

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Fakulta humanitních studií

**NEVLÁDNÍ NEZISKOVÉ ORGANIZACE
V PROCESU TVORBY ZÁKONA
O OBNOVITELNÝCH ZDROJÍCH ENERGIE**

Bakalářská práce

Vypracovala: Veronika Amchová

Vedoucí práce: PhDr. Ivan Rynda

Praha, 2007

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem předkládanou bakalářskou práci vypracovala samostatně s použitím uvedených pramenů a literatury a souhlasím s jejím eventuálním zveřejněním v tištěné nebo elektronické podobě.

V Praze dne 25. června 2007

.....

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji vedoucímu své bakalářské práce PhDr. Ivanu Ryndovi za odbornou pomoc a cenné rady, respondentům mého empirického výzkumu za jejich otevřenost a ochotu věnovat mi svůj čas, rodičům za podporu a trpělivost a sluníčku za energii, kterou nám poskytuje.

OBSAH

ANOTACE.....	6
ÚVOD.....	7
VYMEZENÍ TÉMATU A CÍLE PRÁCE, VÝZKUMNÉ OTÁZKY	9
STRUKTURA PRÁCE.....	11
METODIKA PRÁCE	13
TEORETICKÁ ČÁST.....	15
I. Definice předmětu zkoumání.....	15
1. Nevládní neziskové organizace	15
2. Veřejný zájem.....	16
3. Občanská společnost	16
4. Lobbing.....	16
5. Neobnovitelné zdroje energie.....	16
6. Obnovitelné zdroje energie.....	17
II. Zdroje energie a legislativní podpora OZE	20
1. Význam energie	20
2. Neobnovitelné zdroje energie.....	21
2.1. Fosilní paliva.....	21
2.2. Jaderná energie	22
3. Obnovitelné zdroje energie.....	23
3.1. Obnovitelné zdroje v Evropské Unii	25
3.1.1. Podpora OZE v Evropské unii	25
3.2. Obnovitelné zdroje v České republice	27
3.2.1. Podpora OZE v České republice	28
III. Nevládní neziskové organizace v současné společnosti.....	31
1. Funkce nevládních neziskových organizací.....	31
2. Vývoj participační úlohy nevládních subjektů.....	32
3. Nutnost nové politiky	33
4. Nevládní neziskové organizace v oblasti ochrany životního prostředí	35
5. Připravenost nevládních neziskových organizací podílet se na legislativním procesu.....	37
5.1. Odhodlanost	37
5.2. Profesionalita	38
5.3. Schopnost vyjednávat	39

EMPIRICKÁ ČÁST	41
IV. Nevládní organizace v procesu tvorby zákona o OZE	41
1. Základní informace o nevládních organizacích.....	42
1.1. Hnutí Duha.....	42
1.2. Sdružení Calla.....	43
1.3. CZ-Biom	43
1.4. Eurosolar	43
1.5. Nová energie	44
2. Důvody participace nevládních organizací v procesu tvorby zákona	44
3. Příprava zákona	45
3.1. Spolupráce s ministerstvy	47
3.2. Role nevládních organizací v přípravě zákona a hodnocení návrhu zákona... ..	48
4. Projednávání zákona v Parlamentu	49
4.1. Spolupráce se zákonodárci.....	53
4.2. Role nevládních organizací v parlamentním jednání a hodnocení konečné podoby zákona	54
5. Další aktivity nevládních organizací na podporu OZE	57
6. Zázemí nevládních organizací a práce s informacemi	60
7. Spory mezi nevládními organizacemi	61
SHRNUTÍ	64
V. Zhodnocení výzkumu	64
VI. Závěr	74
BIBLIOGRAFIE	76
Citované zdroje.....	76
Odborné texty	76
Internetové zdroje	78
Politické a legislativní dokumenty	78
Další použité zdroje	79
PŘÍLOHY	80
Seznam kladených otázek.....	80

ANOTACE

Tato bakalářská práce se zabývá rolí a významem nevládních neziskových organizací v procesu tvorby zákona o obnovitelných zdrojích energie v kontextu dvou velice aktuálních, do jisté míry kontroverzních témat současné společnosti: využívání obnovitelných zdrojů energie, které se jeví jako reálné řešení mnoha klíčových problémů současnosti (změny klimatu, devastace životního prostředí, závislost na fosilních palivech a z nich plynoucí mezinárodní strategická rizika atd.), a problematiky občanské společnosti, jejíž rozvoj a fungování se ukazuje být pro účinnou ochranu životního prostředí zcela zásadní. Na základě empirického výzkumu provedeného se zástupci nevládních neziskových organizací líčí roli a zkušenosti sledovaných nevládních organizací v jednotlivých fázích legislativního procesu a snaží se nalézt odpověď na obecnější otázku, nakolik tyto nevládní neziskové organizace prokázaly svou připravenost podílet se na tvorbě politických rozhodnutí a plnit tak svou důležitou úlohu prostředníka mezi státem a občany. Na závěr práce analyzuje možné překážky účinného ovlivňování legislativy a zamýšlí se nad současnou rolí a významem nevládních environmentálních organizací v České republice.

ANNOTATION

This thesis deals with the role and significance of nongovernmental organizations in the process of forming a renewable Act in the context of two very actual, to some extent controversial topics of contemporary society: use of renewable energy resources that appear to be a real solution of many crucial problems of current period (climate changes, environmental degradation, dependence on fossil fuels and resultant international strategic risks etc.) and a motive of civil society whose development and operation seems to be essential for efficient environmental conservation. On the basis of empirical research contrived among representatives of investigated nongovernmental organizations it describes role and experiences of nongovernmental organizations in the whole legislative process and it endeavours to answer the more general question, to what degree these nongovernmental organizations proved their competence to participate in the creation of political decisions and thereby to fulfil their considerable task of being a mediator between a state and its citizens. In conclusion the thesis analyses possible impediments of an efficient lobbyism and reflects the contemporary role and significance of nongovernmental environmental organizations in the Czech republic.

ÚVOD

Nevládní neziskové organizace jsou jednou z nejdůležitějších součástí moderní občanské společnosti a jejich existence a činnost je dnes všeobecně považována za nezastupitelný prvek fungující demokracie. O sílící úloze neziskových subjektů a potřebě rozvoje občanské společnosti se v poslední době hovoří zejména v souvislosti s problematikou životního prostředí. S prohlubujícími se environmentálními problémy je totiž stále zřejmější, že klíč k jejich účinnému řešení mají v rukou především sami občané, kteří jsou prostřednictvím občanské společnosti schopni donutit vlády i ostatní instituce směřovat k trvalé udržitelnosti. Ve vyspělých západních demokraciích, kde občanská společnost poměrně vzkvétá, si nevládní organizace působící v oblasti ochrany prostředí postupně získaly roli aktivních a respektovaných politických aktérů podílejících se významnou měrou na formování a implementaci environmentální politiky. Jejich vliv na politická rozhodnutí již není pokládán za nepřístojný nátlak nelegitimních sil, nýbrž naopak za blahodárný jev prospívající jak stavu životního prostředí, tak rozvoji demokracie.

V České republice je situace nevládních neziskových organizací, zvláště těch působících v environmentální oblasti, méně radostná, což se nejlépe odráží právě v míře jejich vlivu na tvorbu politických rozhodnutí. Životní prostředí a zohledňování environmentálních aspektů stále není prioritou české politiky a environmentální nevládní organizace jsou často vnímány jako nelegitimní skupiny, kterým je lépe se vyhnout. O to větší úsilí tak musí české nevládní organizace vynaložit, aby se jim podařilo získat si postavení plnoprávných politických partnerů a přesvědčit veřejné činitele i veřejnost o závažnosti svého hlasu. Nakolik jsou v plnění tohoto náročného úkolu úspěšní, jsem se rozhodla prozkoumat na příkladu významu a role nevládních organizací v procesu tvorby zákona o obnovitelných zdrojích energie.

Tento zákon, jehož úkolem byla účinná podpora rozvoje ekologické energie, jsem si vybrala z několika důvodů. Jednalo se o pravděpodobně jeden z nejdůležitějších, ale také nejkontroverznějších ekologických zákonů posledních let, na jehož konkrétní podobu panovalo mnoho odlišných názorů. Není divu. Zákon se týkal strategické oblasti, jež je pro současnou společnost „alfou omegou“ – jak se o ní vyjádřil jeden z představitelů nevládní organizace – totiž energetiky, a konkrétně pak obnovitelných zdrojů, které se mezi politiky ani veřejností netěšily právě velké důvěře ani zájmu. Před nevládními organizacemi, které do procesu přípravy zákona vstoupily s cílem zajistit obnovitelným zdrojům co nejširší podporu, tak stál značně nesnadný úkol. Na legislativním procesu se navíc podílela i řada dalších zájmových skupin, především pak velké energetické společnosti a jejich profesionální lobbyisté, kteří na vládní představitele a zákonodárce působily z druhé strany jako mocný a vlivný protitlak. Zákon je však zajímavý ještě z dalšího hlediska. Četné diskuse a tuhé spory se totiž neodehrávaly jen na půdě ministerstev a Parlamentu při střetu názorů a zájmů zmíněných aktérů, avšak k velkým třenicím docházelo i mezi jednotlivými nevládními

organizacemi, jejichž očekávání od daného zákona a názory na jeho konkrétní podobu se v mnohém zcela lišily.

Právě role a zkušenosti nevládních neziskových organizací v procesu formování této dlouho očekávané a velmi důležité ekologické právní normy podle mého názoru dobře odráží stav environmentálních nevládních organizací v České republice, jejich připravenost podílet se na tvorbě politiky a do značné míry napovídá i o stupni rozvoje občanské společnosti a fungování demokracie v naší zemi.

VYMEZENÍ TÉMATU A CÍLE PRÁCE, VÝZKUMNÉ OTÁZKY

Tato práce se zabývá rolí a zkušenostmi pěti sledovaných nevládních neziskových organizací v celém procesu formování zákona o obnovitelných zdrojích energie¹. Mým základním cílem je zjistit, jak se nevládní organizace dokázaly v jednotlivých fázích legislativního procesu prosazovat, jaké formy lobbingu při tom používaly a s jakým úspěchem, jak fungovala spolupráce mezi tvůrci zákona a jednotlivými nevládními organizacemi a jaké byly hlavní faktory úspěchu, či naopak neúspěchu sledovaných organizací v průběhu tvorby zákona. Vzhledem k situaci panující kolem zkoumané legislativní normy mi připadalo rovněž zajímavé zaměřit se na vzájemné spory mezi nevládními organizacemi a na jejich možné příčiny. Východiskem pro první cíl mé práce bude především analýza rozhovorů, provedených se zástupci zúčastněných nevládních neziskových organizací.

Druhým cílem mé práce je pak zhodnotit, nakolik nevládní neziskové organizace v procesu formování daného zákona prokázaly svou „připravenost“² podílet se na rozhodovacím procesu a plnit tak vlastně svou důležitou roli prostředníka mezi státní mocí a občany, jehož primárním cílem v legislativním procesu je sledovat především „veřejný zájem“³. Jako podklad pro zodpovězení této otázky mi budou sloužit opět zmíněné rozhovory, jejichž analýzu doplním o obsahovou analýzu webových stránek, publikací a dalších materiálů sledovaných nevládních neziskových organizací.

Zde předkládám přehled výzkumných otázek, které si pro cíle své práce kladu a na něž se v závěru pokusím nalézt odpovědi. Na konkrétnější úrovni se jedná o tyto otázky:

- *Proč nevládní organizace do legislativního procesu vstoupily?*
- *Jak se nevládní organizace dokázaly v jednotlivých fázích legislativního procesu prosazovat a jaké formy lobbingu při tom používaly?*
- *Jak fungovala spolupráce mezi nevládními organizacemi a tvůrci zákona?*
- *Jaké faktory se podílely na úspěchu a naopak neúspěchu nevládních organizací v legislativním procesu?*
- *V čem spočívaly hlavní spory mezi nevládními organizacemi?*

V obecnější rovině si pak kladu následující otázky:

- *Prokázaly nevládní organizace připravenost podílet se na legislativním procesu?*

¹ Zákon č. 180/2005 Sb. o podpoře výroby elektřiny z obnovitelných zdrojů energie a o změně některých zákonů

² O tom, co znamená „připravenost“ podílet se na rozhodovacím procesu, pojednávám ve třetí kapitole teoretické části práce.

³ Význam pojmu „veřejný zájem“ je vysvětlen v první kapitole teoretické části práce.

- *Šlo nevládním organizacím skutečně o „veřejný zájem“ čili o podporu OZE za účelem ochrany životního prostředí a lidského zdraví, nebo lze za jejich požadavky hledat i soukromé zájmy?*

Tato práce tedy zkoumá vnitřní prostředí nevládních neziskových organizací, které se na přípravě daného zákona podílely. Z toho také vyplývá můj přístup k celé problematice, kterou budu studovat výhradně z pohledu zástupců nevládních organizací. Explicitně tedy podotýkám, že cílem mé práce není detailní analýza skutečné role a reálného vlivu nevládních organizací na znění zákona, jež by si vyžadovala podrobné zkoumání všech verzí a pozměňovacích návrhů zákona a především pak výzkum v řadách tvůrců zákona – ministrů, ministerských úředníků, poslanců a senátorů. Pro nedostatek kapacit a především komplexnost celé problematiky, jež podle mého názoru zdaleka přesahuje rámec této bakalářské práce, tedy na celou situaci pohlížím – s vědomím jistého zjednodušení – pouze očima zástupců nevládních organizací.

STRUKTURA PRÁCE

V první kapitole definuji základní pojmy, se kterými budu pracovat v následujících kapitolách. Jedná se o definici pojmů nevládní neziskové organizace, veřejný zájem, občanská společnost, lobbying, obnovitelné zdroje energie a neobnovitelné zdroje energie.

Druhá kapitola se věnuje obecně zdrojům energie a současnému stavu využívání obnovitelných zdrojů energie a jejich legislativní podpoře, přičemž cílem je zasadit zákon o obnovitelných zdrojích do širších souvislostí a přiblížit hlavní důvody, které vedly k jeho vzniku. Nejprve nastíním výhody a nevýhody spjaté s obnovitelnými a neobnovitelnými zdroji, charakterizuji současný stav využívání obnovitelných zdrojů v Evropské unii a v České republice a nakonec se budu zabývat politickou a legislativní podporou obnovitelných zdrojů na evropské a národní úrovni, včetně samotného zákona o obnovitelných zdrojích.

Ve třetí kapitole pojednávám o úloze nevládních neziskových organizací v dnešní demokratické společnosti, o vývoji a důvodech jejich podílu na rozhodovacích procesech a o významu účasti nevládních neziskových organizací na tvorbě politických rozhodnutí v souvislosti s problematikou životního prostředí. V závěru kapitoly pak na základě literatury stanovuji, jaká jsou kritéria připravenosti nevládních organizací podílet se na legislativním procesu.

Ve čtvrté kapitole je prezentován empirický výzkum, který se soustředí na roli a zkušenosti nevládních neziskových organizací, jež se na přípravě zákona o obnovitelných zdrojích podílely a s jejichž představiteli jsem vedla polostandardizované rozhovory (podrobněji viz níže). Ve svém výzkumu se budu věnovat tematickým okruhům, která se týkají mých výzkumných otázek, čili motivaci nevládních neziskových organizací a jejich zástupců podílet se na tvorbě zákona, roli a zkušenostem nevládních organizací v jednotlivých fázích legislativního procesu, spolupráci nevládních organizací s politickými představiteli, formám jejich lobbyingu a širším aktivitám, jimiž se snažily zákon podporovat. Pokusím se také srovnat odlišné požadavky jednotlivých nevládních organizací od zákona a vylíčit vzájemné vztahy mezi nimi.

V páté kapitole bude následovat diskuse, v níž budu analyzovat výsledky svého výzkumu a hledat prostřednictvím toho odpovědi na výše uvedené výzkumné otázky. Pokusím se zhodnotit skutečné motivy participace nevládních organizací v legislativním procesu, jejich roli a význam v jednotlivých fázích legislativního procesu a úroveň jejich spolupráce s tvůrci zákona. Dále určím hlavní faktory, které pomáhaly, nebo naopak ničily úsilí nevládních neziskových organizací v legislativním procesu a v neposlední řadě i pravděpodobné příčiny jejich vzájemných sporů. Nakonec se pokusím nalézt odpověď na obecnější otázky, zda nevládní organizace v průběhu projednávání zákona prokázaly svou připravenost podílet se na legislativním procesu a

zda se jako hlavní motiv při ovlivňování politických rozhodnutí skutečně ukázala být podpora veřejného zájmu.

V závěru se pak zamyslím nad celkovou rolí a významem nevládních neziskových organizací v procesu tvorby zákona o obnovitelných zdrojů a pokusím se určit možné překážky jejich účinnějšího vlivu na formování politických rozhodnutí.

METODIKA PRÁCE

Na začátku zpracovávání této bakalářské práce jsem se seznámila se základními skutečnostmi kolem sledovaného zákona a postoji jednotlivých nevládních organizací k němu. Na základě toho jsem pak zformulovala své výzkumné otázky, včetně dvou obecných otázek, na něž jsem chtěla prostřednictvím svého empirického výzkumu nalézt odpovědi.

Poté jsem na základě literatury definovala „připravenost“ nevládních neziskových organizací podílet se na tvorbě legislativy. V teoretické části jsem se kromě toho věnovala i obecnějším souvislostem sledovaného zákona a roli nevládních neziskových organizací v dnešní společnosti. Hlavní metodou teoretické části je rešerše, přičemž jako zdroj mi sloužily především odborné knihy, informační materiály nevládních organizací, webové stránky a legislativní a politické dokumenty.

V empirické části své práce jsem pak použila metody kvalitativního sociologického výzkumu, především metodu polostandardizovaného rozhovoru, částečně doplněnou o obsahovou analýzu materiálů a webových stránek nevládních organizací. Metodu polostandardizovaného rozhovoru jsem si zvolila z toho důvodu, že podle mého soudu nejlépe odpovídala cílům mé práce, tj. vylíčení role a zkušeností nevládních neziskových organizací v legislativním procesu a zhodnocení jejich připravenosti podílet se na tvorbě zákonů. Pro své respondenty jsem si připravila soubor několika otázek, které vyplývaly z výše formulovaných výzkumných otázek, a tedy i z teoretické části práce (především z kritérií připravenosti podílet se na tvorbě legislativy). Otázky jsem kladla pouze v případě, že respondenti o mnou zkoumaném jevu nezačali hovořit sami. Většinou jsem však zástupcům nevládních organizací nechávala volný prostor pro vylíčení jejich osobních zkušeností a dojmů. Tam, kde se to jevilo jako vhodné, jsem se rozhodla informace z rozhovorů doplnit analýzou dokumentů nevládních neziskových organizací (publikací, vydaných informačních materiálů, webových stránek, stanov apod.), které o roli nevládních organizací dokázaly v některých případech vypovědět víc než mí respondenti.

Zde předkládám přehled metod podle jednotlivých kapitol:

- Kapitola II.: Rešerše odborné literatury za účelem vytvoření přehledu jednotlivých zdrojů energie a komparace obnovitelných a neobnovitelných zdrojů z hlediska jejich sociálních, ekonomických, politických a environmentálních dopadů; rešerše vybraných politických a legislativních dokumentů z oblasti energetiky za účelem demonstrovat politický zájem na rozvoji využívání obnovitelných energetických zdrojů na evropské a národní úrovni; deskripce právních norem na podporu obnovitelných zdrojů energie v EU i ČR
- Kapitola III.: Literární rešerše s cílem charakterizovat roli a význam nevládních neziskových organizací v současné společnosti a následně stanovit předpoklady pro úspěšné prosazení se v legislativním procesu, resp. kritéria „připravenosti“ nevládních neziskových organizací podílet se na tvorbě legislativy.

- Kapitola IV.: Empirický výzkum metodou polostandardizovaných rozhovorů s představiteli nevládních neziskových organizací a obsahová analýza publikací a webových stránek nevládních organizací.
- Kapitola V.: Diskuse. Analýza výsledků empirického výzkumu za účelem nalezení odpovědí na výzkumné otázky.

TEORETICKÁ ČÁST

I. Definice předmětu zkoumání

1. Nevládní neziskové organizace

Pro účely mé práce je v první řadě nutné definovat pojem nevládní (nestátní) neziskové organizace (angl. *nongovernmental organizations, NGO's*). Jedná se o organizace nezřizované státem a na státu nezávislé, které lze podle jejich hlavního poslání rozlišit na organizace veřejně prospěšné, jejichž účelem je produkce veřejných statků a uspokojování potřeb veřejnosti, a vzájemně prospěšné, které jsou zřizovány pro potřeby svých členů (Dohnalová, 2004).

Vedle pravděpodobně nejfrekventovanějšího pojmu nevládní neziskové organizace se používají zhruba ve stejném významu další termíny – nevýdělečné organizace, občanské organizace, občanská hnutí, občanská sdružení atd. Všechny tyto termíny jsou často zahrnovány pod pojem neziskový či „třetí sektor“, čímž se chce naznačit, že jde o sektor působící v oblasti mezi státem a trhem. Důraz je kladen na skutečnost, že narozdíl od komerčních a ziskových organizací není cílem tohoto sektoru vytvářet zisk a rozdělovat jej mezi vlastníky a vedení organizace. Lze se také setkat s označením „dobrovolnický sektor“ (vyzdvihuje úlohu dobrovolné činnosti a etosu dobrovolnictví), či „občanský sektor“ (naznačuje spojitost nevládních organizací s občanskou společností) (Frič, 2000). Tato značně nestabilní terminologie vyplývá jednak z nedostatečné historické zakotvenosti těchto pojmů v českém jazyce, jednak ze samotného heterogenního charakteru této oblasti (Bergerová, 2002).

Hlavní rysy nevládních neziskových organizací lze shrnout takto (Zpráva 1995; dle Dohnalová, 2004):

- a) odlišují se od neformálních uskupení nebo uskupení zcela účelových – čistě sociálních nebo rodinných – určitým stupněm formální institucionální existence.
- b) jsou neziskové, sledují jiné účely než získávat zisk pro své vedení nebo členy.
- c) jsou nezávislé, zvláště na státních nebo jiných úřadech, mohou se svobodně rozhodovat bez vnějších zásahů, podle svých vlastních pravidel a postupů.
- d) jsou do určitého stupně aktivní na politické scéně a jejich aktivita přispívá k veřejnému dobru.
- e) jsou dobrovolné, což znamená že všechny či většina příjmů musí pocházet z dobrovolných příspěvků nebo že většina pracovníků jsou dobrovolníci (Salomon – Anheier – Sokolowski, 1996; dle Frič, 2000).

Souhrnně řečeno, nevládní neziskové organizace jsou „dobrovolnou sebeorganizací společnosti za účelem dosažení společenské prosperity“ (Bergerová, 2002: 93).

2. Veřejný zájem

Nevládní neziskové organizace působící v oblasti ochrany životního prostředí patří mezi organizace veřejně prospěšné čili organizace prosazující veřejný zájem. Je tedy nutno definovat i tento pojem. Veřejný zájem lze charakterizovat jako to, co prospívá každému členu veřejnosti, něco, z čeho mají prospěch všichni. Zatímco soukromých zájmů je mnoho a vzájemně si konkurují, veřejný zájem je nedělitelný. Jasným dokladem existence veřejného zájmu je péče o životní prostředí. Zabránění znečištění a záchova omezených zdrojů energie ve veřejném zájmu nepochybně jsou, a to v tom smyslu, že jsou nezbytné z hlediska lidského zdraví a patrně i samého přežití celého lidského druhu (Heywood, 2005).

3. Občanská společnost

Nevládní neziskové organizace jsou významným prvkem občanské společnosti, jež patří k často diskutovaným, ale také značně kontroverzním kategoriím současné politické teorie i praxe, o čemž svědčí i velké množství různých definic.

Ve své práci budu pojem občanská společnost chápat v jeho nejzákladnějším smyslu jako „sít' občanských sdružení ..., které tvoří dohromady určitý organismus, jenž je nepolitický“ (Pehe: 2003: 34) i v poněkud abstraktnější rovině jako „společnost, v níž se občané účastní veřejného života, správy veřejných statků a veřejného rozhodování mnoha paralelními a vzájemně se doplňujícími způsoby...“ (Havel, 1999) či jinak řečeno jako „pluralitní a otevřené společenství komunikace, jejímž cílem je působit na aktivní účast občanů a na formování institucí a zákonů v rámci právního řádu“ (Musil, 2003: 81).

4. Lobbying

V teoretické i empirické části své práce se budu zabývat strategií lobbyingu neziskových organizací v procesu tvorby zákona. Pojem lobbying je často pojímán značně úzce – jako způsob ovlivňování a získávání poslanců k tomu, aby v parlamentu obhajovali něčí zájmy. Poměrně často navíc bývá dáván do souvislosti s nepřípustným nátlakem na politiky či s korupcí.

Ve své práci budu lobbying chápat v širším a pozitivním smyslu, tedy jako „úsilí o dosažení legislativních změn, konstruktivní kritiku současného systému a navrhování alternativních řešení“ (Hodges – Wood, 1998: 15) čili jako proces, v němž jde „o změnu názoru veřejnosti na určitou věc a také způsobu uvažování a jednání těch státních představitelů, kteří se danou problematikou zabývají“ (tamtéž: 15).

5. Neobnovitelné zdroje energie⁴

Neobnovitelné zdroje energie zahrnují fosilní paliva a energii z jádra.

Fosilní paliva jsou látky na bázi uhlíku a vodíku, které vznikly před miliony let v zemské kůře rozkladem organických látek bez přístupu kyslíku. Podle skupenství

⁴ Tato bakalářská práce se zabývá využíváním zdrojů energie především pro výrobu elektrické a tepelné energie.

rozlišujeme tuhá paliva (uhlí), kapalná paliva (ropa) a plynná fosilní paliva (zemní plyn). K výrobě elektrické energie z fosilních paliv dochází při spalovacím procesu v elektrárnách.

Jaderná energie je energie získávaná z jaderných reakcí. Pro mírové účely se v současnosti průmyslově využívá štěpné reakce uranu 235 nebo plutonia. Nejvýznamnějším využitím jaderné energie je výroba elektrické energie v jaderných elektrárnách. Předmětem intenzivního výzkumu je využití jaderné fúze (termonukleární syntézy vodíku na hélium) (Wikipedie, 2007).

6. Obnovitelné zdroje energie

Obnovitelné zdroje energie jsou rozděl od fosilních a jaderných takové zdroje, které jsou buď nevyčerpatelné nebo se v krátkém časovém horizontu přírodními procesy obnovují. Původ obnovitelných zdrojů energie je v zásadě trojí (Nátr, 1998; Kleczek, 2002; Holub, 2007):

- sluneční záření (přímé sluneční záření, vítr, biomasa, energie vodních toků, energie mořských vln)
- gravitační síly Slunce a Měsíce (příliv a odliv)
- geotermální energie Země

a) Přímá sluneční energie je energie dopadajícího slunečního záření, kterou lze přeměňovat na teplo i na elektrickou energii. K přeměně slunečního záření na elektrickou energii slouží fotovoltaické články. Fotovoltaické elektrárny mají dosud malé výkony ve srovnání s elektrárnami využívajícími fosilní paliva či jadernou energii. Co do výkonu jsou srovnatelné s větrnými elektrárnami.

V České republice dopadá na jeden metr čtvereční, položený vodorovně, za jeden rok více než tisíc kilowatthodin slunečního záření, což v porovnání se zeměmi jižní Evropy není mnoho. Přesto se však jedná o nezanedbatelné množství, jehož využití by mohlo značně pomoci při snižování znečištění.

b) Energie větru se přeměňuje na elektřinu ve větrných elektrárnách. V současné době se vyrábí turbíny buď o malých výkonech několika kilowattů pro využití u rodinných domů nebo o výkonech 500 kW až 3 MW pro komerční využití. Větrné elektrárny jsou stavěny buď jednotlivě nebo jsou seskupovány do tzv. větrných farem. Větrné elektrárny jsou schopny využívat vítr o rychlostech 4 až 25 m/s, přičemž největšího výkonu dosahují při rychlosti 15 metrů za sekundu. Jejich výstavba se vyplatí v oblastech s rychlostmi většími než čtyři metry za sekundu, který působí alespoň pět minut.

V důsledku nestálosti je vítr u nás považován za méně spolehlivý zdroj energie než jsou vodní toky. I na našem území však existují oblasti s poměrně příhodnými povětrnostními podmínkami. Jsou to především pohraniční horské oblasti a Českomoravská vrchovina.

c) Energie biomasy. Biomasa je hmota biosféry čili hmota všech živých organismů, v níž je uchována sluneční energie. Z hlediska energie se za biomasu považuje nejčastěji dřevo, dřevní odpad, sláma, organický odpad v zemědělství a výkaly domácích zvířat. Chemickou energii biomasy lze přeměnit v teplo, v elektřinu a mechanickou energii vozidel.

Dřevo se používá k vytápění přímo nebo se dřevní odpad zpracovává na štěpku, brikety či pelety. Cíleně pěstované energetické rostliny (rychle rostoucí dřeviny a několik druhů bylin⁵) jsou dalším významným zdrojem paliva pro generátory elektřiny. Díky nim se využijí pole, na nichž se z důvodu nadprodukce potravin nebo krmiv nevyplatí zasadit potravinářské obilniny. Ke spalování biomasy dochází ve speciálních kotlích, v nichž se vyrábí elektřina nebo teplo, nejčastěji v kogeneraci obojí. V současné době je dřevní štěpka přimíchávána také do fluidních kotlů několika velkých elektráren a tepláren, jejichž palivem je primárně nízkokvalitní hnědé uhlí. Tomuto využití se říká spoluspalování.

Bioplyn vzniká rozkladem organických látek v biomase (fermentací). Využívá se k pohonu vozidel, ke svícení, topení a k výrobě elektřiny. Etanol se získává z cukernatých a škrobnatých rostlin. Je hodnotným palivem pro spalovací motory. Bionafta (biodiesel) nahrazuje naftu získávanou z ropy a používá se jako palivo pro vznětové motory. Získává se z rostlinných olejů, například řepkového, živočišných tuků, řas i tuků používaných na vaření. V České republice se jako bionafta označuje metylester řepkového oleje, jenž se využívá ve vznětových motorech buď samotný nebo s příměsí motorové nafty.

V ČR je současné využívání biomasy na nízké úrovni, činí zhruba jedno procento energetických zdrojů, přestože potenciál biomasy je v českých podmínkách největší ze všech obnovitelných zdrojů.

d) Vodní energie. Jedná se o pohybovou energii řeky a polohovou energii vody v přehradě. Vodní energie se přeměňuje na elektřinu ve vodních elektrárnách, které se staví u hráze nebo u přehrady. Za velké vodní elektrárny se považují ty s výkonem nad 10 MW. Elektrárny s nižším výkonem se nazývají malé vodní elektrárny.

Naše velké vodní elektrárny jsou majetkem Českých energetických závodů (ČEZ). Největší jsou Dlouhé stráně na řece Moravě (650 MW), Malešice na Jihlavě (450 MW), Orlická na Vltavě (364 MW) a Lipno (120 MW). V posledních letech bylo obnoveno mnoho malých vodních elektráren.

e) Energie mořských vln. Tuto formu energie přeměňuje na elektrickou energii vlnová elektrárna. Při nárůzu na břeh se vlny projevují jako příboj, jehož energie se dá využít k výrobě elektřiny. Tato forma energie není v České republice dostupná.

f) Energie přílivu a odlivu se využívá ve slapových (přílivových) elektrárnách. Výkon slapové elektrárny závisí na objemu přehrazené zátoky a na výšce přílivu. Ani tato forma energie není v České republice dostupná.

⁵ Např. komonice, sléz krmný a především nově vyšlechtěná odrůda šťovíku.

g) Geotermální energie. Označuje teplo rozžhaveného zemského nitra vyvěrající na povrch Země. Přírodným způsobem získávání zemského tepla je využití gejzírů, horských pramenů nebo páry. Teplo horké vody nebo páry se pak využívá k vytápění bytů, skleníků a v geotermálních elektrárnách, které mění teplo Země na elektřinu. Umělým způsobem jsou pak hlubinné vrty.

V České republice se jako zdroj geotermální energie využívají horké vodní prameny (podkrušnohorská oblast, jižní Morava) i hlubinné vrty. Geotermální energie zásobuje mnoho českých měst (např. Litoměřice).

II. Zdroje energie a legislativní podpora OZE

„Světová společnost stojí před ultimátem základního rozhodnutí. Před volbou mezi popelem, nebo Sluncem.“

H. Scheer (2004: 71)

„Další rozvoj společnosti rozhodujícím způsobem závisí na zdrojích energie, bezpečných, ekologicky zdravých a dosažitelných ve stále větších množstvích.“

Světová komise pro životní prostředí a rozvoj (1991: 139)

V této kapitole se pokusím nastínit širší souvislosti využívání obnovitelných a neobnovitelných energetických zdrojů. Mým cílem není detailní analýza jednotlivých zdrojů energie a jejich výhod a nevýhod⁶, nýbrž spíše vylíčení celé problematiky tak, jak ji vnímají nevládní organizace, které do procesu přípravy a formování zákona o OZE vstoupily právě z důvodů prezentovaných v této kapitole. Budu se také věnovat stavu využívání a legislativní podpoře OZE na úrovni Evropské unie i České republiky, neboť z těchto skutečností rovněž vyplývala potřeba přijmout nový český zákon na podporu OZE.

1. Význam energie

Fungování každé lidské společnosti je podmíněno dostupností energie a otázka zajištění jejích zdrojů byla vždy otázkou klíčovou. Pro současnou „energetickou civilizaci“ (Moldan, 1997: 68), která je bytostně závislá na obrovském množství energie, jejíž spotřeba navíc neustále narůstá, je však otázka zajištění stálých energetických zdrojů ještě zásadnější než kdykoli předtím v lidské historii. V současné době lze energii získávat z fosilních, jaderných a obnovitelných zdrojů.⁷

Jak konstatuje Světová komise pro životní prostředí a rozvoj ve své zprávě *Náš společná budoucnost* (1991: 139), „[v]šechny tyto rozmanité energetické zdroje mohou v budoucnosti teoreticky přispívat ke světovým zdrojům energie. Každý z nich má však své hospodářské, zdravotní i ekologické náklady, přednosti i rizika. Jsou to faktory vstupující do velmi silných interakcí s ostatními prioritami, jež se uplatňují jak v působnosti jednotlivých vlád, tak v oblasti mezinárodních vztahů. Vždycky se musíme rozhodovat, ale jedině s nezbytným vědomím toho, že při výběru určité energetické strategie zároveň volíme i určitou strategii vývoje životního prostředí“.

⁶ Ponechávám například stranou výhody využívání obnovitelných zdrojů energie pro rozvojové země, neboť toto téma není pro mou bakalářskou práci relevantní.

⁷ Neobnovitelné zdroje tvoří dominantní část energetického systému vyspělých států; na globální energetické produkci se podílejí zhruba z 87% – přibližně 81% přitom pochází z fosilních paliv, 6% z jádra. Obnovitelné zdroje poskytují pouze zhruba 13% energie. Největší část tvoří hydroelektrická energie (asi 6%) a tradiční paliva, jako je palivové dřevo a dřevné uhlí (6%), používané navíc zejména v rozvojových zemích. Jen přibližně 0,6% z globální energetické produkce tvoří biomasa, geotermální energie, větrná energie a energie přímého slunečního záření (EIA, 2000a; WRI, 1998b ; dle Lomborg, 2006).

2. Neobnovitelné zdroje energie

2.1. Fosilní paliva

Energie z fosilních paliv stála v pozadí průmyslové revoluce, jež umožnila prudký rozvoj moderní civilizace a bezesporu učinila náš život snadnějším a pohodlnějším. Fosilní paliva dosud představují nejrozšířenější, nejspolehlivější a nejlevnější zdroj energie⁸. Jejich využívání je však zároveň spjato s mnoha stále se prohlubujícími problémy.

První problém představuje více či méně vzdálená perspektiva vyčerpání těchto zdrojů. Odhady, kdy k vyčerpání zásob skutečně dojde, se značně liší, avšak to nemění nic na skutečnosti, že neobnovitelné zdroje energie jsou již z definice konečné. Je rovněž třeba vzít v úvahu rychle rostoucí spotřebu energie na světové úrovni⁹. Mnozí v souvislosti s rychlým čerpáním fosilních zdrojů poukazují rovněž na etický aspekt celého problému – zatímco fosilní zdroje energie se utvářely miliony let, lidstvo jejich zásoby vyčerpá pouze za několik málo století – a zdůrazňují odpovědnost současné společnosti vůči budoucím generacím. Kleczek (2002: 176) mluví v souvislosti s exploatací fosilních zdrojů energie o „kolektivní krádeži na příštích generacích“.

Druhý problém využívání fosilních zdrojů se týká environmentálních dopadů, které z hlediska rychlosti představují akutnější problém než je vyčerpání těchto zdrojů. Spalování fosilních paliv je hlavním zdrojem znečištění ovzduší, vod a půdy. Při hoření fosilních paliv se uvolňuje oxid uhličitý (CO₂) a drobné částičky, jež způsobují onemocnění dýchacích cest. Oxidy dusíku a síry vytvářejí městský smog a kyselé deště, které ničí rozsáhlé lesní porosty. Ropné skvrny, rafinace ropy a těžba uhlí otravují toxickými látkami vodu. Ropná pole a uhelné doly narušují křehké ekosystémy. Vedle těchto environmentálních problémů lokálního a regionálního charakteru hovoří v neprospěch využívání fosilních paliv i kumulativní globální dopady na životní prostředí. V poslední době se jako největší problém jeví fenomén tzv. globálního oteplování, které je z velké části důsledkem růstu koncentrace oxidu uhličitého v atmosféře. Oxid uhličitý, jeden ze skleníkových plynů, vzniká při spalování i těch zdánlivě nejneškodnějších paliv. Většina vědců se dnes shoduje, že globální oteplování povede mj. k tání ledovců a vzestupu hladin oceánů, což představuje hrozbu pro nízko položené oblasti, ke změnám a extrémním výkyvům počasí na mnoha místech planety (vedra a sucha, časté povodně, hurikány apod.) a v souvislosti s tím k šíření některých infekčních chorob. Klimatické extrémy a jejich neblahé důsledky velice pravděpodobně povedou k sociálním a ekonomickým problémům (King – Schneider, 1991; Brown, 2000; Gore, 2000; Kleczek, 2002).

Další nevýhodou využívání fosilních paliv jsou možná strategická rizika, související s prostorovou rozptýleností a vzácností těchto paliv. Západní země jsou dnes do značné míry závislé na importu těchto energetických zdrojů, přičemž import dramaticky

⁸ O souvislostech vedoucích k nízké ceně fosilních paliv pojednám v kapitole o OZE.

⁹ V období let 1990-2000 činil světový nárůst světové spotřeby energie 15% a mezi lety 2000 - 2020 se očekává ještě prudší růst (Commission Report, 2004:7).

narůstá. Jak konstatuje Bílá kniha Evropské unie, v důsledku vyčerpání většiny domácích zásob ropy a zemního plynu by se závislost na dovozu mohla zvýšit ze současných 50% na 70% do roku 2030. Jedná se zejména o dodávky ropy a plynu ze zemí s velmi nejistou geopolitickou situací (Commission White paper for a Community Strategy and Action plan, 1997: 6).

2.2. Jaderná energie

Jaderná energie v porovnání s fosilními zdroji neprodukuje žádné oxidy uhlíku a nepřispívá tak k velké hrozbě globálního oteplování. Její využívání je však rovněž velmi problematické. Jaderná energie především vyvolává velké bezpečnostní problémy – vždy existuje potenciální riziko havárie. Další nevýhodou je produkce odpadu v podobě vyhořelého paliva, které zůstává radioaktivní přes 100 000 let. Uložení radioaktivního odpadu ani bezpečná likvidace veškerých jaderných zařízení po skončení jejich životnosti nejsou zdaleka vyřešeny. Využívání jaderné energie je navíc problematické i z hlediska politického a vojenského – odpad jaderných reaktorů lze použít k výrobě jaderných zbraní. Proti využívání energie z jádra mluví i vysoká kapitálová náročnost, což je pravděpodobně hlavním důvodem, proč se více nerozšířila. Kdyby měly být plně pokryty požadavky na zajištění bezpečnosti všech jaderných zařízení, ekonomické náklady by byly tak vysoké, že by jaderná energie nebyla konkurenceschopná v soutěži s ostatními zdroji¹⁰. Pro rozvoj jaderné energie je rovněž potřeba centrální řízení a přísné předpisy, což podporuje dosavadní trend k tvorbě vysoce centralizovaných, a tedy značně zranitelných energetických systémů. V neposlední řadě je třeba zdůraznit skutečnost, že i uran je neobnovitelným zdrojem (Kašpar, 1995; Moldan, 2001a; Lomborg, 2006).

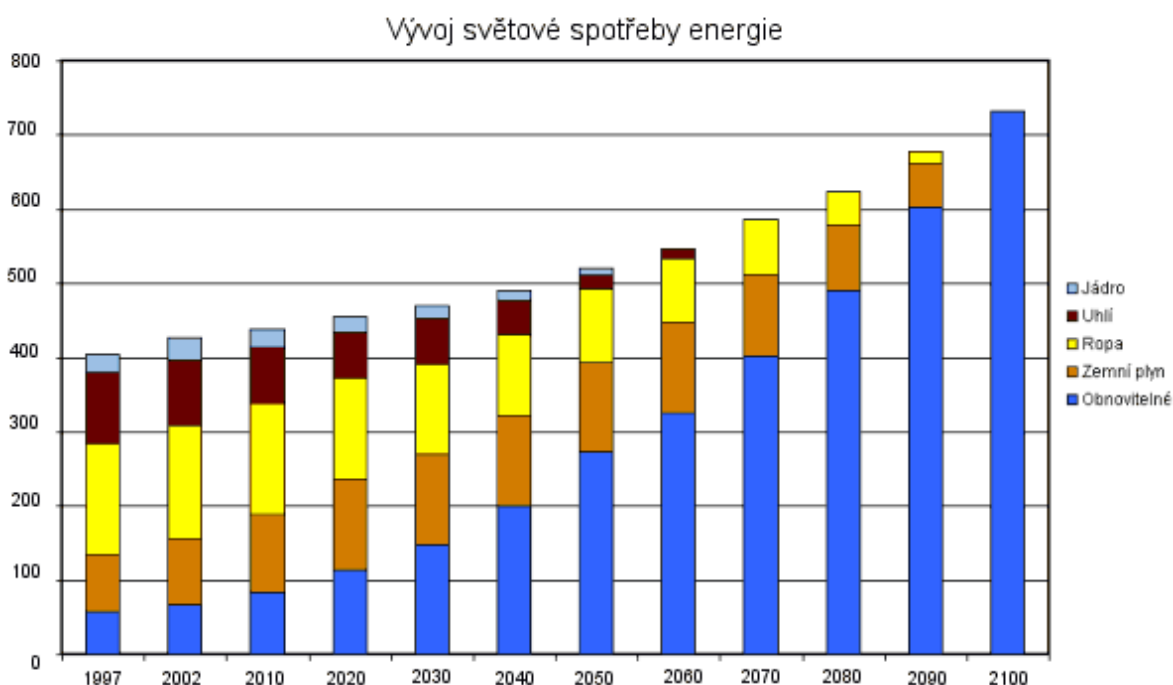
Ze všech těchto důvodů prožívá sektor jaderné energetiky spíše stagnaci a do budoucna se očekává její postupný ústup. Některé země sice na jaderný program plně vsadily – např. Francie vyrábí 70% elektrické energie v atomových elektrárnách a obzvláště v Asii zažívá tento zdroj energie růst, avšak mnoho zemí jadernou energii naopak odmítá (Německo, Rakousko) nebo přehodnocuje své původní stanovisko k ní (Švédsko). Globálně lze tedy pozorovat spíše odklon od současného systému využívání jaderné energie, tedy štěpení jader (Nováček – Huba – Mederly, 1998).

V dlouhodobější perspektivě se hlavní pozornost v oblasti jaderné energie přesune od štěpení k fúzi. Surovinu pro jadernou fúzi poskytuje především mořská voda, tedy zdroj hojný a dobře dostupný. Při jaderné fúzi nevzniká radioaktivní odpad ani emise. Tento způsob získávání energie je však nesmírně náročný na kapitál – k jeho uskutečnění jsou nutné extrémně vysoké teploty, a i přes obrovské investice do výzkumu na tomto poli se z fúze podařilo získat zatím jen 10% energie, potřebné k produkci využitelné energie (Cunningham a Saigo, 1997; dle Lomborg, 2006) Energie z fúze tak bude nejspíš komerčně dostupná až hluboko v 22. století (Miller, 1998; dle Lomborg, 2006).

¹⁰ Náklady na zakonzervování elektrárny po skončení životnosti se podle amerických zkušeností rovnají 130 procentům nákladů na výstavbu elektrárny, včetně nákladů na uložení vyhořelého paliva (Moldan, 1992).

Z výše uvedených problémů spjatých s využíváním fosilní i jaderné energie vyplývá, že rozvoj lidské společnosti na bázi neobnovitelných zdrojů energie není trvale udržitelný. Jak říká Hermann Scheer (2004: 12-13), „[n]eustále se zrychlující a stále intenzivněji se prosazující moderna je fosilní konstrukcí. Její budoucnost je závislá na minulosti, zkamenělá ve svém jádru, založená na uloženém a vykopaném – je ve skutečnosti bez budoucnosti“. Fosilní charakter světového hospodářství a z toho plynoucí programové ruinování společných základů života tedy naléhavě vyžadují reorientaci na obnovitelné energetické zdroje, a to nejenom proto, aby fosilní (a s nimi také atomové) energie doplnily, ale aby je nahradily (tamtéž: 13).

Jeho názor na budoucí vývoj světové energetiky, v níž dojde k postupné substituci neobnovitelných zdrojů zdroji obnovitelnými, potvrzuje scénář H. Gellera.

obr. 1 Scénář světové spotřeby (zdroj: TZB-info, 2007)

3. Obnovitelné zdroje energie

Na to, kdy a zda vůbec dojde ke kompletnímu nahrazení fosilní a především jaderné energie energií z obnovitelných zdrojů panuje celá řada protikladných názorů. Jedno je však jisté – obnovitelné zdroje představují vedle energetických úspor reálné řešení mnoha problémů spjatých s konvenční energetikou. Pro aktuální potřebu jejich co nejširšího zavádění přitom hovoří důvody ekologické, hospodářské, politické i další společenské (Kleczek, 2002; Scheer, 2004; Holub, 2007):

1. Snížení lokálního, regionálního a globálního znečištění životního prostředí.

2. Nevyčerpatelnost. Většina obnovitelných zdrojů je slunečního původu, přičemž Slunce bude svítit a dodávat Zemi potřebnou energii ještě minimálně 5 miliard let.
3. Výhodnější hospodářská alokace, tedy lepší využití investic, výrobních sil a materiálu vyplývající z decentralizace zdrojů. Výroba a zpracovávání obnovitelných energetických zdrojů umožňuje produktivněji využívat surovin bez zbytečné zátěže vody, vzduchu a půdy, a to vše s vyšší energetickou efektivitou. Omezí se ztráty energie způsobené transformováním a přenosem na větší vzdálenosti.
4. Více demokratické kontroly nad energetickými zdroji. Zatímco exploatace a transformace neobnovitelných zdrojů je ekonomicky efektivní převážně ve velkých energetických zařízeních a na těžbu, zpracování a přepravu zdrojů do těchto zařízení je potřebná velká koncentrace investic, kapacit a pracovních sil, energie z obnovitelných zdrojů se naproti tomu vyrábí v nepoměrně menších decentralizovaných výrobnách, což vede k zmiňované lepší veřejné kontrole nad důležitou strategickou komoditou. Posiluje se také místní ekonomika, neboť peníze vybrané za elektřinu neodtékají k velkým energetickým korporacím, nýbrž zůstávají v regionu u místních podniků, které je zpět utrácejí ve zdejší ekonomice.
5. Tvorba nových pracovních míst, zejména ve venkovských oblastech, které jsou zpravidla problematické z hlediska zaměstnanosti. Náročnost na počet pracovních míst na jednotku vyrobené energie je totiž vyšší u zařízení na výrobu energie z OZE než u zařízení na výrobu energie z konvenčních zdrojů. Počet nově vzniklých pracovních příležitostí v souvislosti s rozvojem využívání OZE je mnohem vyšší než počet pracovních míst, která z tohoto důvodu zaniknou v konvenční energetice. Přímou vytvořená místa v horizontu roku 2010 jsou v řádu deseti tisíc, k čemuž dále přibývají stabilizovaná a nepřímou vytvářená místa v navazujících oborech, resp. v sektoru služeb.
6. Nezávislost na dovozu energetických zdrojů z geopoliticky nestabilních oblastí. Díky tomu se snižují vnější vlivy a cizí zásahy do společnosti a tím i její náchylnost ke krizi.
7. Menší zranitelnost vyplývající z diverzifikace a decentralizace, což je jedno ze základních kritérií hodnocení každé energetické politiky v radikálně se měnícím světě s hrozbami teroristických útoků. Další s tím spjatou výhodou je i větší bezpečnost dodávek elektřiny – je rozdíl, je-li vyřazena z provozu velká elektrárna, nebo zařízení na výrobu obnovitelné energie podstatně nižšího výkonu.

Mezi hlavní nevýhody energie z obnovitelných zdrojů patří její stále poměrně vysoká cena – energie z OZE je dosud několikanásobně dražší než energie z fosilních paliv a bez účinné podpory jí není schopna konkurovat. Vysoká cena elektřiny z OZE je však do značné míry způsobena skutečností, že do ceny elektřiny z konvenčních zdrojů nejsou započítány všechny náklady. V souvislosti s tím se hovoří o potřebě tzv. internalizace externalit, tj. zahrnutí celospolečenských nákladů spojených s výrobou

energie z fosilních a jaderných zdrojů do konečné ceny této energie.¹¹ Problémem je však nemožnost stanovit přesnou výši těchto nákladů, zvláště když se důsledky současného využívání fosilních a jaderných zdrojů mohou projevit až s dlouhým časovým odstupem. Nicméně ani vysoká cena se nezdá být neodstranitelným problémem. S technickým zdokonalováním a rostoucí automatizací a masovostí výroby technologií vyrábějící elektrickou energii z OZE cena této energie neustále klesá¹².

Kromě vysoké ceny je druhým hlavním problémem obnovitelných zdrojů (především větrné energie a energie přímého slunečního záření) závislost na stavu počasí a nerovnoměrná distribuce energie, což může způsobovat technické problémy pro distribuční a přenosové sítě. Jako vhodné řešení se jeví systém akumulace energie, avšak ten je zatím poměrně finančně náročný.

3.1. Obnovitelné zdroje v Evropské Unii

I přes nevýhody, které jsou navíc z velké části zapříčiněny podceňováním a neadekvátní podporou obnovitelných zdrojů, si stále více států uvědomuje nesporné ekologické, sociální i ekonomické přínosy OZE a snaží se jejich podíl na celkové výrobě energie zvyšovat. V čele světového úsilí o co nejširší podporu a zavádění OZE stojí Evropská unie, která si uvědomuje svou „důležitou praktickou i morální úlohu v zabezpečení dodávek energie industrializujících se zemí a ... v boji proti klimatickým změnám planety ...“ (Commission Report, 2004: 8) a pro níž tedy požadavek na maximální využívání obnovitelných zdrojů tvoří jeden z klíčových prvků energetické politiky¹³.

Nezůstává však jen u těchto vzletných proklamací. S ratifikací Kjótského protokolu¹⁴ o snižování emisí CO₂ v průmyslově vyspělých zemích se Evropská unie zavázala ke splnění poměrně ambiciózního cíle – snížit do období let 2008-2012 emise CO₂ a dalších skleníkových plynů o 8% oproti úrovni roku 1990. K dodržení toho závazku je mimo jiné třeba mohutné podpory obnovitelných zdrojů energie.

3.1.1. Podpora OZE v Evropské unii

¹¹ Jako příklad kvantifikace záporných externalit může sloužit studie EXTERNE (Externalities of energy) zpracovaná pro potřeby Evropské komise. Ta například uvádí, že výroba energie z uhlí ve společenských nákladech (tj. v nákladech, které vynakládáme nepřímě v souvislosti s negativním působením procesu výroby energie – výdaje za lékařskou péči, čištění vody, zábor půdy, ztrátu přirozených vlastností ekosystémů, ochranu před hlukem atd. stojí mezi 0,10 a 0,18 Euro/kWh (3,6-6,5 Kč/kWh.) Extrémním případem je studie zvažující katastrofický scénář, kdy by se vyplnily prognózy rychlého nárůstu průměrné teploty na Zemi a následné zvýšení hladin oceánů. V tomto případě je hodnota společenských nákladů stanovena na 5 Euro/kWh (180 Kč/kWh) (EXTERNE, 1995; dle Šafařík, 1999).

¹² Výroba větrné energie je v současné době asi třikrát dražší než elektřina z konvenčních zdrojů, u fotovoltaických panelů je tato propast ještě daleko větší. Díky vývoji technologií je však větrná elektřina v současné době je o 80 % levnější, než tomu bylo před dvaceti lety. Plocha fotovoltaických panelů roste v Evropské unii o 40 % ročně a jejich cena nepřímě úměrně tomu klesá – z 80 dolarů na watt instalovaného výkonu v 70. letech se doslova propadla na tři dolary. Tento trend bude dále pokračovat u všech technologií tohoto perspektivního oboru (Hnutí Duha, 2007).

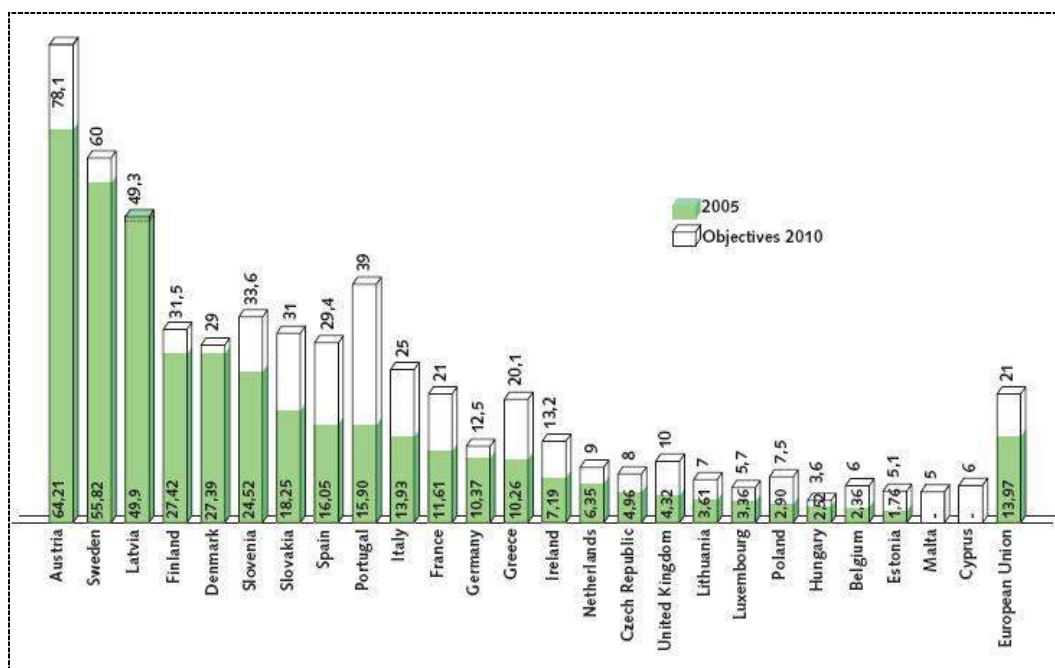
¹³ Energetická politika EU klade důraz na udržitelnost, stabilitu energetických zdrojů, jistotu a bezpečnost zásobování energiemi a v neposlední řadě na zohlednění budoucích energetických potřeb rozvojových zemí (Agentura pro podporu obnovitelných zdrojů energie, 2007).

¹⁴ Kjótský protokol (The Kyoto Protocol) je dohoda přijatá Rámcovou úmluvou o změně klimatu (UNFCCC) o redukci emisí oxidu uhličitého a dalších skleníkových plynů. Smluvním stranám stanovuje konkrétní závazky na snížení emisí skleníkových plynů oproti úrovni roku 1990 do období 2008 – 2012 a navrhuje možné způsoby, jak tohoto cíle dosáhnout. Jedním z navržených opatření je také využívání OZE. Protokol vstoupil v platnost v roce 16.2. 2005 poté, co byl ratifikován Ruskem (Wikipedie, 2007).

O potřebě podporovat OZE se na úrovni Evropské unie začalo hovořit ještě před závazkem přijatým v Kjótu. Prvním dokumentem, který se široce věnuje využívání OZE, jeho výhodám a překážkám, se stala **Zelená kniha o OZE**¹⁵ z 20. 11. 1996. Vychází k předpokladu, že potenciál OZE není dostatečně využíván a uvádí pozitivní zkušenosti s využíváním OZE (Česková, 2007).

Na tento dokument navázala **Bílá kniha o OZE**¹⁶ z 26. 11. 1997, která uvádí důvody pro zavedení účinných vládních politik celosvětového využívání obnovitelných energetických zdrojů a poskytuje již souhrn konkrétních možností a opatření, jak dosáhnout zdvojnásobení podílu obnovitelné energie na celkové spotřebě energie do roku 2010 (zákony o výkupních cenách, daňové úlevy, dluhopisy, nízká úročné půjčky, zrychlené odpisování, výkup zelené energie atd.) (tamtéž).

27. října 2001 pak vstupuje v platnost **Směrnice 2001/77/ES**¹⁷ o podpoře elektřiny vyrobené z obnovitelných zdrojů energie na vnitřním trhu s elektřinou, která vytyčuje cíl dosažení podílu 22,1 % výroby elektřiny z OZE¹⁸ na celkové hrubé domácí spotřebě elektřiny na úrovni EU do roku 2010. Každému státu stanovuje podle jeho energetické úrovně a struktury jeho zdrojů konkrétní indikativní cíl v podobě určitého procentního podílu elektrické energie z OZE. Se vstupem do Evropské unie se rovněž Česká republika zavázala navýšit podíl OZE na celkové spotřebě elektřiny, a to na 8 %¹⁹.

obr. 2 Stav využívání OZE v jednotlivých členských státech Evropské Unie v r.2005 a indikativní cíle pro rok 2010 zdroj: EurObserv'ER, 2006

¹⁵ „Comission Green paper – Energy for the Future: Renewable Sources of Energy“

¹⁶ „Comission White Paper – Energy for the Future: Renewable Sources of Energy“

¹⁷ Cíle stanové ve směrnici jsou na rozdíl od cílů dokumentů typu Bílé knihy závazné pro všechny členské státy. Způsob naplnění deklarovaného cíle je však ponechán na rozhodnutí jednotlivých států.

¹⁸ V roce 2000 činil podíl OZE na výrobě elektřiny v EU-15 13,8% (Commission Report, 2004: 9)

¹⁹ Česká republika se ke splnění tohoto cíle zavázala v přístupové smlouvě (AKT o přistoupení v příloze č. II, kapitole 12, A bod 8 a) z Athén.

Směrnice mimo jiné konstatuje, že obnovitelné energetické zdroje nejsou dosud ve Společenství dostatečně využívány a proto je třeba propagovat jejich zvýšené využívání jako prioritní cíl a tím přispět k ochraně životního prostředí a k udržitelnému rozvoji, ke zvýšení místní zaměstnanosti s pozitivním dopadem na sociální vztahy, k zabezpečení dodávek energie a rovněž k urychlenému dosažení cílů protokolu z Kjóta. Pro tyto účely je nutno, aby členské státy vypracovaly legislativní rámec pro trh s obnovitelnými energetickými zdroji. Hlavním cílem směrnice je zajistit, aby elektřina z obnovitelných energetických zdrojů byla konkurenceschopná a atraktivní pro občany Evropy. „Při podpoře rozvoje trhu s obnovitelnými zdroji energie je nutné zohlednit pozitivní dopad na regionální a místní možnosti vývoje, vývozní možnosti, sociální soudržnost a možnosti zaměstnání, zejména pokud jde o malé a střední podniky a nezávislé výrobce energie“ (Směrnice 77/2001). Členské státy mohou pro podporu obnovitelných energetických zdrojů na národní úrovni používat různé mechanismy (např. podpory investic, daňové výjimky, snížení daní, refundace daní, systémy přímých cenových podpor). Je třeba podporovat používání obnovitelných energetických zdrojů způsobem, který by byl efektivní a jednoduchý, zajistit dostatečná přechodná období pro národní podpůrné systémy (nejméně sedm let) a udržet důvěru investorů (tamtéž) .

Směrnice stanovuje členským státům mimo jiné následující povinnosti: podávat Evropské komisi zprávu o dosaženém pokroku v naplňování cílů směrnice, zaručit původ elektřiny z OZE prostřednictvím vydávání osvědčení o původu za účelem zvýšení transparentnosti, odstranit administrativní a jiné bariéry bránící výstavbě zařízení na výrobu elektřiny z OZE a zajistit objektivní, transparentní a nediskriminující předpisy, zaručit přenos a distribuci elektřiny z OZE a prioritní přístup elektřiny z OZE do síťových systémů (tamtéž).

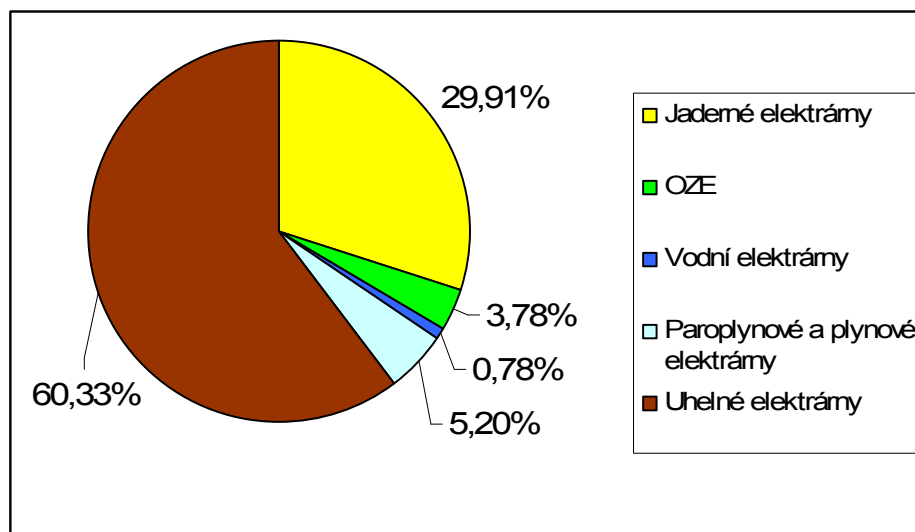
Na základě evropské směrnice byly v mnoha členských státech vytvořeny koncepční zákony, jež se staly klíčem k úspěchu obnovitelných zdrojů zejména v Německu, Španělsku, Dánsku, Rakousku a dalších evropských zemích. Naopak české prostředí rozvoji obnovitelných zdrojů neprálo.

3.2. Obnovitelné zdroje v České republice

Výroba elektřiny v České republice je zajišťována především výrobou v uhelných a jaderných elektrárnách. Uhlí se na celkové výrobě elektřiny dlouhodobě podílí z více než 60%, podíl jaderné energie přesahuje 31% (MPO, 2006). Co se týče zemního plynu a ropy, je Česká republika závislá na dovozu ze zahraničí. Tato závislost na dovozu je ještě umocněna nízkou diverzifikací, neboť prakticky veškerá ropa a zemní plyn se dováží z Ruské federace.

Obnovitelné zdroje energie se na výrobě elektřiny podílí jen minimálně. V roce 2004 se hrubá výroba elektřiny z OZE podílela na tuzemské hrubé spotřebě elektřiny 4,04 %. Nejvyšší výroba elektřiny z OZE byla v roce 2004 realizována z vodních elektráren (2 019 GWh), následuje biomasa (593 GWh). Větrné elektrárny (9,9 GWh) mají jen

marginální význam. Výroba elektřiny ve fotovoltaických systémech má doposud jen demonstrační charakter (MPO, 2006).

obr. 3 Výroba elektřiny v ČR v roce 2005 (zdroj: MPO, 2006)

V evropském kontextu patří Česká republika k zemím s nejnižším podílem obnovitelných zdrojů na výrobě elektřiny. Naopak v množství emisí oxidu uhličitého v přepočtu na jednoho obyvatele se Česká republika umísťuje na předních evropských i světových příčkách. Tato situace je do značné míry dána historickou strukturou českého průmyslu a hospodářství, avšak na vině je i současná nedostatečná podpora OZE a neochota k jejich širšímu zavádění. Hlavní příčinou českého zaostávání v oblasti ekologické energie byla přitom především nevhodná legislativa.

3.2.1. Podpora OZE v České republice

Určité zvýhodnění elektřiny z OZE je zakotveno již v **Zákoně č. 458/2000 Sb., o podmínkách podnikání a o výkonu státní správy v energetických odvětvích** (Energetický zákon). Žadatel o licenci na výrobu elektřiny z OZE (do instalovaného výkonu 200 kW) nebo tepelné energie z OZE (do instalovaného výkonu 1 MW) je osvobozen od prokazování finanční způsobilosti (§ 5). Zákon pro výrobce elektřiny z OZE stanovuje právo k přednostnímu připojení k přenosové nebo distribuční soustavě (§ 31), avšak nestanovuje výši podpory OZE.

Obnovitelné zdroje jsou dále zmíněny v **Zákoně č. 406/2000 sb., o hospodaření energií** se změnou č. 359/2003 Sb., který „stanovuje pravidla pro tvorbu Státní energetické koncepce, Územní energetické koncepce a Národního programu hospodárného nakládání s energií a využívání jejich obnovitelných a druhotných zdrojů.“ Celkově z tohoto zákona přílišné výhody pro provozovatele zařízení na výrobu energie z OZE nevyplývají.

Dosavadní zákony tedy ke splnění 8% cíle zdaleka nedostačovaly. Experti se shodovali, že především chyběla taková právní norma, jež by přinesla garanci

dlouhodobé stability podpory nutné pro podnikatelská rozhodnutí. Právě to se stalo jedním z hlavních cílů zákona o OZE.

1.8. 2005 vstoupil v platnost **Zákon o podpoře výroby elektřiny z obnovitelných zdrojů** (Zákon č. 180/2005 Sb., o podpoře výroby elektřiny z obnovitelných zdrojů energie a o změně některých zákonů), který implementuje Směrnici 2001/77 EC do naší národní legislativy a upravuje v souladu s ní způsob podpory výroby elektřiny z obnovitelných zdrojů energie. Cílem zákona je „v zájmu ochrany klimatu a ochrany životního prostředí podpořit využití obnovitelných zdrojů energie, zajistit trvalé zvyšování podílu obnovitelných zdrojů na spotřebě primárních energetických zdrojů, přispět k šetrnému využívání přírodních zdrojů a k trvale udržitelnému rozvoji společnosti, vytvořit podmínky pro naplnění indikativního cíle podílu elektřiny z obnovitelných zdrojů na hrubé spotřebě elektřiny v České republice ve výši 8 % k roku 2010 a vytvořit podmínky pro další zvyšování tohoto podílu po roce 2010.“ Pro tyto účely zákon zavádí nový způsob podpory výroby elektrické energie z OZE:

- nárok na přednostní připojení zařízení na výrobu elektřiny z obnovitelných zdrojů energie do elektrizační soustavy
- garance výnosů z jednotky vyrobené elektřiny po dobu 15 let od uvedení do provozu
- možnost volby mezi dvěma systémy podpory – pevné minimální výkupní ceny (umožňuje veškerou vyrobenou elektřinu prodat provozovateli příslušné distribuční soustavy) a zelené bonusy (umožňuje uplatnit elektřinu vyrobenou z obnovitelných zdrojů na jednotném trhu s elektřinou)
- podpora elektřiny užitá pro vlastní potřebu (nedodané do elektrizační soustavy) zachování úrovně výkupních cen pro již provozovaná zařízení po dobu 15 let maximální meziroční pokles výkupních cen elektřiny pro nová zařízení 5 %.

Mezi obnovitelné zdroje zákon řadí (§ 2) energii větru, energii slunečního záření, geotermální energii, energii vody, energii půdy, energii vzduchu, energii biomasy, energii skládkového plynu, energii kalového plynu a energii bioplynu.

Jako předmět podpory je v zákonu (§ 3) vymezena výroba elektřiny z obnovitelných zdrojů vyrobená v zařízeních v České republice využívajících OZE, s výjimkou větrných elektráren umístěných na rozloze 1 km² o celkovém instalovaném výkonu nad 20 MW. Podpora výroby elektřiny z obnovitelných zdrojů je stanovena odlišně s ohledem na druh obnovitelného zdroje a velikost instalovaného výkonu výrobní. Předmětem podpory je rovněž spalování biomasy a fosilního paliva v jednom topeništi (spoluspalování) a důlní plyn z uzavřených dolů.

Pokud jde o podporu OZE, je český zákon kombinací systému pevných výkupních cen (používaného např. v Německu nebo ve Francii) a systému zelených bonusů (používaným ve Španělsku). Výrobce si tedy může vybrat ze dvou na sobě nezávislých bezprostředních systémů podpory. Buď má možnost nabídnout elektřinu provozovateli distribuční soustavy **systémem minimálních výkupních cen**. Provozovatel soustavy

má v tomto případě povinnost veškerou vyrobenou elektřinu vykoupit. V **systému zelených bonusů** si výrobce elektřiny musí nejprve sám na trhu najít odběratele pro svoji elektřinu za tržní cenu. Od provozovatele distribuční soustavy po té navíc obdrží prémii v podobě zeleného bonusu. Předpokládá se, že součet tržní ceny elektřiny a zeleného bonusu by měl výrobcí zajistit vyšší výnos než v systému pevných výkupních cen. Výrobce, který vyrábí elektřinu pro vlastní spotřebu, má rovněž právo na úhradu zeleného bonusu.

Základním pravidlem zákona je dosažení **patnáctileté doby návratnosti investic**. Od toho je také odvislá výše výkupních cen a zelených bonusů. Výkupní ceny jsou diferencovány podle specifických nákladů výroby elektřiny v jednotlivých typech zařízení s ohledem na druh zdroje a velikost zařízení. Určování výše výkupních cen i zelených bonusů je v kompetenci Energetického regulačního úřadu (ERÚ). Zákon mu ukládá stanovit vždy na kalendářní rok dopředu výkupní ceny elektřiny a zelené bonusy tak, aby byl indikativní cíl v roce 2010 splněn. Zakotvuje rovněž, že ceny nikdy nesmí být nižší než 95 % hodnoty výkupních cen proti roku předcházejícímu (MŽP, 2006).

Výroba elektřiny z jednotlivých druhů OZE v ČR			
Druh obnovitelného zdroje	Výroba [GWh]		
	2001	2004	2010
Větrné elektrárny	0,6	9,9	930,0
MVE do 10 MW	826,0	903,5	1 120,0
Velké vodní elektrárny	1 165,0	1 115,9	1 165,0
Elektrárny spalující biomasu vč. Bioplynu	5,9	731,5	2 200,0
Elektrárny využívající geotermální energii	0,0	0,0	15,0
Fotovoltaické elektrárny	0,0	0,1	15,0
Celkem	1 997,5	2 760,9	5 445,0

Tabulka 1 - výroba elektřiny z OZE s výhledem na rok 2010; zdroj: TZB-info, 2007

III. Nevládní neziskové organizace v současné společnosti

„Lobbování je krví demokratického systému a občanské organizace v něm mají důležité místo.“

Hodgesová a Wood (1998: 9)

O nevládních neziskových organizacích se všeobecně hovoří jako o nositelích rozvoje občanské společnosti a nezastupitelném prvku fungující demokracie – chápeme-li demokracii v jejím pravém smyslu jako „trvalý proces aktivní účasti na veřejném dění“ (Hodges – Wood, 1998: 9). V nevládních neziskových organizacích se koncentrují občané s vysokým stupněm osobní angažovanosti a odpovědnosti, které lze považovat za jakousi hybnou společenskou sílu, jež se ve stále větší míře prosazuje v procesu formování politiky. Právě tato aktivní účast občanů na správě věcí veřejných prostřednictvím různých organizací je dnes považována za nesmírně užitečný a blahodárný jev „jak z hlediska kvality státem zajišťovaných služeb, tak z hlediska rozvoje demokracie“ (Frič, 2000: 13). Největší význam nevládních neziskových organizací spočívá především v jejich schopnosti „formulovat základní požadavky a problémy, které vyvstávají ve společnosti, vysílat signály či jiným způsobem zprostředkovávat vazbu mezi společností a státem“ (Dvořáková, 2003: 126). Nevládní neziskové organizace tedy fungují jako klíčové pojítko mezi občany a státní mocí, čímž posilují demokratický systém a do značné míry mohou přispět k řešení mnoha současných společenských problémů.

1. Funkce nevládních neziskových organizací

Tradičně plní neziskový sektor několik rolí, které lze z hlediska zdravého rozvoje moderní demokratické společnosti považovat za velmi zásadní (Jarre, 1995):

První funkcí je jejich úloha **servisní**. Nevládní neziskové organizace vyplňují mezery v potřebných službách nebo rozšiřují jejich škálu v případě, že stát tyto služby buď vůbec neposkytuje nebo je neposkytuje v adekvátní formě.

Další je role **inovativní**. Neziskové organizace často přicházejí s alternativním řešením konkrétních společenských problémů a svým tlakem působí hluboké změny v přístupu vlád, Parlamentů a politických stran k těmto problémům.

Nepostradatelnou je i jejich úloha **advokátů**. Tím, jak podle svého zaměření hájí zájmy různých skupin obyvatelstva či zájmy životního prostředí, se snaží zajistit, aby se těmto subjektům dostalo adekvátních práv a prospěchu, jež jim náleží.

Další významnou rolí je role **balanční**. Neziskové organizace představují protiváhu stále sílících tlaků soukromého ziskového sektoru. Třebaže příchod ziskového sektoru do rozhodovacích procesů lze považovat za jednu z nejvýznamnějších změn v politice, trh rozhodně není vždy adekvátním řešením – tržní síly nemusí mít velký zájem na

poskytování služeb nutných ve veřejném zájmu, které mohou být příliš abstraktní a obvykle nenabízejí atraktivní ekonomický zisk.

S tím rovněž souvisí důležitý rys nevládních neziskových organizací – jejich **nezávislost**. Narozdíl od politických institucí a soukromého sektoru totiž neziskové organizace sledují určité dlouhodobé zájmy, nejsou tak závislé na výsledku voleb a mohou vládu snáze a častěji kontrolovat a kritizovat. K nezávislé veřejné činnosti a účinnému řešení společenských problémů mají tedy na rozdíl od sektoru státního a ziskového ty nejlepší předpoklady (Šiklová, 2003).

V neposlední řadě pak neziskové organizace plní úlohu **monitorační a zprostředkovací**. Shromažďují a vyhodnocují poznatky o problematice, již se zabývají, sledují vývoj v této oblasti a odrážejí veřejné mínění. Z bezprostředního styku s konkrétní problematikou a hlubšího zájmu o ni pak zpravidla vyplývá jejich vysoká informovanost o dané věci stejně jako o zájmech, potřebách a požadavcích občanů. Tyto informace pak neziskové organizace dokáží strukturovaným a jasným způsobem zprostředkovávat politickým institucím, které tak mohou problémy účinněji řešit (Moldan, 1992). Neziskové organizace jsou tedy v tomto ohledu výrazem občanova přání a schopnosti vyslovovat své zájmy, přání, potřeby, naděje a obavy a především pak přicházet s vlastními konstruktivními řešeními mnoha problémů moderní společnosti (Jarre, 1995).

Z této skutečnosti pak vyplývá i **participační** úloha neziskových organizací, čili úloha aktivního partnera v politických procesech, který se podílí na formování politik. Tato úloha nevládních neziskových organizací prudce nabývá na významu především v posledních letech.

2. Vývoj participační úlohy nevládních subjektů

Nárůst vlivu nevládních neziskových organizací a jejich participace na politickém rozhodování je součástí širšího procesu, v němž se rámec veřejné sféry stále více rozrůstá o další, původně „nepolitické“ čili nevládní subjekty (podniky, vzdělávací zařízení, vědecké instituce a různé typy nevládních neziskových organizací). Tradičně byla politika chápána jako správa „věcí veřejných, tedy jako to, co se odehrává v systému mechanismu vládnutí...“ (Mezřický, 2005: 55) a zahrnovala tak především vlády, Parlament a ústřední orgány státní správy. Tato definice politiky se vyvinula v období rozvoje liberálního národního státu, kdy byla společnost diferencována na poměrně zřetelně oddělené třídy, jejichž zájmy zastupovaly politické strany. V důsledku ekonomického a sociálního vývoje ve 20. století však na jednacím pořadí tvůrců politiky začínají vstupovat různé diferencovanější zájmy, především četné podnikatelské skupiny a odborové svazy (tamtéž).

Na počátku šedesátých let 20. století se pak v souvislosti s objevujícími se problémy moderní společnosti (problémy národnostních menšin, rovnosti pohlaví, lidských práv atd.) spektrum zájmových skupin dále rozšířilo. Začaly se objevovat organizace sledující jiné než ekonomické zájmy. Hodnoty a cíle, které prosazovaly, šly více napříč

společenským spektrem. Radikální změnu do tohoto vývoje pak přineslo rozpoznání problémů životního prostředí na počátku 70. let 20. století, jež vedlo ke vzniku řady environmentálně orientovaných organizací (tamtéž).

Vznik a rozvoj těchto neziskových skupin, které se rovněž začaly hlásit o slovo při tvorbě politických rozhodnutí, byl do značné míry umožněn ekonomickým rozvojem, díky němuž mohly ze soukromé sféry do neziskového sektoru plynout peníze, ale i čas formou dobrovolné práce (Hodges – Wood, 1998). Především byl však reakcí na selhávající funkci státu v řadě oblastí. Jak konstatuje publikace Worldwatch Institute *Stav světa na přelomu tisíciletí: zpráva o cestě k trvale udržitelné společnosti* (2000: 309) „[p]říležitost k růstu jim (nevládním neziskovým organizacím – pozn. V.A.) poskytl postupně se zvětšující prostor pro občanskou společnost po celém světě. K činnosti je pak vyprovokovala zdánlivá neschopnost vlád řešit současné komplexní problémy, jako je chudoba a zhoršování životního prostředí“.

Podíl těchto nových skupin na formování politických rozhodnutí vedl dokonce ke změně označování politiky. Počal se používat termín „vládnutí“ (*governance*), který by dokázal lépe vyjádřit fakt, že tradiční aktéři politiky musí respektovat vůli a zájmy těchto skupin, jejichž aktivity formují neopominutelným způsobem jak formy, tak obsahy vládnutí (Mezřický, 2005). Téma nového způsobu vládnutí se koncem 20. století a počátkem 21. století dostává i do různých politických dokumentů – např. Agenda 21²⁰, Aarhuská smlouva²¹, dokumenty OECD či UNEP²² apod. Již zmíněná publikace Worldwatch Institute označuje vzestup nevládních neziskových organizací za jeden z nejvýznamnějších a nejnadějnějších prvků vývoje společnosti v poslední čtvrtině 20. století (Drhová, 2002).

3. Nutnost nové politiky

Jak již bylo řečeno, za rostoucí účastí nevládních složek na formování politiky stojí především ekonomický, sociální a myšlenkový rozvoj moderní společnosti, z něj vyplývající komplikovanost společenských procesů a diferenciací zájmů, požadavků a myšlenkových proudů a v neposlední řadě pak stále se prohlubující problémy moderní společnosti. To vše klade na stát velké množství různorodých nároků a požadavků, které často není schopen adekvátně zvládat, což přímo vybízí k promýšlení alternativních způsobů realizace politiky. Rozhodovací procesy je třeba demokratizovat, otevřít je občanské společnosti, jež je schopna spolupodílet se na správě věcí veřejných, zajišťovat si své zájmy a požadavky a pečovat o veřejné blaho účinněji než to mnohdy dokáží tradiční politické instituce (Keller, 1997; Hodges – Wood, 1998; Mezřický, 2005).

²⁰ Agenda 21 je dokumentem, který byl přijat roku 1992 na Konferenci OSN o životním prostředí a rozvoji v Riu de Janeiru. Rozpracovává principy udržitelného rozvoje v globálním měřítku do jednotlivých problémových oblastí.

²¹ Aarhuská úmluva (celým názvem Mezinárodní úmluva o přístupu k informacím, účasti veřejnosti na rozhodování a přístupu k právní ochraně v otázkách životního prostředí) byla přijata z podnětu Evropské hospodářské komise OSN v roce 1998. V platnost vstoupila o 3 roky později, ČR ji ratifikovala v roce 2004 (Wikipedie)

²² UNEP (United Nation Environmental Programme) je programem zřízeným organizací OSN za účelem ochrany životního prostředí.

Ulrich Beck v souvislosti s otevíráním politické sféry občanské společnosti hovoří o subpolitizaci společnosti. Příčinu tohoto fenoménu spatřuje především v selhávající roli národního státu řešit problémy současné společnosti. „Svět politiky se ve skutečnosti už dávno rozdvojil. Na jedné straně přežívají politické instituce z minulých století, které, vzhledem k hrozícím problémům, téměř nic pozitivního nekonají a slouží jen jako symboly zašlé legitimacy. Na straně druhé existují individua se svým každodenním rozhodováním, které se ve skutečnosti stává novou arénou politiky“ (Keller, 1997: 187).

Stát tedy v souvislosti s mnoha komplexními problémy moderní doby může méně než kdykoli předtím plnit svou povinnost spočívající v zajišťování společenského blaha. „Je třeba se rozloučit s fikcí, a to také stále více činíme, státního kvasimonopolu na občanské blaho a na místo toho začít modelovat své přístupy ke společenským otázkám spíše na základě partnerském²³...“ (Jarre, 1995: 14).

To samozřejmě neznamená, že by veřejnost organizovaná v neziskových organizacích mohla či měla nahradit jiné subjekty demokratického systému. Je pouze třeba uznat skutečnost, že nevládní neziskové organizace jsou schopny podílet se na řešení úkolů, které se svou komplexností a charakterem do velké míry vymykají politickým procesům a že tato jejich role je při řešení řady problémů mnohdy naprosto nezastupitelná. „Proto se jim musí dostat uznání jako nezávislým pilířům pluralistické společnosti a musí být plně zařazeny do politických, ekonomických a všeobecných rozhodovacích procesů“ (tamtéž: 14).

Vlády, které skutečně slouží občanovi, neziskové organizace potřebují, neboť mohou účinně doplnit činnost vládní (tamtéž). Úkolem, či dokonce povinností nevládních neziskových organizací v moderní demokratické společnosti je tedy podílet se na tvorbě státní politiky a vyvíjet na politické instituce neustálý tlak – to znamená prosazovat své požadavky a kritizovat nevhodné zásahy státu. Dalo by se dokonce říci, že úkolem nevládních neziskových organizací je stát „slušně a jasně otravovat“ (Hodges – Wood, 1998: 10). Politicky aktivní občané sice bývají politikům všude na světě na obtíž, avšak v západních zemích se je naučili přijímat a respektovat, neboť pochopili, že pokud se mezi státem a neziskovým sektorem podaří vypěstovat vztah vzájemné úcty a odpovědnosti, vede to ve výsledku ku prospěchu všech. Politici jsou v lepším kontaktu s voliči a dozvídají se o tom, s čím je veřejnost nespokojena. Občané zase mají možnost prostřednictvím organizací prosazovat své zájmy v politice. Vliv nevládních neziskových subjektů tak může vyústit ve významné změny, které přinesou účinnější politická rozhodnutí, prohloubí demokracii a zlepší fungování celé země (tamtéž).

Ve stejném duchu se vyjadřuje i Václav Havel (1999): „[Z]ákladní instituce demokratického státu fungují dobře jen tehdy, čerpají-li trvale svou životní sílu z

²³ Není náhodou, že princip partnerství představuje jeden z důležitých principů environmentální politiky EU. Podstatou tohoto principu je zahrnutí různých společenských skupin do řešení problémů. Často je znázorňován jako trojúhelník, v jehož vrcholech jsou veřejná správa, podniky a veřejnost (reprezentovaná nevládními organizacemi a sdělovacími prostředky). A právě v prostoru tohoto trojúhelníku se vytvářejí nejlepší podmínky pro konsensuální řešení problémů, jež zohledňuje ekonomické, sociální i environmentální aspekty a dopady (Drhová, 1999).

rozvinutého a pluralitního občanského prostředí, které je obklopuje, inspirují-li se jím a jsou-li zároveň vystaveny jeho kvalifikované kritice. Nejde přece o to vyřazovat parlament, vládu či strany z veřejného života či je obcházet, ale dosáhnout naopak toho, aby pracovaly co nejlépe jakožto subjekty, které demokratický systém završují“.

4. Nevládní neziskové organizace v oblasti ochrany životního prostředí

O významu nevládních neziskových organizací a potřebě otevřít rozhodovací procesy občanské společnosti se dnes nejčastěji hovoří právě v souvislosti s problematikou životního prostředí. Vtahování veřejnosti do rozhodování představuje jednu ze současných priorit politiky životního prostředí a vývoj nasvědčuje tomu, že se na tento proces bude klást čím dál větší důraz. Důvodem je zatím nepříliš úspěšné prosazování principů trvale udržitelného rozvoje v praxi – a právě od větší otevřenosti rozhodovacích procesů si je slibováno větší zohledňování environmentálních aspektů při rozhodování²⁴ (Drhová, 1999).

Proč se předpokládá, že větší otevřenost rozhodovacích procesů povede k lepší ochraně životního prostředí? Odpověď na tuto otázku vyplývá již ze samotné povahy životního prostředí jakožto veřejné záležitosti. Vždyť „[ž]ivotní prostředí pozemské přírody je to, co je *každému* přístupné, čemu je *každý* tak či onak vystaven a na co je nepřekonatelně odkázán jako na základ svého života“ (Kolářský, 2005: 277– kurzíva V.A.). Problémy životního prostředí se tedy týkají všech a s jejich silicí vážností a naléhavostí se stále více ukazuje, že klíč k jejich účinnému řešení nemají v rukou centralizované státní instituce (přestože jejich úloha při prosazování environmentální politiky je rovněž nezastupitelná), nýbrž právě ti, jichž se tyto problémy bezprostředně týkají a jimž jejich řešení skutečně leží na srdci – tedy jednotliví občané²⁵, kteří se na ochraně životního prostředí mohou podílet přímo či právě prostřednictvím nevládních neziskových organizací, díky nimž se jejich hlas stává o mnoho silnějším.

Již výše byla řeč o tom, že stát selhává v řešení řady problémů současné společnosti a že občanská společnost je mnohdy schopna své zájmy hájit a prosazovat účinněji. V případě environmentálních problémů to pak platí dvojnásob. Jak říká Jan Keller, „stále nové a nové ekologické problémy, jež se v důsledku normálního fungování moderní společnosti vynořují, jsou jen posledním, i když zřejmě nejosudovějším projevem krize moderních institucí“ (Keller, 1997: 182-183). Současné selhávání či omezování funkčnosti státní moci, které se v ekologické rovině projevuje jako její neschopnost působit jakožto garant při prosazování a dodržování ekologických zákonů, norem a opatření, spočívá mimo jiné v tom, že hlavní nebezpečí, jemuž jsou státy odhodlány čelit, spatřují převážně v nebezpečích minulosti, avšak nebrání občany před riziky typu globálního oteplování a jinými environmentálními hrozbami (Mezřický,

²⁴ O tomto myšlenkovém proudu svědčí například již zmíněná Aahurská úmluva o přístupu k informacím o životním prostředí, účasti veřejnosti na rozhodování a právní ochraně v záležitostech ochrany životního prostředí.

²⁵ Také Al Gore ve své známé knize *Země na misce vah* mluví o klíčové roli participace občanů na řešení environmentálních problémů. „...muži a ženy, kterým na něčem záleží, musí mít v politice možnost žádat řešení ekologických problémů, ať už žijí kdekoli, a přispět k jejich prosazení... [T]éměř všude, kde jsou lidé na lokální úrovni zbaveni práva vyjadřovat se k rozhodnutím ovlivňujícím jejich život, trpí oni i jejich okolí. ... [N]ezbytnou podmínkou pro záchranu životního prostředí je rozšíření demokracie...“ (Gore, 2000: 161-162).

1996). Vlády navíc odvozují své politické úspěchy od úspěchů ekonomických, které jsou úzce svázány s ideologií stálého ekonomického růstu, jehož mnohdy vážné environmentální dopady se projeví až s odstupem řady let či desetiletí. Právě zanedbávání nepohodlných problémů, které mohou být odloženy až do doby po příštích volbách, pak představuje důležitý a specifický problém současné demokracie (King – Schneider, 1991). Problémem je rovněž výrazný vzrůst politického vlivu nátlakových skupin velkých firem a celých odvětví (Keller, 1997). Krátce řečeno, ekologická výzva do velké míry odhaluje meze současných politických institucí; na druhou stranu však „může napomoci nalézt z této slepé uličky východisko“ (tamtéž: 187).

Prostor politického vakua otevřený ve výrazné míře právě environmentálními problémy totiž zaplňují právě nevládní neziskové organizace, fungující jako jakési „zelené svědomí“ moderní společnosti, které by se jinak jen těžko vzdávaly zdánlivě rychlejších a jednodušších – protože v krátkodobém časovém horizontu výnosnějších – cest k ekonomické prosperitě. Hrají tak vlastně roli, kterou politici v žádné moderní demokracii nejsou ochotni dobrovolně hrát; roli toho, kdo politice neustále připomíná, že je občas nutné nadřazovat dlouhodobější zájmy nad zájmy okamžité (Pehe, 1999). Nevládní organizace jsou rovněž flexibilnější, úspornější a pohyblivější než tradiční politické instituce a dokáží vyvinout soustředěný tlak na řešení environmentálních problémů (Keller, 1997). Díky tomuto tlaku se jim již podařilo prosadit celou řadu zásadních ekologických principů, kterými se dnes vlády všech západních demokracií běžně řídí. Tímto svým neústupným tlakem „odzdola“ na prosazení účinnější environmentální politiky nevládní neziskové organizace nejen přispívají k lepší ochraně životního prostředí, ale rovněž hrají klíčovou úlohu při utváření participační demokracie.

O zásadním významu nevládních neziskových organizací hovoří také již zmíněná Agenda 21, která tomuto tématu věnuje celou jednu kapitolu s názvem *Posilování úlohy nevládních organizací: partnerů pro udržitelný rozvoj*. V ní konstatuje, že „[n]evládní organizace hrají důležitou roli při formování a implementaci participační demokracie. Jejich důvěryhodnost vyrůstá z odpovědnosti a konstruktivní úlohy, kterou mají ve společnosti. Formální i neformální organizace ... by měly být považovány ... za partnery. Povaha nezávislé úlohy, kterou mají nevládní organizace v rámci společnosti, vyžaduje skutečnou účast; nezávislost je proto hlavním atributem nevládních organizací a je předpokladem skutečné participace“ (Agenda 21). Nevládní neziskové organizace podle tohoto dokumentu „... disponují bohatými a rozmanitými zkušenostmi, odbornými předpoklady a potenciálem v oblastech, jež budou mít velký význam pro implementaci a přezkoumávání environmentálně šetrného a sociálně zodpovědného udržitelného rozvoje Komunita nevládních organizací proto nabízí celosvětovou síť, kterou je třeba využít, zmocnit a posílit pro podporu úsilí o dosažení těchto společných cílů“ (tamtéž).

5. Přípravenost nevládních neziskových organizací podílet se na legislativním procesu

V této kapitole jsem se dosud zabývala významem nevládních neziskových organizací a jejich účastí na rozhodovacích procesech. Účast na rozhodování při tom může nabývat různých forem. Jednu z nich představuje participace na legislativním procesu, což je činnost nesmírně důležitá vzhledem k zásadní roli, jakou zákony v ochraně životního prostředí a obecně v životě společnosti hrají.

Z důvodů uvedených výše je účast nevládních neziskových organizací na legislativním procesu a jejich ovlivňování tvorby zákonných norem více než žádoucí. Je tedy třeba opustit představu, že ovlivňování legislativy – lobbování – je protidemokratické. Naopak, jak říkají Hodgesová a Wood, lobbování je třeba chápat jako „rozhovor mezi občanskou společností a státem o tom, že by bylo možné věci v určitých ohledech lépe zorganizovat, že se některé problémy opomíjejí ...“ a proto je „...nepostradatelným rysem každé společnosti, která si činí nárok nazývat se demokratickou“ (Hodges – Wood, 1998: 8). Političtí představitelé na všech úrovních proto lobbování čím dál více akceptují a pohlížejí na ně jako na významnou součást své práce. Není důvod lobbování zatracovat nebo se jej obávat, ale naopak je třeba tento užitečný nástroj umět využívat pro zájmy společnosti i životního prostředí (Jech – Dlouhý, 2000).

Lobbing neziskových organizací však může plnit tuto svou navýsost důležitou úlohu pouze za předpokladu, že je správně prováděn. Samozřejmě, na konečný výsledek lobbingu mají vliv i mnohé další faktory – celkové naladění politické a společenské kultury vůči nevládním neziskovým organizacím a vůči problémům, za jejichž řešení lobbují, ochota a připravenost politiků naslouchat zástupcům neziskových organizací a prosazovat jejich požadavky do konečných rozhodnutí, vliv hospodářských, finančních a jiných mocných lobby, finanční situace nevládních neziskových organizací atd. Všechny tyto skutečnosti také měly na roli nevládních organizací v procesu tvorby zákona o OZE velký vliv a nemohu je proto zcela pominout. Předmětem mé práce je však především postihnout fungování neziskových organizací a jejich schopnost podílet se na legislativním procesu, a proto se nyní zaměřím na otázku, jaké jsou předpoklady správně prováděného lobbingu, resp. jaké podmínky musí neziskové organizace splnit, aby prokázaly svou připravenost podílet se na tvorbě legislativy.

Jako odpověď na tuto otázku mi do značné míry poslouží stručné a výstižné konstatování Hodgesové a Wooda: „Spolupráce se státem si žádá odhodlanost, profesionalitu a schopnost vyjednávat“ (Hodges – Wood, 1998: 70). Tato tři poměrně obecná kritéria budou východiskem pro můj empirický výzkum v řadách neziskových organizací o míře jejich připravenosti podílet na procesu tvorby zákona. Nejprve však tato tři kritéria rozeberu poněkud podrobněji a pokusím se jim dát konkrétnější obsah.

5.1. Odhodlanost

Odhodlanost či nadšení a oddanost věci, v tomto případě oddanost ochraně životního prostředí, je bezesporu důležitým předpokladem úspěšného lobbingu. Za danou věc

bude s největší pravděpodobností bojovat ten, kdo o ni má opravdový zájem (Hodges – Wood, 1998). Právě osobní zaujetí je velkou devizou představitelů neziskových organizací. Narozdíl od subjektů ziskového sektoru prosazujících prostřednictvím lobbingu své ekonomické zájmy hájí představitelé neziskových organizací zpravidla zájem veřejný, z čehož jim většinou neplynou žádné finanční ani jiné osobní výhody. Lobbování za veřejný zájem si tedy obvykle vyžaduje určitou míru zápalu a nadšení.

Osobní zaujetí aktivistů z řad neziskových organizací může do značné míry nahradit perfektní znalost politického prostředí a vlivné kontakty, nabízené zpravidla profesionálními lobbyisty, jejichž služby si neziskové organizace – na rozdíl soukromých podniků – mohou jen zřídkakdy dovolit (tamtéž). Na druhou stranu, pouhé zanícení pro věc úspěšné prosazení zájmů v legislativním procesu nezajistí a je tedy třeba se soustředit i na další aspekty úspěšného lobbingu. Je navíc důležité dávat si pozor, aby oddanost věci nepřerostla až v určitý extremismus, uzavření se vůči názorům ostatních a neochotu přistoupit na kompromis, který je bezesporu jedním z hlavních principů politického vyjednávání a předpokladů jeho úspěchu.

5.2. Profesionalita

Profesionalita čili odbornost a celková orientace v dané problematice je druhým základním kritériem připravenosti podílet se na rozhodovacím procesu. Nedostatečná profesionální úroveň je totiž nejčastěji udávána jako hlavní důvod nedůvěry politiků vůči nevládním organizacím a neochoty jim naslouchat a i představitelé neziskových organizací často sebekriticky udávají nedostatek odbornosti jako jednu z hlavních překážek pro účast na rozhodovacích procesech (Hodges – Wood, 1998; Drhová, 2002). Většina politiků vyjadřuje předsvědčení, že k tomu, „aby občanské organizace mohly být státem vnímány jako rovnocenný partner, jim mnohdy chybí právě potřebná profesionální úroveň“ (Hodges – Wood, 1998: 55). Naopak je-li lobbyista vybaven kvalitními informacemi, jež pramení z odborných znalostí, může politik z dialogu s ním hodně vytěžit a zisk se tím pádem načítá na obou stranách (tamtéž).

Profesionalita znamená především kvalifikaci a orientaci v problematice, kvůli níž představitel neziskové organizace přichází lobbovat. Vzdělání v oboru či přinejmenším dlouhodobé zkušenosti a praxe by měly tvořit samozřejmou výbavu každého lobbyisty, neboť jedině tak bude schopen poskytovat kvalitní a podložené informace, jež mu u politiků zajistí postavení respektovaného odborníka. Je třeba rovněž shromažďovat a neustále aktualizovat informace o dané problematice a vytvářet z nich jasné a stručné podklady. Naprosto klíčová je dále orientace v širším politickém a společenském kontextu – důležité je zejména zmapovat si všechny faktory, které do situace vstupují, průběžně zjišťovat informace o vývoji legislativního procesu a dlouhodobě monitorovat stav zájmů a politických jednání (Jech – Dlouhý, 2000). V neposlední řadě se profesionální lobbyista vyznačuje i orientací v politickém systému a procesu přijímání zákonů. Bez dobré znalosti struktury, kompetencí a fungování veřejné správy má totiž úsilí neziskových organizací o ovlivňování politických rozhodnutí jen velmi

chabé vyhlídky na úspěch – informovanost o procedurální stránce politického systému je tedy klíčovým faktorem úspěchu lobbovacích aktivit (Frič, 2000).

5.3. Schopnost vyjednávat

Schopnost vyjednávat se pak týká samotné strategie lobbingu. Nejedná se však pouze o vhodnou taktiku jednání s politickými představiteli – to je jen jedna, přestože klíčová součást lobbování. Lobbování je ve skutečnosti komplexní, dlouhodobý a mnohvrstevný proces, který se neobejde bez dlouhé přípravy, dobře promyšlené strategie a zajištění podpory ostatních subjektů. Jedině tak může vést k uspokojivým výsledkům.

K úspěšnému lobbingu patří především schopnost *využít* svých odborných znalostí. Správná informace, ve správném dávkování, ve správný okamžik – to jsou důležité předpoklady prosazení svých požadavků. „Úspěšná ekologická lobby nesmí jenom ukazovat, drammatizovat a blokovat, ale musí strategicky nasadit shromážděnou odbornost“ (Jech – Dlouhý, 2000: 67). Předpokladem úspěchu při vyjednávání je dále schopnost zformulovat konkrétní a reálné cíle. Politici i ostatní zainteresované subjekty musí přesně vědět, o co daná nezisková organizace usiluje.

Důležité je také vybrat v řadách představitelů organizace toho pracovníka, jehož schopnosti se pro nejlépe lobbing hodí – toho, kdo umí strategicky prosazovat naplánované zájmy a orientuje se v problematice i po odborné stránce (Hodges – Wood, 1998; Jech – Dlouhý, 2000).

Dále je nezbytné umět zvolit vhodnou strategii, jak politiky (a případně veřejnost) informovat o svých požadavcích a přesvědčit je o jejich správnosti. Zde se nabízí řada možností – petice, dopisy politikům, mobilizace veřejnosti, informační letáky, osobní setkání s politiky, příspěvky do novin apod. (Hodges – Wood, 1998).

K jednomu z nejdůležitějších kritérií úspěšného lobbingu bezesporu patří „schopnost neziskových organizací sdružovat své síly, vytvářet různé asociace, koalice a společné platformy ..., které přispívají k synergickému efektu působení mnoha organizací“ (Frič, 2000: 79). Sdružování umožňuje koordinaci postupu, resp. zamezuje roztržitosti neziskových organizací, zlepšuje komunikaci mezi jednotlivými neziskovými organizacemi i mezi nimi a politickými představiteli (nabízí partnera pro jednání), nabízí také pocity solidarity, poskytuje možnost vzájemně se podpořit a především zvyšuje váhu neziskových organizací v očích politických představitelů. Naopak rivalita, roztržitost a nedostatek solidarity mezi jednotlivými neziskovými organizacemi značně paralyzuje jejich fungování a představuje jednu z hlavních překážek, jež těmto organizacím brání se účinně prosazovat v politickém procesu. Konečným důsledkem rivality neziskových organizací bývá zpravidla škodlivý vliv na image neziskových organizací v očích představitelů veřejné správy a snížená schopnost neziskových organizací uplatňovat na ni svůj vliv (Jarre, 1995; Frič, 2000).

Zájmové koalice lze však utvářet rovněž s dalšími zainteresovanými subjekty. V úvahu přicházejí různé spolky, komory a svazy (Jech – Dlouhý, 2000). Také s těmito aktéry

lze koordinovat postup a zvýšit tak naděje na úspěšné prosazení svých zájmů v legislativním procesu.

Úspěšný lobbying je dále téměř nemyslitelný bez podpory veřejnosti, neboť budování širší základny sympatizantů má zcela zásadní význam pro to, aby argumentace představitelů neziskových organizací vyzněla přesvědčivě a spolehlivě. Stejně důležitý je i styk s médii. Sdělovací prostředky mají přirozeně značný vliv na to, jak politik na lobbyistu pohlíží. Pokud o problematice, kterou se nevládní organizace zabývá, nebo přímo o organizaci informovala média, bude mít politik pravděpodobně větší zájem na setkání s představitelem dané organizace (Hodges – Wood, 1998).

Pokud jde o samotné jednání s politikem, je třeba si zjistit, kdo může v dané problematice nejvíce pomoci, s kým tedy je nejvhodnější navázat kontakt. Při jednání je pak třeba přicházet s konkrétními cíli, nehovořit pouze o problémech, ale formulovat konstruktivní návrhy jejich možných řešení (Hodges – Wood, 1998; Jech – Dlouhý, 2000). Naprosto nezbytné je přirozeně kooperativní a nekonfliktní jednání. Jak říká Bedřich Moldan, smyslem občanské společnosti totiž „není konfrontace, ale hledání souladu na společné cestě žádaným směrem“ (Moldan, 2001b: 69). Bohužel, naše „[n]evládní organizace jsou zhusta schopny a ochotny angažovat se konfrontačním způsobem, méně často však vyvíjet konstruktivní spolupráci a hledat společná řešení“ (tamtéž: 69).

V neposlední řadě je třeba mít na paměti, že „[l]obbyování je proces a nikoli akční záležitost pro pátek odpoledne“ (Jech – Dlouhý, 2000: 66). Dynamika rozhodovacích procesů nedovoluje vycházet z toho, že je jednou provždy dosaženo vítězství. Naopak často dochází k vrácení nebo zdržení určitého rozhodnutí, takže se úspěch nedostavuje. Je tedy třeba především vytrvalosti, bdělosti a trpělivosti. Navíc dlouhodobé působení mívá zpravidla největší šanci na úspěch. Politici chtějí vědět, s kým mají co do činění. Žádosti k jednotlivým detailům tedy mají obecně menší šanci než dlouhodobá spolupráce (tamtéž). Právě nedostatečné průběžné a dlouhodobé působení organizací na orgány veřejné správy jsou udávány jako jedna z nejčastějších bariér účinného ovlivňování politických rozhodnutí (Drhová, 2002).

EMPIRICKÁ ČÁST

IV. Nevládní organizace v procesu tvorby zákona o OZE

„Lid by měl bojovat za zákony obce, jako by to byly její hradby.“

Herakleitos

V této kapitole se budu věnovat celkové roli, zkušenostem a významu nevládních neziskových organizací v celém procesu formování zákona o OZE. Nejprve stručně charakterizuji jednotlivé nevládní organizace a jejich představitele²⁶, kteří se připomínáním zákona zabývali a pak již budu prezentovat výsledky svého empirického výzkumu. V něm se zaměřím především na motivy nevládních neziskových organizací vstoupit do legislativního procesu, na prostředky, jakými se snažily tvůrce zákona i veřejnost přesvědčit o svých požadavcích a na jejich celkovou roli v jednotlivých fázích legislativního procesu. Budu se také věnovat spolupráci mezi nevládními organizacemi a tvůrci zákona a sporům mezi jednotlivými nevládními organizacemi. Tím vším si připravím půdu pro zodpovězení svých prvních pěti výzkumných otázek, které jsem si stanovila na začátku práce.

Budu však zkoumat i některé další skutečnosti (např. spolupráce nevládních neziskových organizací s médii, práce s informacemi atd.), které vyplývají ze zjištění předchozí kapitoly a na jejichž základě budu moci posoudit, zda nevládní neziskové organizace osvědčily svou připravenost podílet se na tvorbě zákonů a zda byla jejich hlavním motivem snaha podpořit veřejný zájem.

Jak již bylo řečeno v úvodu práce, metodou mého empirického výzkumu byly především polostandardizované rozhovory se zástupci nevládních neziskových organizací, částečně doplněné o studium a analýzu dokumentů (publikací, vydaných informačních materiálů, webových stránek, stanov apod.) sledovaných nevládních neziskových organizací.

Rozhovory, které se uskutečnily v průběhu března a dubna 2007, jsem vedla s Petrem Holubem (vedoucím energetické sekce Hnutí Duha), Edvardem Sequensem (předsedou sdružení Calla), Milanem Smržem (předsedou sdružení Eurosolar), Jaroslavem Váňou (t.č. předsedou sdružení CZ Biom) a Neelou Winkelmannovou – Heyrovsky (předsedkyní sdružení Nová energie). Každý rozhovor trval přibližně 90 minut a byl nahráván na diktafon.

Svých respondentů jsem se cíleně ptala na mnou zkoumané jevy, avšak většinou jsem jim nechávala volný prostor pro osobní vyličení celého legislativního procesu a svých zkušeností s ním.

²⁶ Nevládní organizace a jejich představitele představím na základě informací z jejich webových stránek, částečně na základě informací získaných z rozhovorů.

Všichni respondenti projevili velkou ochotu věnovat mi svůj čas; většina z nich reagovala na žádost o rozhovor téměř vzápětí a navrhla mi konkrétní místo i čas. V průběhu našeho setkání pak respondenti odpovídali na všechny mé otázky ochotně, klidně a trpělivě. S většinou z nich jsem dále udržovala písemný či telefonní kontakt, jehož prostřednictvím jsem mohla upřesňovat některé detaily, které se vynořovaly v dalším průběhu zpracovávání práce. Všichni mí respondenti mi rovněž ochotně věnovali publikace a informační materiály svých organizací a někteří z nich mi zaslali ukázky svých dopisů, výzev a připomínek, které v době projednávání zákona adresovali vládním a parlamentním činitelům, jako demonstraci svých lobbovacích aktivit.

1. Základní informace o nevládních organizacích

1.1. Hnutí Duha

Hnutí DUHA (Přátelé Země Česká republika) je jednou z nejznámějších a největších českých environmentálních organizací. Vzniklo na podzim roku 1989 a je českým zástupcem největší světové federace environmentálních organizací Friends of the Earth International. Základním cílem Hnutí Duha je ochrana přírody a životního prostředí, čehož se snaží dosahovat především informační, vzdělávací a osvětovou činností, organizováním veřejných kampaní na podporu svých cílů a účastí na rozhodovacích procesech, při nichž mohou být dotčeny zájmy ochrany přírody.

Hnutí Duha zaměstnává přes třicet profesionálních pracovníků, kteří se specializují na vybraná témata jako odpady, lesy, energetika atd.; na činnosti organizace se podílí rovněž řada dobrovolníků.

Kolem 60 % příjmů Hnutí Duha pochází z grantů, které dostává na konkrétní projekty od českých i mezinárodních nadací, dalších asi 15 % tvoří podobné granty z různých státních zdrojů, hlavně ministerstva životního prostředí a Evropské komise, zbytek představují příspěvky jednotlivců, zisk z prodeje publikací apod.

V oblasti energetiky je prioritou Hnutí Duha snížení exhalací oxidu uhličitého v České republice, co nejširší zavádění obnovitelných zdrojů a rozhybání domácího trhu s obnovitelnými zdroji energie.

Na tvorbě zákona se podílel především Mgr. **Petr Holub**, který v Hnutí Duha vede pětičlenný tým mající na starosti prosazování čistější energetiky. Jeho specializací jsou primárně obnovitelné zdroje energie a energetická politika; řídí také práci na ekologických problémech souvisejících s těžbou uhlí, tepelnými elektrárnami, jadernými reaktory, radioaktivními odpady a energetickou efektivností. Absolvoval bakalářské studium fyziky a magisterský obor humanitní environmentalistiky na Masarykově univerzitě v Brně, kde dnes přednáší o obnovitelných zdrojích.

1.2. Sdružení Calla

Calla je ekologické občanské sdružení, které vzniklo v roce 1991. Jeho posláním je ochrana přírody a krajiny, ochrana životního prostředí člověka a podpora principů trvale udržitelného života, zejména v oblasti energetiky a dopravy.

V energetické oblasti poskytuje Calla odborné zázemí pro obce a občanská sdružení s cílem prosadit trvale udržitelnou energetiku na bázi obnovitelných zdrojů. Zajišťuje informační servis, vydává osvětové materiály, pořádá tematické semináře, konference a exkurze. Zaměřuje se rovněž na přednášky k problematice energetiky pro všechny stupně škol i pro další veřejnost a v neposlední řadě vstupuje do přípravy zákonů a energetických koncepcí, ve kterých jí jde o zavedení decentralizovaných, obnovitelné zdroje využívajících energetických systémů.

Příjmy sdružení tvoří příspěvky jeho členů, dary, účelově zaměřené granty, dotace a příjmy z neziskové činnosti.

Na zákoně se za sdružení Calla podílel Ing. **Edvard Sequens**, který je zakládajícím členem a předsedou Cally. Od roku 1997 pracuje především na projektech z oblasti energetiky, zodpovídá za energetický program sdružení. Vystudoval inženýrský program regulace v energetice.

1.3. CZ-Biom

CZ Biom je nevládní nezisková organizace podporující rozvoj energetického využívání biomasy v České republice a sdružující přibližně 200 odborníků, podnikatelů a aktivistů působících v této oblasti. Je součástí Evropské asociace pro biomasu AEBIOM, která se snaží obdobné cíle uplatnit v EU a v dalších přidružených státech.

Hlavním cílem sdružení CZ-Biom je prosazování zájmů ochrany životního prostředí a to i v legislativní oblasti prostřednictvím spolupráce se státními orgány i nevládními organizacemi, organizování vzdělávání a osvětově výchovné činnosti pro širokou veřejnost v problematice biomasy a ochrany životního prostředí, organizování odborných a vědeckých konferencí a v neposlední řadě publikační a vydavatelská činnost.

Příjmy sdružení CZ Biom pocházejí z členských příspěvků, darů, příspěvků zahraničních a tuzemských institucí, z výchovně vzdělávacích akcí a z vydavatelské a informační činnosti.

Ing. **Jaroslav Váňa**, CsC., který se na vzniku zákona podílel, je zakládajícím členem organizace CZ Biom a do roku 2005 byl jejím předsedou. Je rovněž zakládající člen Sdružení pro obnovitelné energie. Práci v Biomu vykonával jako dobrovolník, zaměstnán byl v Biologickém ústavu Akademie věd ČR.

1.4. Eurosolar

Občanské sdružení Eurosolar.cz je národní sekcí evropského sdružení Eurosolar. Hlavním smyslem sdružení je ochrana přírody, krajiny a životního prostředí na celém

území ČR. Primární činnost sdružení je zaměřena na propagaci sluneční energie ve všech jejích formách jako jediného trvalého zdroje energie pro budoucnost a na všemožnou podporu legislativy a projektů vedoucích k úplné náhradě současného fosilně-jaderného energetického systému.

Eurosolar má deset finančně přispívajících členů a řadu příznivců a spolupracovníků a dva pracovníky, kteří se pravidelně věnují aktivní práci, zejména zdarma, v menší míře z grantů. Nemá žádného pracovníka v trvalém pracovním úvazku.

Prostředky pro realizaci cíle a činnosti občanského sdružení získává Eurosolar zejména z členských příspěvků, darů právnických a fyzických osob, příjmů plynoucích z vlastního hospodaření, z grantů, subvencí, příspěvků státních i nestátních organizací a z půjček.

Ing. **Milan Smrž**, který se na z celého sdružení Eurosolar účastnil připomínkování zákona neaktivněji, vystudoval chemii na VŠCHT v Praze, kde mnoho let přednášel na katedře energetiky.

1.5. Nová energie

Nová energie je občanské sdružení, které vzniklo teprve v průběhu přípravy zákona, v červnu 2004. Jeho zakladatelkou a předsedkyní je Neela Winkelmannová, která se v procesu formování zákona začala angažovat nejprve sama. Sdružení Nová energie si posléze založila s několika kolegyněmi právě v rámci práce na zákoně, aby mohla získávat finanční prostředky na podporu své činnosti a lépe tak bojovat za účinný zákon. Cílem sdružení je pomoc rozvoji OZE, zejména větrné energetiky v České republice.

Dr. **Neela Winkelmannová**, PhD. vystudovala přírodovědeckou fakultu na Univerzitě Karlově v Praze (Dr.), titul PhD. obdržela na Cornell University v New Yorku. Byla členkou a posléze místopředsedkyní profesní společnosti Česká větrná společnost a rovněž vedoucí energetické sekce Strany zelených. Od r. 2002 je majitelkou kanceláře Česko - německé ekologické poradenství.

2. Důvody participace nevládních organizací²⁷ v procesu tvorby zákona

Výpovědi zástupců nevládních organizací směřovaly poměrně logicky k závěru, že hlavní motivací pro vstup do legislativního procesu pro ně byla snaha pomoci českému sektoru obnovitelných zdrojů energie, který *„kulhal míle pozadu za německými sousedy i dalšími evropskými státy vinou špatné legislativy“* (TZ Hnutí Duha, 13.2.2004). Není tedy divu, že právě prosazení účinného zákona představovalo pro nevládní organizace jeden z prvořadých cílů, o nějž dlouhodobě usilovaly.

²⁷ Z výše uvedeného sice vyplývá, že legislativního procesu se účastnili největší měrou právě jen mí respondenti, avšak ti před politiky vystupovali jako zástupci nevládních organizací (kromě Neely Winkelmannové, která se v procesu tvorby zákona angažovala nejprve sama za sebe). Proto budu hovořit o účasti nevládních organizací. Od tohoto okamžiku budu rovněž pro jednoduchost vynechávat slovo „neziskový“, přestože toto označení se vztahuje bez výjimky na všechny zúčastněné nevládní organizace.

Když byly práce na přípravě zákona konečně započaty, rozhodly se nevládní organizace do legislativního procesu bez váhání vstoupit, neboť „*důležité (bylo) ... nejen, zda bude nový zákon, ale také co bude obsahovat.*“ (P.H.)

Také pro Neelu Winkelmannovou byla hlavním motivem snaha podpořit OZE prostřednictvím lepší legislativy: „*Původně jsem chtěla pomoci větrné energetice v rámci poradenských služeb, protože jsem žila v Německu, kde je to dál, přinést to know-how a kontakty do České republiky. Záhy jsem ale zjistila, že tady nic nefunguje, protože tu není zákonné zázemí, tak jsem se v tom začala angažovat.*“

Pokud jde o nejzákladnější otázku, co zástupce nevládních organizací přivedlo k úsilí podporovat právě obnovitelné zdroje, shodují se mí respondenti, že „*k energetice ... (měli) vždycky blízko*“ a konkrétně k tématu OZE je přivedl dlouhodobý zájem o problematiku životního prostředí. Za všechny cituji z odpovědi Neely Winkelmannové: „*Já jsem od malička ‚zelená‘, vždycky jsem tíhla k přírodě... Pak jsem se rozhodla, že se budu věnovat energetice, obnovitelným zdrojům. Došlo mi, že je potřeba s tím něco dělat. V Německu se mi líbily větrné elektrárny jako takový hrdý symbol něčeho nového, nezávislého – to je naprostá nezávislost, vyrvání se tomu monopolu. Říkala jsem si, v Česku žádné nejsou, někde na zničených Krušných horách bych hrozně ráda viděla stát větrné elektrárny místo těch ošklivých dolů. A jsou to takové symboly změny...“*

Kromě čirého zájmu o životní prostředí a z toho vyplývající snahy pomoci zlepšit jeho stav prostřednictvím širokého zavádění OZE hrály roli i jisté „soukromé“ zájmy některých nevládních organizací, které se rozhodly investovat do zařízení na výrobu elektřiny z OZE. Například Sdružení Calla intenzivně plánovalo výstavbu větrných elektráren; podobné motivy lze nalézt i u dalších organizací. Jak však udávají jejich zástupci, „*zisky z nich...chtěli využít na své další aktivity*“ (E.S.). O čistě soukromých zájmech a zisku tedy de facto nelze hovořit.

3. Příprava zákona

Jedním z hlavních předpokladů úspěšného lobbingu je vstoupit do legislativního procesu co nejdříve, což se nevládním organizacím v případě sledovaného zákona podařilo. O předlohu zákona se většina nevládních organizací začala aktivně zajímat již v první etapě jeho přípravy, tedy v době vzniku věcného záměru zákona, který v únoru 2003 vypracovalo Ministerstvo průmyslu a obchodu (MPO). Návrh zákona, který pak byl pak vytvořen v létě toho roku, počítal s podpůrným systémem kvót a zelených certifikátů²⁸ v kombinaci se systémem pevných výkupních cen pro stávající zařízení a nová zařízení do 0,2 MW výkonu. S tímto systémem podpory ovšem nevládní organizace zásadně nesouhlasily, neboť by podle nich „*trh s obnovitelnými zdroji energie zadusil v zárodku*“ (N.W.) a vynaložily značné úsilí na prosazení

²⁸ Tento systém stanovuje závaznou kvótu pro minimální podíl energie z OZE na celkové spotřebě energie, kterou musí naplnit každý dodavatel energie, a to buď prostřednictvím nákupu elektřiny z OZE nebo prostřednictvím nákupu zelených certifikátů, které získává výrobce za vyrobenou elektřinu z OZE dodanou do sítě (Česenková, 2007). Tento podpůrný systém funguje například ve Velké Británii, ovšem v podobě, kterou navrhovalo MPO, neexistuje v žádné z evropských zemí.

alternativního systému pevných výkupních cen²⁹, který se v Evropě prokázal jako funkčnější.

Nejdůležitější součástí lobbingu nevládních organizací v této fázi legislativního procesu byla především osobní účast na poradách pracovní skupiny, která zákon tvořila, zasílání připomínek k návrhu zákona, vypracovávání vlastních alternativních návrhů zákona a v neposlední řadě organizování výzev a petic na podporu systému pevných výkupních cen a dalších jimi navrhovaných změn.

Hnutí Duha a Sdružení Calla se podle svých slov pokoušely zákon doladovat především prostřednictvím předkládání připomínek expertní skupině, jež na přípravě zákona pracovala. Druhou jejich větší akcí bylo sepsání výzvy „Nový zákon pro obnovitelné zdroje energie za účinnou podporu OZE“, kterou podepsalo přes osm desítek měst a obcí a přes sto třicet firem a zemědělských podniků. Výzva pak byla s podpisy všech signatářů zaslána předkladatelům návrhu zákona.

Zástupci Hnutí Duha a Sdružení Calla rovněž projevovali nesouhlas se skutečností, že celá příprava zákona je pouze v kompetenci MPO. *„My jsme se snažili – a to je dlouhodobá snaha – aby oblast obnovitelných zdrojů spadala spíš pod Ministerstvo životního prostředí stejně jako v Německu. Je to výhodnější, protože ten resort to má blíž a bude to spíš podporovat než Ministerstvo průmyslu a obchodu. ...Domluvili jsme se tedy celkem jasně, že je potřeba, aby do toho vstoupilo ministerstvo životního prostředí, jinak to prostě dopadne špatně“* (E.S.).

Neela Winkelmannová se po zjištění, jaká je navrhovaná podoba podpůrného systému, rozhodla zaslat členům expertní skupiny dopis s upozorněním, že vypracovaná verze zákona neodpovídá požadavkům evropské směrnice a navrhovala znění zákona podle německého modelu výkupních cen stanovených přímo v zákoně. *„Nabízela jsem jim poradenství. Pak jsem zjistila, že mají špatně přeloženou a nepřesnou směrnici – tak jsem ji znovu přeložila a přeložila jsem i německý zákon do češtiny, který jsem jim poslala, aby se inspirovali“* (N.W.). Podle jejích slov však ze strany expertní skupiny nepřicházela žádná reakce, a proto se s kolegy z Větrné společnosti rozhodla vypracovat vlastní alternativní návrh zákona podle německého vzoru. V době projednávání návrhu zákona ve vládě rovněž zajistila sepsání kritiky tohoto návrhu advokátní kanceláří. Na podporu systému pevných výkupních cen pak zorganizovala petici („Výzva parlamentu a vládě České republiky: Zachovejte pevné výkupní ceny všem!“), kterou s přibývajícimi podpisy průběžně posílala členům expertní skupiny i sněmovních výborů, které zákon diskutovaly³⁰. Petici podepsalo mnoho měst a obcí a českých i zahraničních firem. *„Čím více je v tom ekonomické síly, tím větší z toho mají politici respekt, takže já si myslím, že nejvíce jsem bodovala tím, že jsem tam měla firmy. Bylo jich asi 40, což pro neexistující obor nebylo špatné. A další věc – měla jsem*

²⁹ Zkušenosti z Evropské unie jasně ukazují, že jedině pevně stanovené výkupní ceny za vyrobenou elektřinu z obnovitelných zdrojů energie poskytují dostatečnou jistotu pro investory. Díky tomuto systému zažívají obnovitelné zdroje boom například v Německu či Španělsku. Pro toto řešení se rozhodlo celkem deset zemí Unie, tři mají různé certifikační systémy, po jedné zemi používá výběrová řízení a daňové úlevy. Ovšem skutečný rozvoj výroby elektřiny z obnovitelných zdrojů zažívají jedině ty státy, které zavedly pevné výkupní ceny (Ecomonitor, 2007).

³⁰ Hospodářský výbor a Výbor pro veřejnou správu, regionální rozvoj a životní prostředí.

tam rakouské a německé firmy a signatáře. Toho oni se bojí, když sem někdo kouká zvenku.“

Na organizování petice se podíleli i členové sdružení Eurosolar, kteří se rovněž intenzivně účastnili jednání na ministerstvech, kde podobně jako Neela Winkelmannová „*tvrdě prosazovali, že musíme přijmout německý model*“ (M.S.). Poměrně důležitá je i skutečnost, že Neela Winkelmannová s Eurosolarem se rozhodly podat proti návrhu zákona, který podle jejich názoru porušoval nařízení evropské směrnice, stížnost Evropské komisi.

CZ Biom situaci kolem přípravy zákona sice monitoroval a vyjadřoval se na svých webových stránkách k jednotlivým bodům návrhu zákona, ale do tvorby zákona zatím aktivně nezasahoval. Do legislativního procesu pak podle slov svého předsedy vstoupil až „*jakmile to přišlo na MŽP. Návrh zákona vypracovaný MPO se nám a i některým lidem na MŽP nelíbil. Tam byl referent přes tyto záležitosti ing. Klož a ten nás zatáhl do toho procesu a vypracovali jsme alternativní návrhy...*“ (J.V.).

První návrh zákona, vystavený větší či menší kritice ze strany nevládních organizací, byl v říjnu 2003 schválen vládou a předložen Parlamentu. Během jeho dlouhého projednávání ve sněmovních výborech se však ukázalo, že v předložené podobě je pro mnoho poslanců nepřijatelný a jeho průchod Poslaneckou sněmovnou by byl s vysokou pravděpodobností nemožný (u několika poslanců už v té době nevládní organizace lobbovaly). Zatímco projednávání návrhu zákona ve výborech bylo pozdrženo, začaly v průběhu roku 2004 práce na druhém návrhu, na němž tentokrát pracovaly dvě expertní skupiny: jedna pověřená MPO (prosazovala zelené certifikáty), druhá pověřená MŽP (prosazovala pevné výkupní ceny). Výsledkem těchto aktivit se stal v srpnu 2004 kompromis obou týmů v podobě komplexního pozměňovacího návrhu, do nějž byly zapracovány nové připomínky i alternativy od obou ministerstev i pozměňovací návrhy obou poslaneckých výborů. Tento meziresortní návrh zákona již počítal s pevnými výkupními cenami (v kombinaci se zelenými bonusy); poměrně důležitou změnou byla i podpora výroby tepelné energie z OZE.

Participace nevládních organizací na přípravě druhého návrhu zákona opět probíhala především formou osobní účasti na jednáních expertních týmů a zasílání připomínek ke konkrétním bodům návrhu zákona v celém procesu přípravy druhého návrhu zákona, tedy v době, kdy byl zákon projednáván na ministerstvech a poté ve vládě. Velmi zásadní roli v této fázi hrálo tentokrát sdružení CZ Biom, které pro Ministerstvo životního prostředí vypracovalo potenciál jednotlivých zdrojů energie, na jehož základě pak nový návrh zákona vznikl.

3.1. Spolupráce s ministerstvy

Osobní zkušenosti zástupců nevládních organizací se spoluprací s expertními skupinami na ministerstvu se značně liší. Neela Winkelmannová, Eurosolar a CZ Biom se shodují, že ochota ke spolupráci ze strany ministerstva byla mizivá. Na jednání expertní skupiny se slovy Jaroslava Váni „*museli spíše vnucovat; byli tam velice*

nepříjemní lidé. “ Na zaslané alternativní návrhy a připomínky zmíněných nevládních organizací nepřicházela žádná reakce a osobní účast v pracovní skupině nezřídka končila spory a hádkami, takže „jsme záhy přestali být zváni“ (M.S.). Neela Winkelmannová, která s ministerstvy komunikovala písemně, s expertní skupinou podle svých slov rychle skončila a alternativní návrh zákona podle německého modelu podala raději „přímo do Parlamentu přes poslance, když vládní politici s námi nekomunikují.“

Naopak zástupci Hnutí Duha a Sdružení Calla hodnotí spolupráci s expertní skupinou pozitivněji. Lidé na ministerstvu (ovšem jen MŽP) byli podle nich ochotni naslouchat jejich požadavkům a argumentům; diskuse se odehrávala na věcné a odborné úrovni. Na otázku, zda se museli o podíl na přípravě zákona sami aktivně zasazovat, odpovídá Holub: „*Kdybychom byli v koutě, tak nic, ale protože jsme byli aktivní a my opravdu se snažíme politiku měnit, tak o nás věděli a v určitém okamžiku nás do té rady přizvali.*“ Důvodem podle něj může být i skutečnost, že „*lidí, kteří se věnují energetice, u nás není moc a část z nich dělá na ministerstvu, část v neziskových organizacích a tak nějak se známe, takže když je něco takového potřeba, ministr rád sáhne do neziskových organizací a poradí se s nimi*“.

3.2. Role nevládních organizací v přípravě zákona a hodnocení návrhu zákona

Svou roli ve fázi přípravy zákona hodnotí zástupci všech nevládních organizací víceméně kladně. CZ Biomu se podle slov Jaroslava Váni podařilo u vládních představitelů vyvrátit několik mýtů ohledně využívání OZE, zejména biomasy. „*Byly na nás útoky, že ničíme životní prostředí, že vytváříme situaci, kdy se uvolňují dioxiny (ze spalování biomasy – pozn. aut.) a proti tomu se muselo odborně vystupovat. ... Pak kromě té dioxinové rány, kterou jsme přestáli, přišla druhá. MŽP chtělo zakázat naši nejproslulejší energetickou rostlinu – šťovík. To jsme si museli tvrdě vybojovávat. Nakonec jsme si vybojovali, že ten šťovík můžeme pěstovat, protože vrby a topoly nás nevytrhnou.*“

Hnutí Duha a Sdružení Calla vidí svou důležitou úlohu mimo jiné v tom, že od samého „*začátku byly schopní se prosazovat a spoluprosadit to, že zákon vzalo za své MŽP*“ (E.S.). Pracovníky z MŽP, kteří návrh zákona připravovali, se jim pak „*povedlo přesvědčit o nutnosti systému pevných výkupních cen*“ (E.S.).

Rovněž Neela Winkelmannová vidí svou roli pozitivně. Expertní skupina podle jejích slov stáhla původní návrh zákona a vytvořila nový na základě nátlaku, který vytvořila ve spolupráci s Eurosolarem a svými kolegy z Větrné společnosti (petice za pevné výkupní ceny, vypracování alternativního návrhu). „*Určitě to bylo díky tomu – kdybychom se nebouřili, tak oni by to (kvótní a certifikátní systém podpory OZE – pozn. V.A.) bez problémů protlačili*“.

Dalo by se tedy říci, že první důležitý „*politický boj*“, jak zástupci nevládních organizací o sporu o základní podobu zákona hovoří, skončil celkově spíše vítězstvím nevládních organizací, neboť se podařilo prosadit jejich základní požadavek: podporu

OZE systémem pevných výkupních cen. Slovy Jaroslava Váni, „i když rozhodující vliv byl ministerstva průmyslu a ministerstva životního prostředí, přesto se nám (nevládním organizacím – pozn.V.A.) podařilo prosazovat ... určité v podstatě pozitivní cíle.“

Zástupci všech nevládních organizací si však zároveň uvědomovali, že dosaženo bylo pouze dílčího úspěchu a že návrh zákona je třeba v dalších fázích legislativního procesu dále připomínkovat, upravovat a pozměňovat, což se také stalo předmětem jejich intenzivního úsilí v Parlamentu. Nakolik je třeba zákon doladovat ovšem panovaly v jednotlivých nevládních organizacích názory značně odlišné, což vyplývalo již z jejich rozdílného pohledu na stávající vládní návrh zákona.

Hnutí Duha, Sdružení Calla a CZ Biom hodnotily druhý vládní návrh zákona vesměs kladně. „My jsme říkali, že tento zákon je dost dobrý, aby nastartoval vývoj. Víme, že má chyby, ale pojďme říkat: ano, chceme zákon a pak ho pojďme upravovat“ (P.H.). S názorem, že zákon v předkládané podobě dokáže nastartovat trh s obnovitelnými zdroji se však sdružení Eurosolar a Neela Winkelmannová rozhodně neztotožňovaly. Uvítaly sice změnu podpůrného systému na systém pevných výkupních cen, který se již přibližoval jejich požadavkům, ovšem zákon v navrhovaném znění podle nich neumožňoval plánování projektů ekologických elektráren.³¹ Projevily také nesouhlas s alternativním podpůrným systémem tzv. zelených bonusů, které spoluspalování (a tedy velkým energetickým koncernům, především firmě ČEZ) zaručují zisky minimálně na 15 let.

Z těchto odlišných postojů jednotlivých nevládních organizací k návrhu zákona pak jasně vyplývají i rozdílné cíle jejich dalších lobbovacích aktivit v Parlamentu. Zatímco Hnutí Duha, Sdružení Calla a CZ Biom doporučovaly poslancům a senátorům hlasovat PRO předkládaný návrh zákona a jejich lobbyistická činnost se zaměřovala spíše na dílčí úpravy a vylepšení v zákoně (konkrétněji viz níže), Eurosolar a Neela Winkelmannová naopak radily zákonodárcům předkládaný návrh normy odmítnout, aby mohl být následně přepracován podle německého vzoru.

4. Projednávání zákona v Parlamentu

Do procesu projednávání návrhu zákona v Poslanecké sněmovně a v Senátu se nevládní organizace zapojily velmi intenzivně, přičemž formy jejich lobbingu byly značně rozmanité. Pokud jde o přímý vliv na zákonodárce, zaměřovaly se hlavní aktivity zástupců nevládních organizací zejména na osobní schůzky s „vytipovanými“ zákonodárci, účast na schůzích sněmovních i senátních výborů a klubů, v nichž byl vládní návrh zákona projednáván (někdy na nich zástupci nevládních organizací sami krátce vystupovali s prezentací svých požadavků a jejich důvodů) a vypracovávání vlastních pozměňovacích návrhů a připomínek, které pak nejčastěji předkládali přes „spřátelené“ zákonodárce.

³¹ Záruka návratnosti projektů byla podmíněna splněním řady podmínek a v zákoně nebyly stanoveny cen, což vytvářelo pro investory velkou nejistotu.

Na osobní kontakt se zákonodárci spoléhala především Neela Winkelmannová a zástupci Hnutí Duha a Sdružení Calla. S několika poslanci a senátory se jim tímto způsobem podařilo navázat dlouhodobou spolupráci a získat je pro své požadavky. Zákonodárci si podle svých slov vybírali napříč politickým spektrem. *„Vybírala jsem si poslance z každé partaje, podívala jsem se, kde je nejlepší průchodnost. ... Především jsem si poslance vybírala podle toho, v jakých jsou výborech – jestli mají trochu blízko k těm zeleným tématům. Samozřejmě že jsem se soustředila na výbor pro životní prostředí a tam jsem skutečně potkala pět poslanců, kteří byli rozumní a přímí ... a kteří byli ochotní mě naslouchat a ty OZE podpořit...“* (N.W.)

Rozhodnutí zástupců Hnutí Duha a Sdružení Calla, s kým v Parlamentu navázat osobní kontakt, vycházelo nejčastěji z jejich předchozích zkušeností se zákonodárci; někdy však využívali i doporučení Zeleného kruhu³², který v rámci legislativního centra dlouhodobě monitoruje projednání ekologických zákonů a postoje jednotlivých zákonodárců a který prostřednictvím zástupkyně pro lobbing Evy Tylové zajišťoval nevládním organizacím kontakty na „vhodné“ politiky.

V souvislosti s lobbingem u zákonodárců zdůrazňují zástupci nevládních organizací dva klíčové předpoklady úspěchu: kvalitní informace a navrhování konkrétních řešení. *„Zásadní je příprava pozměňovacích návrhů. Nejen přijít a říct: máme problém, ale rovnou přinést řešení – to zákonodárci chtějí. ... Čili pokud chcete úspěšně lobbovat, nejlepší je, když přinesete už naformulované, co chcete v tom zákoně mít s vysvětlením proč.“* (N.W.).

Rovněž na stránkách Hnutí Duha je deklarováno, že *„[p]řesné informace, perfektní odborná argumentace, konkrétní návrhy řešení: v tom tkví úspěch Hnutí Duha“* (Hnutí Duha, 2007). Petr Holub to doplňuje: *„Co je zásadní, skutečně si udělat rešerše, jak je to v Evropě, jak je to s direktivou a konzultovat to s národními experty, aby to pasovalo na české podmínky. Zjistit si přínosy OZE. Pro komunikaci je důležité nejenom říkat ‚potřebujeme nový zákon, protože to po nás chce EU‘, ale ‚chceme nový zákon, protože to přinese nová pracovní místa, rozvoj venkova atd‘.“*

Klíčem k úspěšnému prosazení požadavků u politických představitelů je tedy podle Petra Holuba především kvalita a důvěryhodnost informací. *„Dodáváme kvalifikované informace, takže si ... vytváříme dlouhodobou důvěru ... Nedodáváme populistické, jednostranné informace... máme to zdůvodněné a je to komplexní.“*

Kromě osobního kontaktu se nevládní organizace v celém průběhu projednávání zákona, zejména před plánovaným hlasováním na výborech i na plénu, snažily u zákonodárců lobbovat také prostřednictvím zasílání různých výzev, petic a dopisů.

Zástupci Hnutí Duha a Sdružení Calla se s dopisy obraceli na poslance a senátory zpočátku plošně. Teprve postupem času, když se začaly vyjasňovat postoje jednotlivých politických stran i jednotlivých zákonodárců ve věci projednávaného zákona a obecně problematiky obnovitelných zdrojů, začal být jejich postup

³² Zelený kruh je asociace nevládních organizací působících v oblasti ochrany životního prostředí. Hlavním posláním Zeleného kruhu je hájit zájmy svých členů a to především prostřednictvím informační a legislativní činnosti (Zelený kruh, 2007).

selektivnější. Některým zákonodárcům tak své návrhy a připomínky vůbec nezasílali, na některé se obraceli jen se stručnými informacemi a klíčovým poslancům a senátorům, kteří měli k energetice nejbliže, pak zasílali podklady podrobnější.

Když přišel druhý návrh zákona do Poslanecké sněmovny, rozeslalo Hnutí Duha a Sdružení Calla všem poslancům již zmíněný dopis s podpisy mnoha obcí a firem, v němž žádaly účinný zákon na podporu OZE. O zásadním významu tohoto kroku říká Petr Holub: *„Vytváření koalic je velmi důležité. Kdybych přišel do Parlamentu já, co mě kdo bude poslouchat; když tam přijdu já za Hnutí Duha, tak to má nějakou váhu (máme nějakou reputaci, takže už mě berou trochu jinak), a když tam přijdu já za Hnutí Duha a ještě přineseme seznam 85 obcí, které podepsaly, že ten zákon chtějí, tak je to ještě větší síla. Navíc role ekologických organizací je i adresovat tu veřejnou poptávku zákonodárcům a politikům. Takže jsme se zaměřili na skupiny, které by mohli pomoci prosadit obnovitelný průmysl. Koalice byla organizována s Callou, ale už pod ten průvodní dopis se podepsalo šest dalších osobností, takové širší spektrum lidí.“*

V celém průběhu projednávání návrhu zákona v Poslanecké sněmovně a v Senátu byly zákonodárcům vždy před plánovaným jednáním a hlasováním zasílány dopisy s několika nejdůležitějšími poznámkami k předneseným pozměňovacím návrhům, o nichž se mělo jednat. Petr Holub v této souvislosti zdůrazňuje stručnost a přehlednost: *„Pokud jde o ty dopisy, které jsme posílali do Parlamentu, tam je vždy potřeba vytáhnout důležité pět bodů, ne patnáct. Tučně, co chceme a nějaké vysvětlení.“* Dopis vždy obsahoval doporučení podpořit či zamítnout konkrétní vznesené pozměňovací návrhy a stručné vysvětlení těchto kroků.

Před třetím, klíčovým čtením návrhu zákona v Poslanecké sněmovně pak vypracovalo Hnutí Duha a Sdružení Calla jakousi „radu pro hlasování“ v podobě podrobného přehledu všech pozměňovacích návrhů, které byly vzneseny v rozpravě ve druhém čtení. Tento přehled obsahoval mj. doporučení pro hlasování (ano, spíše ano, neutrální, ne, rozhodně ne) u jednotlivých pozměňovacích návrhů a jejich zdůvodnění; zásadní pozměňovací návrhy byly navíc barevně zvýrazněny. O důležitosti této rady poslancům říká Petr Holub: *„Hlasování probíhá velmi rychle a je těžké se zorientovat. Hlasuje se o jednom pozměňovacím návrhu, pak hned o druhém a jejich znění se už ani nečte. ... Poslanci, u kterých jsme si vytvořili důvěru, měli díky tomu doporučení před sebou takovou přehlednou tabulku. Ministerstvo životního prostředí sice také připravuje určitý podklad, ale to je daleko nepřehlednější. Zákonodárci mají těch zákonů až nad hlavu a když jim někdo připraví podklad, jsou za to rádi.“*

Pokud jde o věcnou stránku, lobbovaly Hnutí Duha a Sdružení Calla prostřednictvím dopisů s „důraznými doporučeními“ nejčastěji za zachování patnáctileté garance výkupních cen elektřiny z OZE, za co nejnižší možný meziroční pokles indexu výkupních cen (návrh Duhy a Calla 97%), za zachování podpory výroby tepelné energie a větrné energie bez omezení výkonu a naopak za vyjmutí přečerpávacích a velkých vodních elektráren s výkonem nad 10 MW.

V souvislosti s omezením podpory větrné energie hovoří zástupci Hnutí Duha a Sdružení Calla o nutnosti slevit ze svých požadavků a přistoupit na určitý kompromis. „Poslanci měli pocit, že musí nějak omezit větrnou energetiku, aby se to tady nerozmáchalo a byl tam návrh... omezit podporu větrných elektráren jen do 0,5 MW. To by se sem vozily staré stroje, teď už se dělají elektrárny běžně nad 0,5 MW... To by zkrátka zařídilo tu podporu větrné energie. Druhý návrh byl od komunistů, kteří přišli s těmi 20 MW na km²... Když jsme to spočítali, zjistili jsme, že je to sice principiálně nesmysl, ale je to neškodné... Říkali jsme, vy chcete omezení větrné energie, ale těch 0,5 MW by znamenalo, že by se sem vozily staré německé stroje – na to komunisti slyší, to těch 20 MW je lepší. To byla taktika, které pomohla tomu, že komunisti nechtěli 0,5MW.“ (P.H.)

V neposlední řadě se Hnutí Duha a Sdružení Calla při lobbingu v Parlamentu snažily zesílit svůj vliv prostřednictvím spolupráce s dalšími zájmovými skupinami. „Snažili jsme se koordinovat postup také s obnovitelným průmyslem. Např. podnikatel Horský ze středních Čech, co spaluje biomasu, to znamená člověk z firmy, která má dvoumiliardový obrát, má určitě své známé i v Parlamentu a chodil do Parlamentu aktivně ten zákon prosazovat. Při jednáních s ním a podobnými jsme se domlouvali, abychom chtěli stejné věci. Aby od nás a od nich nešly různé požadavky. Tady je rozdíl oproti evropské úrovni. V Evropě je ten obnovitelný byznys poměrně dobře organizovaný a dokáže si tyto věci vychytat sám – naopak u nás neziskové organizace musí být koordinátorem těch různých podnikatelských subjektů v oblasti obnovitelných zdrojů.“ (P.H.)

S podnikatelskými subjekty přicházela do Parlamentu i Neela Winkelmannová. „Chodila jsem lobbovat za pevné výkupní ceny a se mnou podnikatel, který lobboval za zrušení podpory pro spalování...“

Jak již bylo řečeno, Neela Winkelmannová a Eurosolar byly s druhým vládním návrhem zákona značně nespokojeni a jejich aktivity směrem k Parlamentu měly za cíl co nejvíce přiblížit znění zákona německému modelu. Kromě osobních schůzek a jednání se zákonodárci bylo jednou z těchto akcí zorganizování petice („Výzva Parlamentu České republiky: Potřebujeme účinný zákon o obnovitelných zdrojích, nikoliv zákon na podporu ČEZu!“), pod níž se podepsalo mnoho firem, organizací a jednotlivců a jež vyšla jako celostránkový inzerát v Respektu den před druhým čtením zákona v Poslanecké sněmovně, „takže jsme ještě zařídily další tlak na Parlament“ (N.W.).

Neela Winkelmannová dále zorganizovala otevřený dopis poslanců Bundestagu českému parlamentu. „Měla jsem kontakty venku. V německém Parlamentu jsem si vytelefonovala poslance, který mě podporoval, takže jsem s ním konzultovala, co by se dalo dělat a on mi poradil napsat otevřený dopis. Takže jsem ho napsala a on ho nechal podepsat v Bundestagu – podepsalo ho 8 poslanců – a pak jsme ho poslali českému parlamentu.“ Stejně tak se jí podařilo zorganizovat dopis Evropské federace pro obnovitelné zdroje (EREF) Poslanecké sněmovně. V této souvislosti podotýká:

„Předpokladem úspěšného lobbingu, pokud máte téma, které je mezinárodní, tak je dobré získat někoho ze zahraničí, aby se k tomu vyjádřil – to je pak o něčem jiném – oni z toho mají velký respekt.“ V neposlední řadě pak Neela Winkelmannová zajistila vyjádření od tří českých bankovních ústavů, že podle vládního návrhu zákona nebudou ochotny poskytovat financování projektů.

Aktivita Eurosolaru směrem k Parlamentu byly kromě výše uvedené spoluorganizace petic s Neelou Winkelmannovou poněkud netradiční. Všem poslancům a senátorům například rozeslalo knihu *Světové sluneční hospodářství*³³ společně s dopisem, v němž byly shrnuty základní požadavky členů sdružení ohledně připravovaného zákona³⁴.

Dále Eurosolar natočil film o energetice v Dánsku a Německu, jehož součástí byl rozhovor Milana Smrže s viceprezidentem Eurosolaru H. J. Fellem na střeše Bundestagu. Během rozhovoru Fell mimo jiné odpovídá na otázku, co by vzkázal českým poslancům – povzbuzuje je k tomu, aby přijali formu zákona existující v Německu a vysvětluje důvody správnosti tohoto rozhodnutí. Krátce před hlasováním v Poslanecké sněmovně pak Eurosolar protlačil film do televizního vysílání a poslancům rozeslal kartičky, na nichž stála odpověď H. J. Fella, upozornění na zmíněný film a nalepený páseček fotovoltaického článku s vysvětlením, kolik ušetří emisí. „*Takže my jsme dělali takovéto neobvyklé akce.*“ (M.S.)

Sdružení CZ-Biom se soustředilo převážně na odbornou stránku věci. Přesto ani přímý lobbing u zákonodárců nechyběl – na starosti ho měl především současný předseda sdružení Biom Miroslav Šafařík, jehož požadavky na znění zákona se přibližovaly požadavkům Hnutí Duha a Sdružení Calla, přestože se sdružení CZ Biom stavělo k některým bodům (převážně spoluspalování) kritičtěji. K peticím se podle slov Jaroslava Váni sdružení připojovalo, avšak nikdy žádnou neiniciovalo. Organizovalo však četné odborné semináře a konference (podrobněji se o nich zmíním níže), z nichž zpravidla vzešla usnesení, která byla zasílána do Parlamentu, takže určitý tlak na politiky byl vyvíjen rovněž tímto způsobem. Na odborné semináře byli navíc kromě podnikatelských subjektů zváni i političtí představitelé (přestože jejich účast byla mizivá).

4.1. Spolupráce se zákonodárci

Zajímavý je odlišný pohled zástupců nevládních organizací na spolupráci s členy Parlamentu. Podle Neely Winkelmannové jsou poslanci a senátoři – narozdíl od vládních představitelů – do velké míry připraveni vést dialog a ochotní vyslechnout, případně prosazovat připomínky občanů. „*Přes poslance to šlo, to bylo jednoduché... zavolala jsem několika poslancům a poprosila jsem je o schůzky v příštích dvou dnech a ti poslanci, které jsem sehnala, mi ty schůzky dali. Poslanci jsou neuvěřitelně*

³³ Kniha *Světové sluneční hospodářství*, jejímž autorem je člen německého parlamentu a prezident evropské organizace Eurosolar Hermann Scheer předkládá cestu k dosažení pozitivních politických, ekonomických a technologických změn ve světě proměnou dosavadního fosilně-jaderného energetického systému v systém sluneční využíváním místních, obnovitelných a všeobecně dostupných energetických zdrojů. Knihu přeložil Milan Smrž a sdružení Eurosolar ji vydalo na vlastní náklady.

³⁴ Reakce na knihu byly podle slov Milana Smrže spíše kritické, avšak našlo se i několik zákonodárců, kteří se o knize vyjádřili v kladném smyslu a sdružení Eurosolar za ni poděkovali.

přístupní. Když se ozvete a řeknete, že máte na srdci tu a tu věc, tak jsem byla překvapená, jak lehkou jsem ty schůzky dostala.“ (N.W.) Navzdory touto pozitivnímu hodnocení však zdůrazňuje, že „*lobby ČEZu je v Parlamentu silně zastoupená, když si prolistujete dozorčí radu ČEZu (bývalou hlavně), tam je vidět, že každá partaj tam vždycky má nějaké poslance*“. Důležitá je proto „*komunikace ...umět najít rozumné lidi, se kterými se dá v Parlamentu mluvit*“..

Edvard Sequens má názor zcela opačný. Na otázku, zda se mu lépe spolupracovalo s ministerstvy, či parlamentními představiteli, odpovídá: „*Jednoznačně s ministerstvy. Tam jde o věcnou práci, tam se pracuje s fakty ...V parlamentu rozhodují laici, těžko se jim něco vysvětluje ... práce v Parlamentu není odborná.*“ Naopak spolupráci se senátory vidí pozitivněji: „*V Senátu je to lepší, senátoři jsou nezávislejší na politických strukturách a je to znát.*“

Stejný názor na senátory vyjadřuje i Milan Smrž: „*Senátoři jsou serióznější než poslanci. Tam se nehraje na stranickou úroveň, ale osobní, a to je znát.*“ Právě s několika málo senátory, které znal již z předešlých let (především Martin Mejstřík a Jaromír Štětina) a které se mu podařilo získat pro své požadavky, pak navázal poměrně intenzivní spolupráci – například s nimi organizoval senátní semináře o problematice OZE; přes tyto senátory se rovněž snáze dostával na senátní jednání o zákonu. Nicméně s většinou senátorů, stejně jako s poslanci a ministerstvy hodnotí spolupráci jako „*bídnu*“. Přestože se s poslanci snažil navázat osobní kontakt, s žádným z nich se mu sejít nepodařilo. „*Jedině na výborech – poslaneckých i senátních – je možnost vystoupit. ...Tam jsem několikrát mluvil....*“ I zde se mu však několikrát stalo, že na jednání nebyl připuštěn.

Jaroslav Váňa má negativní zkušenosti s poslanci i senátory a k politikům obecně cítí velkou nedůvěru. „*Politici jsou kam vítr tam plášt' ... Ze senátního semináře, kam mě senátoři pozvali, abych řekl svou vizi a já jsem jí řekl a oni šíleně nadávali, jsem odešel jak spráskaný pes.*“

Petr Holub pak mezi spoluprací s pracovní skupinou na ministerstvu a s parlamentními představiteli nevidí významný rozdíl. „*To je člověk od člověka.*“

4.2. Role nevládních organizací v parlamentním jednání a hodnocení konečné podoby zákona

Vládní návrh zákona neprodělal během projednávání v Parlamentu žádné zásadní změny. Nejdůležitější pozměňovací návrhy byly odhlasovány ve třetím čtení, kdy byly z podpory vyjmuty větrné elektrárny umístěné na rozloze 1 km² o instalovaném výkonu nad 20 MW a podpora byla naopak přiznána velkým vodním elektrárnám s instalovaným výkonem nad 10 MW. Dále byla k zákonu přičleněna podpora výroby pohonných hmot z biomasy, zrušena podpora výroby tepelné energie z OZE a maximální možný roční pokles výkupních cen byl stanoven na 5% oproti původně navrhovaným deseti. V této podobě byl pak zákon hned v prvním hlasování schválen Senátem a doručen prezidentovi k podpisu, který se jej sice podle svých slov rozhodl

nedoprovodit do světa svým podpisem, avšak ani jej nevetoval a zákon tak 1.8. 2005 po dlouhých peripetiích vstoupil v platnost.

První tři zmíněné změny se u všech nevládních organizací setkaly s nelibostí, o čemž svědčí tiskové zprávy³⁵, zveřejněné na jejich webových stránkách bezprostředně po odhlasování konečné verze zákona, i výroky zástupců všech nevládních organizací. Edvard Sequens k situaci kolem schválení těchto pozměňovacích návrhů říká: „*Ten zákon to původně nenavrhoval a až v tom posledním závěru – ve třetím čtení – pan Vojíš, což byl poslanec placený ČEZem v dozorčí radě, tam prosadil ten návrh na podporu velkých vodních elektráren ... Zrovna tak v tom okamžiku se tam vyskytlo omezení větrných elektráren na 20 MW – nikdo neví, co to je, to je ta poslanceká tvořivost...*“ Pokud jde o podporu biopaliva, „*to byl největší průšvih – to tam dali lobbyisti z rafinerek. Ten systém není dobrý, ale na to již také v závěru nešlo nijak reagovat, to tam bylo prostě vsunuto. To jsme akceptovali, že s tím nešlo příliš hnout.*“ (E.S.)

Naopak maximální možný meziroční pokles výkupních cen o 5% oproti původně navrhovaným deseti se u nevládních organizací setkal s radostí. Co nejnižší pokles byl jedním ze společných požadavků všech nevládních organizací a jejich zástupci se shodují, že na odhlasování této změny mají lví podíl. „*Ta klauzule, že se z roku na rok nesmí ta výkupní cena snížit o víc než pět procent – tu jsme tam z devadesáti procent protlačili my.*“ (P.H.)

Přes uvedené shodné názory na dílčí body v zákoně je postoj jednotlivých nevládních organizací k zákonu jako celku odlišný.

Podle Hnutí Duha, Sdružení Calla a organizace CZ Biom je zákon „*i přes určité mouchy nejlepším zákonem ze všech nově přistoupivších zemí EU*“ (P.H.). V tomto duchu se vyjadřují tiskové zprávy všech těchto organizací: „*Po letech nejistoty zákon výrobcům čisté energie konečně zajistí stabilní podmínky na trhu, a otevře tak cestu k bankovním úvěrům. Nejdůležitějšími body jsou povinný výkup čisté elektřiny a garance návratnosti projektů do patnácti let. Je to nejlepší legislativa tohoto druhu v deseti nových členských zemích EU. Sníží znečištění, vytvoří nová pracovní místa, pomůže oživit ekonomiku řady obcí a rozhybe nové, moderní průmyslové odvětví...*“ (TZ Hnutí Duha, 1.8.2005).

„*CZ Biom vítá vznik samostatného zákona, který by měl pevně zakotvit podporu obnovitelným energetickým zdrojům, na něž je možné hledět jako na jediné zdroje pro udržitelný rozvoj lidské společnosti...V rámci daných možností se podařilo připravit funkční zákon, který významně podpoří základ udržitelného podnikání a zásobování*

³⁵ Za všechny cituji z tiskové zprávy Eurosolaru (č. 2/2005) „*[V]elké vodní elektrárny jsou sice rovněž obnovitelných zdrojem, nejsou ale ekologické, protože zcela a prakticky trvale mění velké části původních říčních systémů. Nadto jsou hydroelektrárny již dávno amortizovány, a proto žádnou podporu nepotřebují.*“ Podpora výrobců biopaliva je pak podle soudu nevládních organizací „*nesystémovou podporou...(která opomíjí)... jednu z velmi perspektivních možností využívání pěstované i odpadní biomasy, především na lokální a regionální úrovni.... a naopak povede ke vzniku oligopolu výrobců bioetanolu...*“ (TZ Eurosolaru Tisková zpráva č. 2/2005).

energií v České republice ... Zákon je za daných okolností nejlepším možným řešením implementace Směrnice 2001/77/EC. “ (TZ CZ Biom)

Naopak Eurosolar a Nová energie podobné nadšení nesdílejí. „*Ač se hovoří o tom, že předložený zákon je konstruován podle nejúspěšnějšího evropského modelu (založeném na německém zákonu o OZE), který se během krátké doby stal excelentním exportním artiklem vyvezeným do devíti zemí původní evropské patnáctky, Číny, Brazílie a Indie, je tomu ve skutečnosti jen z malé části. Hlavní chybu předloženého zákona lze spatřovat v tom, že explicitně nestanoví konkrétní výkupní ceny, ani konkrétněji jejich změnu... Zákonnou cestou nelze zajistit, aby obnovitelná energetika přešla alespoň z části do rukou lokálních a regionálních majitelů (především měst a obcí), a přispěla tak k lokálnímu rozvoji, jako je tomu v mnoha evropských zemích. Místo toho předložený zákon zajišťuje nezasloužený zisk velkým energetickým společnostem ze spoluspalování biomasy v zařízeních, které nejsou decentrální, nevyžadují prakticky žádné investice a přinášejí státu jako majoritnímu podílníku energetických koncernů nesystémové a nezasloužené mimodaňové příjmy. “ (TZ Eurosolar č. 2/2005)*

Ve stejném duchu se hovoří v Tiskovém prohlášení sdružení Nová energie (TZB – info, 18.3. 2005), podle něhož zákon „*prokazatelně porušuje evropské právo. Na rozdíl od obdobných zákonů v jiných zemích Evropské unie diskriminuje český zákon nezávislé výrobce ekologické elektřiny a výrazně preferuje spoluspalování biomasy v uhelných elektrárnách... Začíná se rýsovat, že splnění českého národního závazku výroby elektřiny z obnovitelných zdrojů má zřejmě obstarat jen několik málo velkých subjektů, za což jim má být poskytnuta lukrativní podpora, zatímco aktuální legislativa doslova brání vstupu malého a středního podnikání do oboru. Tím se však Česká republika jako člen Evropské unie rozhodně chlubit nemůže. “*

Z výpovědí předsedů obou sdružení během rozhovoru však vyplývá, že i přes uvedené nedostatky má zákon „*vad možná míň než těch pozitiv“ (M.S.). Na mou otázku, zda vidí v zákoně alespoň nějaký pozitivní přínos, odpovídá Neela Winkelmannová „To určitě ano. Vytvořili jsme takové podmínky, které umožňují, že se ty projekty dají financovat, že půjčují na stavbu nových ekologických elektráren, ... takže z tohoto hlediska ten zákon svou funkci splnil, přestože není tak dobrý jako ten německý, má chyby, ale na české poměry zaplat'pánbůh za to. “*

V podobném smyslu se vyjadřuje i Milan Smrž: „*Rozjelo se to, fotovoltaika se rozjíždí ...výkupní ceny jsou dobré; jsou o něco horší než v Německu, ale dokonce jsou lepší než v Rakousku; třeba Raiffeisen je ochotná tady díky těm cenám investovat. Takže v tom je zákon pozitivní. Samozřejmě ERÚ může kdykoli přijít (sice je tam 15 let garance, ale jsou tam všelijaké nejistoty v tom) a hodně to ovlivnit. “*

Na základě výše uvedeného je tedy možno konstatovat, že přestože jsou názory jednotlivých nevládních organizací na konečné znění zákona odlišné, všechny ve výsledku vnímají zákon jako větší či menší přínos.

Na přímou otázku, nakolik by ohodnotily svůj vliv na znění zákona, odpovídají spíše vyhybavě. „*Tak některé věci by vypadaly jinak, kdybychom tam nebyli, to si myslím, že*

ano, ale jestli jsme ho ovlivnili zásadně, tak to nevím. Tam byl zásadní střet v tom, že jsme to netáhli jednotně. Těžko říct, možná je člověk někdy ve vhodný okamžik na vhodném místě. Snažili jsme se svou práci dělat, ale na druhou stranu bylo samozřejmě vidět, že nejenom my cítíme, že to co se připravilo, bylo špatně. A že ten hlas v určitým okamžiku na tom správném místě může mít ten rozhodující vliv, že se to posune a že to prostě bude jinak, ale nevím...Nechci se přeceňovat. Mám ale ten pocit, že jsme tomu pomohli.“ (E.S.)

Jaroslav Váňa však hodnotí vliv nevládních organizací v celém legislativním procesu poměrně pozitivně. „*Co se týče vlivu na legislativu těchto organizací, tak byl poměrně značný... podařilo (se nám) prosazovat v té době, kdy se ta legislativa tvořila, určité v podstatě pozitivní cíle.“*

Všechny nevládní organizace se také shodují, že situaci kolem zákona, především jeho naplňování, je třeba dále sledovat. I největší zastánci konečné verze zákona, Hnutí Duha a Sdružení Calla, upozorňují, že „*je třeba oslavovat, ale zároveň si uvědomovat, že zákon je třeba stále vylepšovat.“* (P.H.)

Edvard Sequens například prohlašuje, že protože se „*ČEZu podařilo v zákoně prosadit podporu velkých vodních elektráren, budeme bedlivě hlídat, aby se nestavěly takové zruďnosti, jako nové vodní nádrže pro přečerpávací elektrárny.“* (TZ Hnutí Duha, 27.4.2005)

Hnutí Duha, Sdružení Calla a CZ Biom rovněž deklarují, že se znovu budou u zákonodárců pokoušet prosadit podporu výroby tepelné energie z OZE.

Nejdůležitější aktivitou však bude podle zástupců nevládních organizací kontrola vyhlášek ERÚ, neboť to, „*zda (zákon) opravdu splní svůj účel, záleží na rozhodnutí regulátora o vyhláškách a výkupních cenách.“* (TZ Hnutí Duha, 1.8.2005).

Neela Winkelmannová a Eurosolar zastávají názor, že „*různé bariéry a překážky se nakladly do prováděcích právních předpisů, které neprocházejí žádným demokratickým schvalovacím procesem – vyhlášky si vymyslí úředník u stolu a ministr to podepíše. Čili tam se přesunuly různé bariéry, které je třeba kontrolovat a které sledujeme.“* (N.W.)

CZ Biom se zavazuje, že „*bude i nadále s ohledem na své odborné zázemí a zkušenosti v oblasti fytoenergetiky nápomocen při hledání cenové rovnováhy v oblasti elektřiny vyráběné z různých forem biomasy.“* (TZ CZ BIOM) V této souvislosti je třeba podotknout, že CZ Biom kompletně vypracoval k zákonu vyhlášku o spalování biomasy.

5. Další aktivity nevládních organizací na podporu OZE

Jak již bylo řečeno v podkapitole o připravenosti nevládních organizací podílet se na legislativním procesu, lobbying zdaleka nezahrnuje jen ovlivňování vládních a parlamentních činitelů. Ve stejném duchu se vyjadřuje i Petr Holub: „*Lobbování u politiků je jen špička ledovce, ale bez ostatních částí by nemělo smysl.“*

Této skutečnosti jsou si vědomy i ostatní nevládní organizace, neboť z výpovědí jejich zástupců stejně jako z jejich webových stránek, vydaných publikací a celkově aktivit na podporu OZE jednoznačně vyplývá, že se pro zákon o OZE snažily připravit vhodné podmínky i mimo půdu ministerstev a Parlamentu.

Jednou z nejdůležitějších součástí tohoto úsilí je zajištění podpory veřejnosti (laické i odborné) a médií.

Neela Winkelmannová se podle svých slov snažila dávat informace o projednávaném zákoně a o svých požadavcích do tisku, „jenomže o to nějaký velký zájem nebyl“. Psala především do časopisu Týden a Respekt, její článek otiskly také Hospodářské noviny.

Také Eurosolar se snažil zajistit si pozornost médií, avšak marně. Milan Smrž podle svých slov několikrát volal šéfredaktorům různých novin s žádostí o otištění článků, avšak „tam byla apriorní neochota. ...Kamkoli jsme napsali článek, nechtěli ho otisknout, jen něco v Respektu.“

CZ Biom udržoval s médii pravidelný kontakt. „Když se začal projednávat zákon nebo vyhláška nebo něco se mělo dít v tomto směru, tak tu hned byli redaktori – chodili celkem dost často. Od novin, od televize, pořád se kolem Biomu natáčelo“ (J.V.).

Mediální podporu si snažily zajistit i Hnutí Duha a Sdružení Calla, které právě prezentaci svých požadavků v médiích chápou jako jedno z hlavních kritérií úspěchu při ovlivňování zákona. Základním předpokladem získání pozornosti médií je podle nich „...komentování aktuálního vývoje zákona, tedy před projednáváním udělat tiskovou zprávu, aby si poslanci uvědomili, že je to důležité...“ (P.H.). Nutno podotknout, že ve vydávání tiskových zpráv o projednávaném zákoně nezapomněla žádná z nevládních organizací; nejvypracovanější strategii v tomto směru má pravděpodobně Hnutí Duha – na jeho webových stránkách lze nalézt přímo odkaz „pro novináře“, kde nabízí komentáře k aktuálním domácím i mezinárodním ekologickým tématům; podkladové materiály k věci, na které novináři pracují; pravidelné zasílání tiskových zpráv a kontakty na další experty (Hnutí Duha, 2007). Tak tomu bylo i v případě projednávání zákona o OZE. Stejně tak důležité jsou podle Petra Holuba i „obecné komentáře o obnovitelných zdrojích, aby se tady utvářelo obecné povědomí, že obnovitelné zdroje jsou dobré. To nepůsobí přímo, ale nepřímo“ (P. H.).

Budování zmíněného povědomí veřejnosti o OZE, případně mobilizace veřejnosti, jsou zcela klíčové. A jak se nevládní organizace snažily získat veřejnost na svou stranu?

„Snažili jsme se působit na odbornou a víceméně i laickou veřejnost, především na mládež ve školách; vytvářeli jsme různá výuková videa o obnovitelných energiích, rozdávali jsme to po školách a podařilo se nám udělat dvanáctidílný seriál o OZE.“ (J.V.) Sdružení CZ Biom se podařilo natočit rovněž několik filmů o OZE, opět především o biomase, k nimž předseda napsal knížky. Každý film byl při tom cílený na určitou skupinu obyvatel (starostové obcí, mládež, podnikatelé, politici, státní úředníci atd.). Film o OZE natočilo i Sdružení Eurosolar, jak již bylo řečeno výše.

Tvorba různých výukových programů o OZE stejně jako „*přednášky k problematice energetiky pro všechny stupně škol i pro další veřejnost*“ (Calla, 2007) jsou samozřejmostí i pro ostatní organizace. Calla například vydala soubor podkladů pro přednášky o možnostech využití sluneční energie *Slunce – energie budoucnosti*, jehož autorem je E.Sequens.

Kromě pořádání přednášek pro školy a pro širokou veřejnost a vytváření výukových materiálů nezahálí nevládní organizace ani ve vydávání četných publikací, časopisů, odborných studií a informačních letáků. Jejich posláním je především zvýšit povědomí o OZE a přispět k bourání mýtů, jež jsou podle představitelů nevládních organizací jednou z hlavních překážek vyššího využívání obnovitelných zdrojů v podmínkách České republiky.

CZ Biom vydává každý měsíc odborný časopis Biom, v němž kromě odborných článků o využívání biomasy (příp. dalších OZE) přinášelo v době projednávání zákona aktuality a kritické komentáře o postupu legislativního procesu. Jako další nejčastější prostředek k propagaci OZE používal Biom informační letáky.

Sdružení Eurosolar rovněž vytváří odborné publikace a informační letáky o OZE; kromě toho Milan Smrž přeložil a sdružení vydalo dvě knihy od Hermanna Scheera, *Sluneční strategie* a již zmíněné *Světové sluneční hospodářství*.

Bohatý informační servis zajišťuje i Hnutí Duha, jež vydává informační listy (např. *Obnovitelné zdroje energie, Větrné elektrárny – mýty a fakta, Čisté zdroje energie, Duhová versus čistá energie* atd.). Mnoho těchto listů vznikalo ve spolupráci s Callou, jejíž nabízený repertoár informačních materiálů je rovněž značně široký. Obě organizace pak nabízejí i odborné studie a analýzy z oblasti energetiky (např. *Fosilní faktor: analýza hlavních zdrojů znečištění oxidem uhličitým* od Hnutí Duha), na nichž podle svých slov spolupracují s experty na danou problematiku. Hnutí Duha například pár dní před klíčovým hlasováním o navrhovaném vyjmutí větrné energie z podpory ve třetím čtení v Poslanecké sněmovně zveřejnilo svou analýzu o poklesu exhalací oxidu uhličitého, hlavní příčiny globálních změn podnebí, v případě přijetí zákona v původním znění a v případě vyškrtnutí větrné energie ze zákonné podpory, čímž se snažilo apelovat na veřejnost i politické činitele.

Jako nejčastější a nejúčinnější nástroj pro kontakt s veřejností uvádějí zástupci nevládních organizací webové stránky, s jejichž návštěvností je většina z nich spokojena („*Za mého předsednictví jsme byli v jednom roce první, jednou druzí mezi dobrovolnými organizacemi v počtu přístupů*“ – J.V.).

Na stránkách všech zkoumaných nevládních organizací lze nalézt databáze OZE, odborné články a polemiky z energetické oblasti. Na stránkách sdružení Eurosolar je například návod, co udělat pro podporu OZE jako občan, student, majitel domu, úředník ve státní správě atd (Eurosolar, 2007). Všechny nevládní organizace navíc nabízejí odbornou knihovnu či internetové knihkupectví s domácími i zahraničními publikacemi a časopisy pojednávajícími o energetice a OZE. Velký význam má i

odborné energetické poradenství provozované na webových stránkách organizací (to je doménou především Neely Winkelmannové a Sdružení Calla).

V době projednávání zákona pak webové stránky nevládních organizací sloužily i k důležité mobilizaci veřejnosti. Byly na nich uveřejňovány výzvy k podepsání petic s vysvětlením, proč má občan připojit svůj podpis (např. Eurosolar – petice za pevné výkupní ceny, Hnutí Duha – výzva občanům, aby kontaktovali poslance či senátory a požadovali od nich přijetí projednávané normy). Na stránkách byly rovněž zveřejňovány informace o průběhu projednávání zákona, včetně vždy aktuálního znění návrhu zákona a reakcí nevládních organizací na něj.

Pokud jde o další aktivity směřující k podpoře OZE, pořádaly nevládní organizace (obvykle ve spolupráci s dalšími nevládními organizacemi, často zahraničními) četné konference, semináře, přednášky a exkurze zaměřené na podporu OZE. Na některé z nich byli přítomni zváni političtí představitelé, většina z nich však byla určena laické a nejčastěji pak odborné veřejnosti.

Sdružení Calla například uspořádalo sérii sedmi seminářů pod názvem "Solární energie - teplo pro Váš život" v jednotlivých okresních městech Jihočeského kraje. V roce 2002, 2003 i 2004 pak společně se svými zahraničními partnery pořádala Calla česko-rakouské konference o OZE (Calla, 2007). Eurosolar a Nová energie na pořádání různých konferencí a seminářů často spolupracovaly. „*Pořádáme semináře pro politiky, kterých se účastní takoví evropští experti jako Jürgen Schmidt apod., špičkoví vědci a špičkoví odborníci z obnovitelné scény...*“ (M.S.). Časté byly senátní semináře, které byly otevřeny i veřejnosti. CZ-Biom pořádal každoročně několik odborných konferencí, seminářů a exkurzí za účelem podpory OZE. Důležité pro rozvoj trhu s OZE byly zejména „*konference, kterých se účastnili čeští i zahraniční podnikatelé v oblasti OZE. Mohli si vyměňovat navzájem zkušenosti*“ (J.V.).

Významné byly i četné exkurze (především zahraniční), stáže a setkání se zahraničními politiky, na něž vyjížděli zástupci nevládních organizací, aby si tak přivezli nejen nové poznatky z oboru obnovitelných zdrojů energie od svých zahraničních kolegů, ale i argumenty pro podporu svých požadavků. Nejčastější destinací zástupců nevládních organizací je Německo a Rakousko.

V neposlední řadě měly velký význam i četné projekty v oblasti energetiky, do nichž se nevládní organizace zapojovaly či je přímo vytvářely. Za všechny zmíním například demonstračním projekt Eurosolaru s názvem „sluneční obec“, jehož cílem bylo ukázat, že obec může být spolehlivě zásobována pouze z obnovitelných zdrojů.

6. Zázemí nevládních organizací a práce s informacemi

Z rozhovorů vyplynulo, že míra vlivu na legislativu do značné míry závisí také na širším zázemí, na něž se mohou nevládní organizace při svých aktivitách směrem k politickým představitelům i veřejnosti spolehnout.

CZ Biom a Eurosolar jsou národní sekce organizací evropského charakteru, s nimiž jsou „*ve stálém styku*“ (M.S.) a od nichž do značné míry přicházejí českým

organizacím odborné poznatky a informace z oblasti OZE stejně jako rady, jak postupovat při ovlivňování legislativy. *„Naše organizace Biom je organizací celoevropského charakteru... v Bruselu je řídicí centrum AEBIOM, které nám dávalo tu strategii, jak máme postupovat. Takže to nebylo tak, že bychom si to úplně vymýšleli. ... Dostával jsem rady, jakým způsobem mám vystupovat, protože to všechno si již zažili Němci, Italové atd. již před deseti lety“* (J.V.). Milan Smrž se však spoléhá hlavně na *„zahraniční noviny – jsem lépe informovaný o Evropě nebo o tom Německu, než o Čechách. V Německu je všechno transparentnější“* (M.S.).

Také Hnutí Duha je součástí evropské organizace Friends of the Earth, avšak podle slov Petra Holuba si strategii lobbingu určují pracovníci Hnutí Duha spíše sami na základě svých předchozích dlouhodobých zkušeností s ovlivňováním legislativy. Stejně tak si sami vydávají publikace a připravují rešerše a podklady, s nimiž pak přicházejí lobbovat.

Hnutí Duha je dále stejně jako Sdružení Calla členem Zeleného kruhu, které nevládním organizacím zajišťuje určitý informační a odborný servis, o kterém jsem již hovořila výše. *„Ta synergie se Zeleným kruhem tady je, takže v něčem nám to pomáhalo“* (E.S.).

Neela Winkelmannová pak při připomínkování zákona rovněž spolupracovala s několika subjekty. Svou strategii podle svých slov konzultovala s velkými evropskými federacemi podporujícími OZE. *„Od začátku jsem se také radila s právníčkou z EREF a se známým poslancem z Bundestagu; můj manžel je advokát, posléze kolegyně z Nové energie (dvě jsou advokátky), takže jsem měla právní zázemí – kdybych ho neměla, tak by to bylo také o hodně těžší...“*

Pokud pak jde o informace o průběhu legislativního procesu, zde se zástupci nevládních organizací spoléhali nejčastěji sami na sebe. Zdrojem informací jim byl především internet a posléze sami političtí představitelé, s nimiž se jim podařilo navázat kontakt a spolupráci.

„Informace jsem si sháněla sama – na internetu, případně potom jsem měla navázané kontakty s poslanci, tak už jsem jim volala a oni mi říkali o aktuálním dění, takže jsme se domlouvali.“ (N.W.) Stejně tak se vyjadřuje i Petr Holub: *„Co se týče informací, máme dva hlavní zdroje: jednak internet – především stránky poslanecké sněmovny – a potom osobní kontakty s ministerstvem i těmi zákonodárci.“* Při monitorování legislativního procesu rovněž pomáhá již zmíněný Zelený kruh.

7. Spory mezi nevládními organizacemi

Naprosto zásadní je vzájemná spolupráce mezi nevládními organizacemi a koordinace společného postupu. Ta se však v případě daného zákona ukázala jako nemožná vzhledem k zásadním sporům, které mezi jednotlivými nevládními organizacemi panovaly. V čem spočívaly jejich hlavní příčiny?

Hlavní spor pramenil z odlišného pohledu nevládních organizací na celý kontext zákona. Přístup Hnutí Duha a Sdružení Calla *„vycházel z toho, že Česká republika má*

v zásadě jiné prostředí, co se týče environmentální politiky než třeba Německo, protože v Německu skutečně ta debata, když se připravoval ten zákon, byla o tom, jak udělat to schéma podpory, kdežto v Česku byla o tom, jestli vůbec chceme podporovat OZE. Ta směrnice sice existuje, něco nám nakazuje, ale ... některé země mají zákon podivný (Polsko) a některé nemají zákon žádný (Slovensko). Evropská komise sice říká, že by měly přidat, ale direktiva je málo – jedná se pouze o indikativní cíl, což je něco velmi vágního – říká jen, co udělat, ale neříká jak.“ Postoj Hnutí Duha a Sdružení Calla k zákonu se tedy zakládal na přesvědčení, že je třeba přistupovat na kompromisy a podpořit i takový návrh zákona, který není zcela ideální, „protože bychom jinak nemuseli mít zákon žádný“ (P.H.). „Proces tvorby zákona je proces kompromisní...“ a přístup Eurosolaru a Neely Winkelmannové „radši všechno zamést a shodit než přinést nějaký kompromis a akceptovat, byť ne zcela dokonalý, ale zákon, který pomůže... byl značně destruktivní“ (E.S.).

Neela Winkelmannová a Eurosolar naopak vidí situaci zcela jinak. „To je to, co oni říkají - když budeš dělat rámus, tak nebude nic, což je nesmysl, protože máme evropskou směrnici a museli jsme něco mít a muselo to odpovídat evropskému právu. Čili nebylo nebezpečí, že by zákon nebyl“ (N.W.).

Milan Smrž se ke snaze Hnutí Duha a Sdružení Calla přistupovat na kompromisy staví kriticky: „My si myslíme, že ta věc je natolik vážná, že to vyžaduje radikální řešení a polovičaté řešení je špatné... Samozřejmě, že polovičaté řešení je lepší než žádné... ale neplatí to v tomto případě. Když by se to odmítlo, tak by se to kvůli té směrnici muselo projednat znovu ... Polovičatost v politice je něco jiného než v obyčejném životě – tam jde o kompromisy, ale tady oni musí přijmout ten zákon a polovičaté řešení zákona jim umožní říct, my jsme splnili směrnici a konec. To byl důvod toho našeho radikalismu.“

Neela Winkelmannová má na věc stejný názor, nicméně slovu „radikální“ se brání. „My nejsme radikální, my jsme se snažily držet evropského práva, abychom vytvořily vhodný podpůrný systém...“.

Loajalita Hnutí Duha a Sdružení Calla k vládnímu návrhu zákona a jejich ochota přistupovat na „kompromis“ má podle Milana Smrže spíše jinou příčinu. „Calla a Duha si to nemohou moc rozlít s MŽP, neboť jsou to velké organizace, které jsou existenčně závislé na grantech a dotacích z MŽP“. Ve stejném duchu se vyjadřuje i Neela Winkelmannová: „Já mám problém s Duhou a Callou, že jsou placeny z MŽP, takže zpívají jejich písničku. Takže oni nejsou nevládní, ale vládní – rychle jsem se s nimi rozešla.“

Hnutí Duha a Sdružení Calla tak byly kritizovány například za podporu návrhu MŽP zvýhodňovat vedle výroby elektřiny z OZE také výrobu tepla. Podle Petra Holuba je „podpora výroby tepla z OZE potřeba, protože to má jednak větší potenciál než výroba elektřiny, jednak je to decentralizovanější, takže to ve výsledku pomůže obcím a lidem.“ Eurosolar a Neela se naopak vůči podpoře tepla v zákoně stavěly odmítavě. „Eurosolar si nemyslí, že je podpora tepla potřeba – my jsme se drželi německého modelu, kde to není a myslíme si, že to padá do oblasti stavebního zákona“ (M.S.).

Asi nejzásadnější věcný spor mezi nevládními organizacemi se však týkal zmíněného spoluspalování. Podle Neely Winkelmannové a Eurosolaru je podpora spoluspalování principiálně nesprávná a pomáhá především firmě ČEZ k velkým ziskům. Systém podpory spoluspalování je rovněž „*strašně netransparentní – nikdo nekontroluje, kolik biomasy ČEZ přihazuje do uhelných elektráren a jestli vykazuje všechno správně*“ (N.W.). Hrozí, že ČEZ skoupí veškerou biomasu, čímž ji „vysaje“ z trhu.

Hnutí Duha a Sdružení Calla se k tomuto asi nejkontroverznějšímu bodu v zákoně stavěly smířlivěji. „*Spoluspalování tam je podporované nějakým způsobem, ale předtím, než se přijal zákon, bylo podporováno ... neúměrně moc, takže tehdy to byl problém, protože to vysávalo štěpku z trhu a hrozilo, že ČEZ bude ve velkém spoluspalovat. Nicméně ten zákon právě nastavil nějaké mechanismy, jak vypočítat tu cenu a před zákonem bylo spoluspalování podporováno 900 Kč na MWh a teď je to tuším 250 Kč. To znamená, že zákon to ekonomicky upravil, takže to nakonec vyřešil... My bychom byli samozřejmě radši, kdyby tam to spoluspalování nebylo ... nicméně nebyl to pro nás důvod pro to, abychom ten zákon chtěli ,zaříznout‘.*“

Navíc argument Neely Winkelmannové a Eurosolaru, že podpora spoluspalování pomůže především firmě ČEZ a zákon je tudíž špatný, není podle Hnutí Duha a Sdružení Calla relevantní. „*Proč ne? Jestli bude chtít ČEZ podnikat v OZE, tak ať to pomůže i ČEZu a ne říkat, že když to pomůže i ČEZu, tak je to špatně*“ (E.S.).

Pokud jde o sdružení CZ Biom, to stálo spíše mimo spory mezi jednotlivými nevládními organizacemi. Jaroslav Váňa hodnotí aktivity Eurosolaru a Neely Winkelmannové kriticky. „*S Hnutím Duha...trochu spolupracovali, Calla spíš tak zmapovávala tu oblast, připravovala různé podklady a snažila se přeměnit na profesní organizaci. Nezištný byl jedině Biom.*“

SHRNUTÍ

V. Zhodnocení výzkumu

Cílem této kapitoly je pokusit se analyzovat výsledky provedeného empirického výzkumu a nalézt tak odpovědi na výzkumné otázky, které jsem si položila na začátku své práce.

- ***Proč nevládní organizace do legislativního procesu vstoupily?***

Primárním důvodem participace nevládních organizací byla snaha ovlivnit legislativní proces tak, aby se jeho výsledkem stal účinný zákon (přestože pod pojmem „účinný“ si nevládní organizace zdaleka nepředstavovaly totéž), který by rozvoji obnovitelných zdrojů skutečně pomohl. Tato skutečnost vyplývá z hlavního zaměření zkoumaných nevládních organizací: sdružení CZ Biom, Eurosolar a Nová energie se věnují výhradně podpoře obnovitelných zdrojů energie³⁶, pro Sdružení Calla představuje energetika a důraz na obnovitelné zdroje tradiční oblast zájmu a Hnutí Duha, zaměřující se na ochranu všech složek přírody a životního prostředí, považuje podporu OZE a rozhýbání trhu s čistou elektřinou za jednu ze svých základních priorit.

Hlavní důvod snahy o účinný zákon pak spočíval v hlubokém zájmu zástupců nevládních organizací o životní prostředí a jejich přesvědčení, že prostřednictvím zavádění OZE se může jeho stav znatelně zlepšit. Dalším důvodem byly i snahy samotných nevládních organizací podnikat v sektoru OZE, přičemž zisky z této oblasti měly být investovány zpět do aktivit organizací.

Z rozhovorů vyplynulo, že o ohrožení účinnosti zákona se nevládní organizace obávaly z důvodu možných lobbyistických tlaků velkých energetických společností, které se rozvoji OZE a menšího podnikání v této oblasti snažily bránit a jejichž působení by výslednou podobu zákona mohlo nepříznivě ovlivnit (jak se ukázalo, byla tato obava více než oprávněná). Důvod jejich participace však nebyl pouze negativní, tj. motivovaný snahou něčemu zabránit. Nevládní organizace si dobře uvědomují svou roli pojítka mezi občany a politiky a snažily se ji plnit například tlumočením veřejné poptávky (zejména podnikatelů v sektoru OZE) politickým představitelům. Přestože to nebylo explicitně řečeno, nevládní organizace do legislativního procesu vstoupily rovněž s předsvědčením, že jejich zkušenosti a odborné znalosti z oblasti obnovitelných zdrojů a způsobů jejich podpory by mohly tvůrcům zákona pomoci vytvořit vhodný a účinný zákon.

Lze tedy říci, že nevládní organizace na sebe v legislativním procesu vzaly především roli balanční (protiváha velkých energetických podniků) a zprostředkovací

³⁶ Přestože hlavním posláním CZ Biomu je podpora biomasy, Eurosolar se věnuje zejména podpoře fotovoltaiky a Nová energie se zaměřuje především propagací větrné energie, stanovы organizací i výpovědi jejich představitelů svědčí o tom, že cílem těchto organizací je podporovat obnovitelné zdroje energie jako takové.

(poskytování odborných rad týkajících se problematiky OZE politickým představitelům a zprostředkovávání veřejné poptávky). Cílem jejich snah byl funkční zákon, o který usilovaly z největší míry kvůli svému zájmu o ochranu životního prostředí.

- ***Jak se nevládní organizace dokázaly v jednotlivých fázích legislativního procesu prosazovat a jaké formy lobbingu při tom používaly?***

Z mého empirického výzkumu vyplynulo, že všechny nevládní organizace prokázaly velkou vůli se na legislativním procesu ve všech jeho fázích aktivně podílet a pokusit se překládanou normu co nejvíce ovlivnit, přestože jejich úsilí se většinou nesetkalo s výraznějším úspěchem.

Jako určitou přípravnou fází lze označit dobu před započítáním samotného legislativního procesu, během níž nevládní organizace o účinný zákon na podporu OZE usilovaly. I přesto však na započítání příprav na zákoně neměly téměř žádný vliv. Návrh zákona začal být projednáván teprve na základě nařízení evropské směrnice a mezinárodních závazků z ní vyplývajících.

Přesto toto dlouhodobé a intenzivní úsilí nevládních organizací ve věci prosazování zákona a obecně OZE přineslo alespoň do určité míry své plody. Když začal na ministerstvu návrh zákona vznikat, byly některé nevládní organizace do tvorby tohoto zákona přizvány. Určitou roli zde měla předchozí spolupráce a osobní kontakty s pracovníky ministerstva životního prostředí. Do legislativního procesu se nicméně dokázaly již v první fázi zapojit i ty nevládní organizace, které s ministerstvem nespolupracovaly. Jako velký úspěch lze hodnotit, že se všem nevládním organizacím podařilo dostat se k projednávání normě velice brzy, což je přirozeně jeden z hlavních předpokladů jejího zásadního ovlivnění.

Nejdůležitějšími formami účasti na přípravě zákona na ministerstvech byla především osobní účast zástupců nevládních organizací na jednáních expertních skupin, které zákon tvořily a zasílání připomínek a alternativních návrhů tvůrcům zákona. Nevládní organizace tímto způsobem přispívaly do odborné diskuse o problematice OZE (např. analýza potenciálu jednotlivých zdrojů OZE v České republice) a způsobech jejich podpory (např. vypracování rešerší podpůrných systémů výroby elektřiny z OZE v zemích Evropské unie). Svou roli hrály i četné petice a výzvy na podporu účinného zákona. Lze tedy konstatovat, že role nevládních organizací ve fázi projednávání zákona spočívala především v poskytování odborného poradenství tvůrcům zákona a částečně mobilizování veřejnosti ve snaze prosadit do projednávání normy své základní požadavky.

Přestože spolupráci s ministerstvem označuje většina zástupců nevládních organizací spíše za bídnou (pouze jeden je se spoluprací s ministerstvem, a to jen s MŽP, spokojen), podařilo se všem nevládním organizacím hned do první etapy přípravy zákona určitým způsobem zasáhnout a ve výsledku i prosadit změnu nejzásadnějšího bodu v zákoně (systém podpory výroby elektřiny z OZE). Jak velká byla skutečná

zásluha nevládních organizací na této změně si netroufám posoudit, ovšem zástupci nevládních organizací vidí svůj vliv poměrně pozitivně.

Do druhé fáze legislativního procesu – projednávání zákona v Parlamentu – se nevládní organizace opět zapojily velmi intenzivně. Jejich aktivity směřovaly ke snaze upravovat a doladřovat projednávanou podobu zákona (přestože názory na míru úprav se mezi jednotlivými nevládními organizacemi značně lišily), přičemž spektrum jejich lobbovacích aktivit bylo značně široké. Někteří zástupci nevládních organizací spoléhaly na osobní kontakt se zákonodárci a skutečně se jim podařilo nalézt si v Parlamentu stálý, byť úzký okruh spolupracovníků. Dalšími lobbyistickými aktivitami bylo přednášení vlastních požadavků a připomínek na jednáních sněmovních i senátních výborů a klubů, organizování řady seminářů a prezentací pro politické představitele, zasílání petic a výzev do Parlamentu apod. Jak se ukázalo, důležitou roli mělo i shromažďování, rozbor a vytváření stručných přehledů výsledků jednotlivých parlamentních jednání a hlasování, které politikům poskytovaly radu při hlasování. Významné bylo i získávání podpory ze zahraničí, která byla zástupci nevládních organizací několikrát označena za jeden z klíčových faktorů úspěšného lobbingu. V průběhu parlamentního jednání nevládní organizace rovněž nezapomněly na vypracovávání vlastních pozměňovacích návrhů k zákonu. Hlavní role nevládních organizací tedy spočívala především ve vylepšování zákona a dohledu nad tím, aby naopak nedošlo k jeho oslabení (především ve prospěch velkých energetických společností).

I přes toto intenzivní úsilí se nevládním organizacím nepodařilo konečnou podobu zákona příliš ovlivnit. Naopak v posledních fázích byly do zákona prosazeny pozměňovací návrhy, s nimiž nevládní organizace většinou hluboce nesouhlasily. Zákon pak prošel Senátem hned v prvním čtení, takže ani zde se snahy nevládních organizací přesvědčit senátory o vyjmutí sporných bodů neseskaly s úspěchem. Za hlavní limitující faktor prosazení svých požadavků a naopak částečné zdeformování zákona v konečných fázích považují nevládní organizace mocnou lobby velkých energetických společností, působících zejména skrze poslance.

Určité úspěchy však nevládní organizace přesto zaznamenaly. Podařilo se jim (spolu)prosadit klíčový bod v zákoně – co nejnižší meziroční pokles výkupních cen. Rovněž skutečnost, že se zákon v průběhu parlamentního projednávání příliš nezměnil, je možné považovat za úspěch nevládních organizací, neboť bez jejich účasti mohl být zákon ještě více „osekán“ a jeho účinnost by tak rapidně klesla.

Stejně jako se nevládní organizace angažovaly v celém procesu formování zákona, angažují se aktivně i v jeho implementaci. Všechny nevládní organizace se shodují, že situaci kolem zákona a jeho naplňování v praxi je třeba stále monitorovat, což také činí. Hlavním předmětem jejich pozornosti je především sledování vyhlášek, které mají pro účinné fungování zákona naprosto zásadní vliv, a kontrola cen stanovených ERÚ. Poskytují rovněž poradenství začínajícím podnikatelům v odvětví obnovitelných zdrojů.

- ***Jak fungovala spolupráce mezi nevládními organizacemi a tvůrci zákona?***

Podle výpovědí zástupců nevládních organizací byla spolupráce mezi nevládními organizacemi a tvůrci zákona spíše problematická. Sami zástupci nevládních organizací ji označují nejčastěji jako „bídnu“. Důvod pak spatřují především v nedostatečné ochotě politických představitelů ke spolupráci a k zohledňování environmentálních aspektů.

Pohled mých respondentů na jednotlivé skupiny politiků se však liší. Tato skutečnost přitom vyplývá z předchozí spolupráce a kontaktů s těmito skupinami a z odlišných očekávání od zákona.

Někteří respondenti jsou poměrně spokojeni se spoluprací s pracovní skupinou (jmenovanou MŽP, s MPO je komunikace rovněž špatná) a chválí si její odbornou úroveň, na rozdíl od práce s parlamentními představiteli, které označují za laiky, s nimiž je domluva na odborné úrovni obtížnější.

Jiní naopak oceňují schopnost poslanců a senátorů naslouchat názorům a požadavkům občanů, na rozdíl od pracovníků ministerstva, kteří na výzvy a připomínky údajně nereagovali. I oni však dodávají, že zákonodárců – především poslanců – kteří jsou ochotni nejen naslouchat, ale i dlouhodoběji spolupracovat s nevládními organizacemi a prosazovat jejich požadavky, není mnoho. Naopak senátoři byli v tomto směru hodnoceni pozitivněji, a to téměř všemi respondenty.

I přes celkové spíše negativní hodnocení politiků a úředníků podílejících se na tvorbě zákona se většině zástupců nevládních organizací podařilo některé z nich přesvědčit o „správnosti“ svých připomínek a navázat s nimi dlouhodobější spolupráci. Ta fungovala nejčastěji na bázi osobních kontaktů; někdy byl společný postup domlouván prostřednictvím telefonické diskuse. „Spráteným“ zákonodárcům pak zástupci nevládních organizací posílali podrobnější dopisy s navrženými pozměňovacími návrhy s jejich vysvětlením, spolupřáteli s nimi přednášky a semináře zaměřené na podporu OZE atd.

Z rozhovorů dále vyplynulo, že navázání a následné udržení kontaktu s politickými představiteli do velké míry usnadňují předchozí známosti.

- ***Jaké faktory se podílely na úspěchu a naopak neúspěchu nevládních organizací v legislativním procesu?***

Jako velice důležitý faktor přispívající k úspěšnému lobbingu se při rozhovorech ukázala být podpora ekonomických subjektů a zahraničí. Proto se téměř všichni zástupci nevládních organizací velmi aktivně snažili zapojit tyto aktéry do svých plánů a lobbovacích aktivit.

Nikoli bez významu je také pomoc střežových organizací, které svým národním odnožím poskytovaly rady i důležité informace. V případě Hnutí Duha a Sdružení Calla plnil do jisté míry tuto funkci Zelený kruh.

Dalším faktorem úspěchu byla předchozí spolupráce s politiky. Ti, kteří s jednotlivými politiky či jejich skupinami byli v kontaktu již v minulých letech, se snáze dostávali k návrhům zákona i na jednání různých komisí a výborů; s pomocí těchto „spřízněných duší“ pak rovněž pořádali četné akce jakožto nepřímou podporu OZE.

Jako klíčový faktor stojící na straně nevládních organizací se ukázala sama evropská směrnice. Většina zástupců se o ní vyjadřovala jako o důležitém „*podpůrném systému*“, bez něhož by byla jejich pozice mnohem slabší.

Naopak jako hlavní překážka, která nevládním organizacím zabraňovala více se prosadit, byly shodně označovány tlaky velkých energetických společností, hájících v legislativním procesu své soukromé zájmy a vlastníci bohaté prostředky k jejich prosazení.

Jako druhý problém se ukázala být – byť to nebylo řečeno vždy explicitně – neochota většiny politických představitelů skutečně naslouchat argumentům nevládních organizací a prosazovat jejich požadavky.

Spory mezi nevládními organizacemi byly sice označovány jako problém, který mohl nevládní organizace v očích politiků částečně diskreditovat, ovšem až na jednoho respondenta je nikdo ze zástupců organizací jako zcela zásadní negativum nevnímal.

- ***V čem spočívaly spory mezi nevládními organizacemi?***

Z výzkumu vyplynulo, že hlavní spory mezi nevládními organizacemi spočívaly především v jejich rozdílných očekáváních od zákona a chápání celého jeho společensko-politického kontextu, z čehož pak vyplývaly i odlišné požadavky od tvůrců zákona a odlišná strategie lobbingu.

Zatímco Hnutí Duha, Sdružení Calla a CZ Biom si od nové normy slibovaly v první řadě co nejširší zavádění obnovitelných zdrojů, přičemž to, kdo se podnikání v tomto oboru ujme, již nebylo primárním předmětem jejich zájmu, Eurosolar a Neela Winkelmannová od zákona očekávaly především decentralizaci výroby elektřiny, čili podporu malých a středních výrobců elektrické energie z OZE a vymanění se energetickému monopolu firmy ČEZ. To pak vysvětluje i odlišný postoj ke spoluspalování, poskytující podporu i velkým energetickým společnostem, který byl asi největším „jablkem sváru“ mezi nevládními organizacemi.

Od těchto odlišných očekávání se také odvíjelo různé hodnocení zákona. Hnutí Duha, Sdružení Calla a CZ Biom vycházely z přesvědčení, že navrhovaný zákon je i přes své nedostatky dostatečně dobrý na to, aby pomohl rozvoji OZE, a je tedy třeba jej podpořit. Z toho postoje pak vyplývala jejich ochota přistupovat na četné kompromisy. Příliš radikální požadavky a snaha o nepřijetí zákona by podle nich mohly vést k tomu, že zákon by ve výsledné podobě dopadl o mnoho hůře. Evropská směrnice podle nich žádnou pevnou záruku neposkytovala, neboť cíle stanovené jednotlivým státům jsou pouze indikativní. Snahy svých kolegů směřující k zamítnutí zákona tak označovaly za destruktivní.

Naopak Eurosolar a Neela Winkelmannová pokládaly zákon v předkládané podobě za nevyhovující, a proto usilovaly o jeho přepracování. Argument, že tyto snahy by mohly vést k ještě horší verzi zákona, či dokonce k tomu, že by samostatný zákon na podporu OZE vůbec nevznikl, odmítaly s poukazem na jasně formulované požadavky evropské směrnice, které chtěly důsledně implementovat do české normy. Aktivity svých kolegů tak hodnotily jako maření svých cílů a jejich motivy dávaly do souvislosti s finanční závislostí na ministerstvu životního prostředí a z toho vyplývající loajalitou k této instituci a nedostatečnou nezávislostí.

- ***Prokázaly nevládní organizace připravenost podílet se na legislativním procesu?***

Odpověď na tuto komplexní otázku vyžaduje zhodnotit, jak si nevládní organizace *jako celek* počínaly v jednotlivých kritériích připravenosti – oddanosti věci, profesionalitě a schopnosti vyjednávat.

Na základě výzkumu lze konstatovat, že všichni představitelé nevládních organizací osvědčili první předpoklad připravenosti podílet se na tvorbě zákona – **oddanost věci**. Všechny mé respondenty spojuje hluboký a dlouhodobý zájem o OZE a o problematiku životního prostředí, přičemž právě široké zavádění obnovitelných zdrojů pokládají za důležitý nástroj zlepšení stavu životního prostředí a za jediné možné řešení stávající energetické situace. Z tohoto postoje také vyplývá jejich mnohaleté a intenzivní úsilí o prosazení OZE a účinný zákon, jenž by rozvoj OZE podpořil. Označení „intenzivní úsilí“ je zde skutečně na místě, neboť některé nevládní organizace se podle výpovědí svých zástupců nezřídka setkávaly s nepochopením či výpady ze strany řady vládních i dalších veřejných činitelů. I přesto nevládní organizace nepolevily ve svém úsilí, organizovaly četné semináře, exkurze a projekty na podporu OZE, vzdělávaly laickou i odbornou veřejnost a neúnavně apelovaly na vládní představitele, aby na přípravě zákoně začali pracovat.

O odhodlanosti zástupců nevládních organizací prosadit OZE a účinný zákon svědčí i jejich ochota věnovat dané činnosti svůj čas bez nároku na (vysoké) finanční ohodnocení a nezřídka hradit i různé náklady s ní spojené, např. cestovné. Tři z pěti zástupců nevládních organizací pracují (či pracovali) v nevládních organizacích jako dobrovolníci, pouze dva jsou zaměstnanci, kteří ovšem mají „*menší platy než byznysmeni*“. Jak se však vyjadřují: „*Lidi našeho typu nejsou vázání na peníze.... Nám jde spíš o tu ... snahu něco změnit.*“

Pokud jde o druhé kritérium připravenosti podílet se na přípravě legislativy, lze na základě rozhovorů i analýzy publikací a dalších materiálů nevládních organizací konstatovat, že nevládní organizace i jejich jednotliví zástupci prokázaly vysokou **profesionální úroveň**, pokud jde o orientaci v problematice OZE i v legislativním a právním prostředí.

Všichni zástupci nevládních organizací mají vysokoškolské vzdělání, které přímo či nepřímo souvisí s energetikou. Konkrétně obnovitelným zdrojům se věnují řadu let, a to jak na akademické a odborné úrovni (přednášky na univerzitě, poradenství,

příspěvky do odborných časopisů a publikací, překlady či vlastní autorství knih pojednávajících o tématu OZE apod.), tak na úrovni praktické (organizování seminářů, konferencí a dalších projektů, osobní zkušenosti s instalací zařízení na výrobu elektrické energie z OZE apod.). Všechny nevládní organizace také vydávají četné odborné publikace, studie, analýzy a další informační materiály, na nichž se podílí jak jejich odborně vybavení pracovníci, tak externí odborní poradci.

Představitelé nevládních organizací se rovněž snaží rozšiřovat a aktualizovat své znalosti o OZE, o čemž svědčí jejich stáže a exkurze, většinou zahraniční. Nemusím však zdůrazňovat, že hlavní překážkou vyšší účasti na těchto vzdělávacích programech je především nepříznivá finanční situace nevládních organizací.

Pokud jde o orientaci v celém společenském, politickém a právním kontextu procesu tvorby zákona, domnívám se, že i v tomto ohledu zástupci nevládních organizací osvědčily svou profesionalitu. Jak vyplývá z výpovědí, vydaných publikací, webových stránek i tiskových zpráv nevládních organizací, všechny se snažily průběh legislativního procesu neustále monitorovat. O tom svědčí například aktivity Hnutí Duha a Sdružení Calla, které pozorně sledovaly každé jednání v Poslanecké sněmovně, jehož výsledky pak analyzovaly a předkládaly poslancům, ale i webové stránky všech nevládních organizací, na nichž byly neustále zveřejňovány aktuality ve věci pojednávaného zákona a komentáře vyjadřující se ke stávající situaci. Rovněž koordinace postupu s dalšími zájmovými skupinami (převážně podnikateli v oblasti OZE) a selekce lobbyistických aktivit podle postojů jednotlivých zákonodárců lze považovat za další důkaz toho, že nevládní organizace celý legislativní proces a jeho jednotlivé faktory dlouhodobě sledovaly.

V neposlední řadě prokázali všichni zástupci nevládních organizací perfektní znalost fungování jednotlivých složek a fází legislativního procesu i orientaci v politických a legislativních dokumentech. Jejich znalosti legislativního a právního prostředí přitom vyplývají převážně z předchozích dlouhodobých zkušeností s ovlivňováním legislativy; někteří rovněž využívali služby právních poradců.

U poslední dimenze připravenosti podílet se na legislativním procesu – **schopnosti vyjednat** – zahrnující v nejobecnější rovině schopnost vytvořit takovou situaci, která by adresáta lobbyistických aktivit přesvědčila o správnosti prosazovaných připomínek, je bezesporu nejtěžší zhodnotit. V řadě jednotlivých složek této kategorie si nevládní organizace vedly velmi dobře, zatímco v některých se naopak jeví jejich působení jako dosti problematické.

Z rozhovorů i četných materiálů nevládních organizací plyne závěr, že formulace jasných a konkrétních cílů nečinila nevládním organizacím potíže – naopak o prosazovaných požadavcích měly představu zcela zřetelnou. Nakolik však tyto cíle odpovídaly realitě je věc jiná. O většině svých požadavků se zástupcům nevládních organizací politické představitele přesvědčit nepodařilo, což by se dalo interpretovat jako neschopnost formulovat reálné požadavky. Tato situace však může pramenit spíše

z neochoty veřejných činitelů zohledňovat environmentální aspekty a prosazovat je do politických rozhodnutí či na dalších faktorech.

Na základě výše uvedených kvalit představitelů nevládních organizací, kteří se na legislativním procesu přímo podíleli, lze dále konstatovat, že pro lobbying byly vybrány vhodné osobnosti s potenciálem projednávanou normu alespoň částečně ovlivnit.

Nakolik byla vhodně zvolena lobbovací strategie je opět obtížné posoudit, ovšem vzhledem k tomu, že většina nevládních organizací se snažila na legislativní proces působit mnoha způsoby, lze říci, že i na tomto poli učinily nevládní organizace maximum. Jejich lobbovací aktivity nejčastěji zahrnovaly petice, výzvy a dopisy politikům, distribuci informačních materiálů, osobní schůzky s politiky a účast na parlamentních jednáních. Z rozhovorů vyplynulo, že strategii lobbyingu si nejčastěji vymýšleli sami zástupci nevládních organizací podle momentální situace a na základě předchozích zkušeností; někteří rovněž využívali rady svých zahraničních kolegů z partnerských organizací. Všichni si však uvědomují klíčový význam lobbovací strategie a potřebu ji vhodně určit a naplánovat.

Také další podmínky úspěšného lobbyingu – podpory veřejnosti i médií – jsou si nevládní organizace vědomy. Jejich aktivity v této oblasti sahaly od pořádání přednášek, konferencí a exkurzí přes vydávání odborných publikací a dalších informačních materiálů po organizaci řady programů na podporu OZE. Na svých webových stránkách se rovněž snažily mobilizovat veřejnost k podpoře účinného zákona. O kontakt s médií se snažili všichni zástupci nevládních organizací, přestože mnozí z nich spíše neúspěšně. Důležitou aktivitou v tomto směru bylo vydávání tiskových zpráv komentujících vývoj situace kolem zákona.

Nevládní organizace dále osvědčily schopnost průběžného a vytrvalého působení na legislativní proces. Jen samotné projednávání zákona trvalo více než dva roky a nevládní organizace se tohoto procesu po celou dobu aktivně účastnily – od doby, kdy na MPO vznikl věcný záměr zákona až po okomentování prezidentova rozhodnutí zákon nepodepsat. K tomu je pak nutno přičíst i mnohaletou snahu nevládních organizací o prosazení OZE a účinného zákona dávno před vznikem zákona a rovněž dohled nad správnou implementací zákona po skončení samotného legislativního aktu.

Naprosto zásadní je samozřejmě schopnost uzavírat různé koalice s dalšími zainteresovanými aktéry legislativního procesu. Nevládní organizace prokázaly mimořádnou schopnost komunikovat a koordinovat postup s četnými podnikatelskými subjekty, s nimiž přicházely společně lobbovat do Parlamentu a jejichž podpisy rovněž využívaly k podpoře svých požadavků. *Při jednáních s (podnikatelskými subjekty) ... jsme se domlouvali, abychom chtěli stejné věci. Aby od nás a od nich nešly různé požadavky.*“

Jak vyplynulo z rozhovorů, zástupci nevládních organizací se snažily spolupracovat i s dalšími aktéry; nejčastěji se jednalo o zahraniční kolegy z partnerských organizací a osobnosti z „obnovitelné scény“, s nimiž jsou zástupci nevládních organizací v kontaktu.

Naopak schopnost nevládních organizací jako celku vzájemně spolupracovat a koordinovat své aktivity se ukázala jako zcela nedostatečná. Nevládní organizace se během projednávání návrhu zákona v podstatě rozdělily na dva zneprátelené tábory, což na ně – jak sami uznávají – mohlo vrhnout špatné světlo, „protože ... lobbovaly u poslanců a pak zvlášť ještě u senátorů současně a ... vyloženě mluvily proti sobě i na výborech, zvlášť u senátorů ... Takže tam to vyvolávalo... divný dojem.“ Nutno však dodat, že nevládní organizace si potřebu vzájemné spolupráce velmi dobře uvědomují, a proto na obou stranách nejprve panovala vůle na legislativním procesu spolupracovat. Přílišná rozdílnost požadavků a očekávání od zákona a z toho vyplývající nevráživost jim však jakoukoli spolupráci znemožnila.

Je také třeba podotknout, že v rámci jednotlivých „táborů“, které stály proti sobě, fungovala spolupráce velmi dobře. Hnutí Duha a Sdružení Calla v podstatě podnikaly všechny své aktivity týkající se zákona společně, což zvyšovalo jejich vliv i autoritu. Eurosolar a Neela Winkelmannová také velmi intenzivně spolupracovaly. Sdružení CZ Biom klonící se spíše k prvnímu táboru spolupracovalo spíše minimálně, což může být zapříčiněno především jejich soustředěním na odbornou stránku než na přímý lobbying u politických činitelů.

Dostávám se k poslednímu bodu – jednání s politiky. Většina zástupců nevládních organizací prokázala schopnost vyhledat v Parlamentu „vhodné“ politiky, kteří jim v prosazování jejich požadavků pomáhali. Zároveň se většina z nich shodla, že na schůzkách s politickými představiteli je třeba překládat konstruktivní návrhy. „Zásadní je příprava pozměňovacích návrhů. Nejen přijít a říct: máme problém, ale rovnou přinést řešení – to zákonodárci chtějí.“ Jako problematický se však v některých případech ukázal být požadavek nekonzfliktního a kompromisního vyjednávání. Převážně na jednáních poradních skupin na ministerstvech, ale rovněž na parlamentních schůzích občas přerostla výměna názorů mezi zástupci některých nevládních organizací a veřejnými činiteli v ostré střety, což se následně projevilo v míře vůle politiků naslouchat požadavkům nevládních subjektů. Mí respondentů udávají jako hlavní důvod těchto rozbrojů výhradně výpady politických činitelů – do jaké míry se tato tvrzení kryjí se skutečností opět nemohu posoudit. Zejména Hnutí Duha a Sdružení Calla naopak projevily připravenost přistupovat v celém legislativním procesu na kompromis, což však bylo ostatními nevládními organizacemi vnímáno jako důsledek jejich nutné loajality k MŽP.

Splnění posledního kritéria připravenosti podílet se na tvorbě legislativy tedy nelze zcela jasně konstatovat. Ve většině aspektů prokázaly nevládní organizace vysoké povědomí o úspěšných předpokladech lobbingu (čtyři z respondentů o nich mluvili explicitně) i schopnost uplatňovat je v praxi. Na druhou stranu nedostatečná schopnost spolupráce, jež vyústila dokonce ve zcela odlišné požadavky u zákonodárců, a občasné prosazování požadavků bez schopnosti přistoupit na kompromis lze chápat jako poměrně velké nedostatky na cestě k plné připravenosti podílet se na tvorbě politických rozhodnutí a být skutečným politickým partnerem připraveným k diskusi.

- ***Šlo nevládním organizacím skutečně o „veřejný zájem“ čili o podporu OZE za účelem ochrany životního prostředí a lidského zdraví, nebo lze za jejich požadavky hledat i soukromé zájmy?***

Z rozhovorů se zástupci nevládních organizací vyplynulo, že snaha podpořit OZE ve veřejném zájmu byla skutečně primárním důvodem jejich participace v legislativním procesu.

Zájem o obnovitelné zdroje energie pramení u mých respondentů z jejich hlubokého zájmu o životní prostředí a z dlouhodobého úsilí o jeho ochranu a záchranu.

Na druhé straně u některých organizací lze již vysledovat i stopy „soukromých zájmů“ související s jejich snahou podnikat v sektoru výroby z OZE. Zisk z těchto aktivit však všichni respondenti plánují investovat do dalších aktivit svých organizací, tedy aktivit zaměřených opět na ochranu životního prostředí. Nelze tedy de facto hovořit o soukromých zájmech ani o zisku v pravém slova smyslu.

Lze tedy konstatovat, že nevládní organizace prokázaly, že v tvorbě politiky plní svůj základní cíl – sledování blaha celé společnosti, nikoli jen svých členů.

VI. Závěr

Ve své bakalářské práci jsem pojednávala o roli, zkušenostech a významu pěti nevládních neziskových organizací v procesu vzniku zákona o obnovitelných zdrojích energie, čímž jsem se pokusila spojit dvě vysoce aktuální a často diskutovaná témata současné doby – využívání obnovitelných zdrojů energie a role nevládních neziskových organizací v dnešní společnosti a v procesu tvorby politických rozhodnutí. Přestože to není na první pohled zřetelné, tyto dvě oblasti spolu do značné míry souvisejí. Co nejširší zavádění a podpora obnovitelných zdrojů energie jsou dnes všeobecně považovány za jeden z důležitých prostředků ochrany životního prostředí a řešení mnoha environmentálních (ale i jiných) problémů. Přesto se pozitivní účinky zavádění obnovitelných zdrojů neprojeví okamžitě; na rozvoj trhu s obnovitelnými zdroji je třeba nejprve vynaložit určité úsilí i finanční prostředky. Za současného stavu, kdy environmentální problémy pramenící z využívání fosilních a jaderných zdrojů nejsou dosud zkázonosné a kdy se tyto zdroje jeví jako nevyčerpatelné a levné, vyžaduje podpora obnovitelných zdrojů určitý komplexnější pohled na celou problematiku a uznání požadavků budoucnosti. U obnovitelných zdrojů tedy stejně jako u ostatních nástrojů ochrany životního prostředí platí, že je potřeba investovat do více či méně vzdálené budoucnosti.

V tom tkví ovšem meze současného politického systému – politici zpravidla nesledují delší časový horizont, než který by přesahoval délku jejich volebního období a environmentální problémy stále nepatří k hlavním bodům na pořadu politických jednání. Právě zde se otevírá prostor pro nevládní neziskové organizace, které zpravidla jednají ve veřejném zájmu, sledují delší časový horizont a díky své specializaci a orientaci v dané oblasti ochrany životního prostředí jsou schopny hledat a nabízet účinná řešení environmentálních problémů. Účast nevládních organizací na tvorbě politických rozhodnutí tak může nejen pomoci vypořádat se s mnoha výzvami moderní společnosti, na niž tradiční politické instituce nestačí, ale přispívá rovněž k prohlubování demokracie, které je považováno za jeden z hlavních předpokladů řešení stávající ekologické krize. Aby však mohly nevládní organizace tuto svou navýsost důležitou společenskou úlohu hrát, musí na ni být náležitě připraveny.

Ve své práci jsem prostřednictvím empirického výzkumu v řadách zástupců nevládních neziskových organizací sledovala právě tuto připravenost a celkovou roli nevládních neziskových organizací v legislativním procesu. Z výsledků výzkumu vyplynulo, že i přes nedostatky ve vzájemné spolupráci a koordinaci aktivit a rovněž komunikaci s tvůrci zákona prokázaly nevládní organizace jako celek, že v legislativním procesu mají své důležité místo. Jsou si dobře vědomy své klíčové role – prostředníka mezi občany a jejich reprezentanty, v procesu tvorby zákona sledují především veřejný zájem, přestože i u nich již lze vysledovat stopy profesionalizace, jsou připraveny podílet se na formování i následné implementaci environmentální politiky a mají

potenciál stát se po vzoru svých západních kolegů politickými partnery vládních i parlamentních představitelů.

Přestože sledované nevládní organizace prokázaly svou připravenost podílet se na tvorbě legislativy, nepodařilo se jim projednávanou normu zásadně ovlivnit. Tuto rozporuplnou skutečnost lze do značné míry vysvětlit již několikrát zmiňovanou nedostatečnou vnímavostí veřejnosti a politických představitelů vůči nevládním organizacím a jejich požadavkům a rovněž tlaky velkých energetických společností hájících svůj monopol a z něj vyplývající zisky. Rovněž vzájemné konflikty a rozpory jak mezi nevládními organizacemi navzájem tak mezi nevládními organizacemi a politickými reprezentanty mohly vliv nevládních organizací v legislativním procesu podstatně snížit.

Odlišná očekávání a zájmy různých společenských aktérů jsou v každé demokratické společnosti zcela přirozené. Jak říká Karel Müller (2003: 233), občanská společnost „je charakterizována rozkolísaností, nejasností a otevřeností, jež se neslučuje s jednoznačnými schémata, nýbrž předpokládá permanentní přítomnost rozporů a střetů...“. Pokud budou tyto spory podloženy vztahy důvěry, ochoty a otevřenosti, mohou společnost obohatit. Pokud ne, znemožní její vznik, přežití a bezpečný rozvoj (tamtéž). Jde tedy o to, nastolit tyto vztahy důvěry a vzájemného respektu jak mezi jednotlivými společenskými aktéry – státem, ziskovým sektorem, nevládním neziskovým sektorem a veřejností, tak mezi jednotlivci v rámci těchto „táborů“ navzájem. Právě to je totiž skutečným obsahem slova demokracie. „Demokracie je myšlení v relacích dobré vůle. Nesouhlasíme, ty a já, avšak nedrtíme. Nejde nám o to, abychom vyhráli, nýbrž abychom konflikt vyřešili. Hledáme optimální řešení pro všechny, i když to nutně bude řečení kompromisní.... [P]ři vší různosti hledáme řešení. Ne „přítel/nepřítel, ale spoluobčané. Ty a já. A nejen ty a já. Jde i o nás všechny, kdo žijeme v této zemi a kdo v ní jednou budou žít, až my odejdeme“ (Kohák, 1997: 14).

Pokud jde o tuto dimenzi demokracie, má česká společnost, která v sobě stále nese dědictví totalitního myšlení v relacích přítel/nepřítel a které se navíc ne zcela daří nalézt rovnováhu mezi individuálními zájmy a obecným blahem, ještě hodně co dohánět. Nevládní neziskové organizace jsou však na dobré cestě.

BIBLIOGRAFIE

Citované zdroje

Odborné texty

BERGEROVÁ, Marcela. Občanský sektor. In: KOL. AUTORŮ. *Občanský sektor: studie a souvislosti: sborník*. Moravský Beroun: Moravská expedice, 2002.

BROWN, Lester (ed.). *Stav světa na přelomu tisíciletí: zpráva Worldwatch Institute o cestě k trvale udržitelné společnosti*. Praha: Hynek, 2000.

ČESENKOVÁ, Lenka. *Bariéry rozvoje cíleného pěstování biomasy pro energetické využití v ČR*. Diplomová práce obhájená na Katedře sociální a kulturní ekologie, Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze, Praha: 2007.

DOHNALOVÁ, Marie. *Antropologie občanské společnosti: analýzy a interpretace s přihlédnutím k výsledkům vědecko-výzkumného a pedagogického zaměření Katedry oboru Občanský sektor FHS UK v Praze*. Brno: Nadace Universitas Masarykiana: Cerm: Nauma, 2004.

DRHOVÁ, Zuzana. Politika EU a demokratizace rozhodovacích procesů, dosavadní zkušenosti České republiky. In: ŠAUER, Petr (ed.). *Environmentální ekonomie, politika a vnější vztahy České republiky*. Praha: Nakladatelství a vydavatelství litomyšlského semináře, 1999.

DRHOVÁ, Zuzana. Zapojování veřejnosti do rozhodování. In: MOLDAN, Bedřich – HÁK, Tomáš – KOLÁŘOVÁ, Hana (ed.). *K udržitelnému rozvoji České republiky: vytváření podmínek*. Svazek 4: Vzdělávání, informace, indikátory. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2002.

DVOŘÁKOVÁ, Vladimíra. Dva pokusy o aktivizaci občanů – Impuls 99 a Děkujeme, odejděte. In: NEKVAPIL, Václav (ed.). *Impuls pro občanskou společnost: eseje o třetím rozměru demokracie*. Praha: Evropský literární klub, 2003.

FRIČ, Pavol, *Neziskové organizace a ovlivňování veřejné politiky: rozhovory o neziskovém sektoru II*. Praha: Agnes, 2000.

GORE, Albert. *Země na misce vah: ekologie a lidský duch*. Praha: Argo, 2000.

HEYWOOD, Andrew. *Politické ideologie*. Praha: Eurolex Bohemia, 2005.

HODGES, Geoffrey – **WOOD**, Megan. *Aby váš hlas byl vyslyšen. Úvod do lobbování v České republice*. Praha: Informační centrum nadací a jiných neziskových organizací, 1998.

HOLUB, Petr. *Obnovitelné zdroje energie, decentralizace společnosti a komunitní život*. Diplomová práce obhájená na Katedře environmentálních studií, Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity. Brno: 2007.

- JARRE**, Dirk. Úloha nevládních organizací v pluralistické společnosti. In: Fischer, Manfred et. al. *Občanská společnost, sociální hnutí....* Praha: Via Europa, 1995.
- JECH**, Karel – **DLOUHÝ**, Jiří. *Průvodce ochránce životního prostředí Evropskou unií*. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí České republiky, 2000.
- KAŠPAR**, Alan. Konec věku plýtvání. In: NOVÁČEK, Pavel – HUBA, Mikuláš (ed.). *Šok z prosperity: čítanka z globální problematiky*. [2.] Olomouc: Univerzita Palackého, 1995.
- KELLER**, Jan. *Sociologie a ekologie*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997.
- KING**, Alexander – **SCHNEIDER**, Bertrand. *První globální revoluce. Svět na prahu nového tisíciletí*. Bratislava: Bradlo, 1991.
- KLECZEK**, Josip. *Energie (ve vesmíru a ve službách lidí)*. Praha: Albatros, 2002.
- KOHÁK**, Erazim. *Průvodce po demokracii*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997.
- KOLÁŘSKÝ**, Rudolf. Veřejnost a krize životního prostředí – evropské a globální souvislosti; in HRUBEC, Martin: *Spor o Evropu: postdemokracie, nebo predemokracie?* Praha: Filosofia, 2005.
- LOMBORG**, Bjorn. *Skeptický ekolog: jaký je skutečný stav světa?* Praha: Dokořán: Liberální institut, 2006.
- MEZŘICKÝ**, Václav. *Základy ekologické politiky*. Praha: Univerzita Karlova, 1996.
- MEZŘICKÝ**, Václav (ed.). *Environmentální politika a udržitelný rozvoj*. Praha: Portál, 2005.
- MOLDAN**, Bedřich. *Ekologie, demokracie a trh*, Praha: Informatorium, 1992.
- MOLDAN**, Bedřich. *Příroda a civilizace*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1997.
- MOLDAN**, Bedřich, *Ekologická dimenze udržitelného rozvoje*. Praha: Karolinum, 2001
- MOLDAN**, Bedřich. *(Ne) udržitelný rozvoj. Ekologie – hrozba i naděje*. Praha: Karolinum, 2001.
- MÜLLER**, Karel. *Češi a občanská společnost: pojem, problémy, východiska*. Praha: Triton, 2003.
- NÁTR**, Lubomír. *Rostliny, lidé a trvale udržitelný život člověka na Zemi*. Praha: Karolinum, 1998.
- NOVÁČEK**, Pavel – **HUBA**, Mikuláš – **MEDERLY**, Peter: *Ohrožená planeta na prahu 21. století*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1998.
- PEHE**, Jiří. Občanská společnost v soudobé diskusi. In: NEKVAPIL, Václav. *Impuls pro občanskou společnost: eseje o třetím rozměru demokracie*. Praha: Evropský literární klub, 2003.

SCHEER, Hermann: *Světové sluneční hospodářství*. Praha: Eurosolar.cz, 2004.

Světová komise pro životní prostředí a rozvoj. *Naše Společná budoucnost*, Praha: Academia, 1991.

ŠAFAŘÍK, Miroslav. Širší souvislosti využívání obnovitelných surovin v procesu globalizace. In: ŠAUER, Petr (ed.). *Environmentální ekonomie, politika a vnější vztahy České republiky*. Praha: Nakladatelství a vydavatelství litomyšlského semináře, 1999.

ŠIKLOVÁ, Jiřina. Ohrožuje „demokracie zdola“ moc politických stran? In: NEKVAPIL, Václav. *Impuls pro občanskou společnost: eseje o třetím rozměru demokracie*. Praha: Evropský literární klub, 2003.

Internetové zdroje

Agentura pro podporu obnovitelných zdrojů energie: www.czrea.cz

Calla: www.calla.cz

CZ Biom: www.biom.cz

Ecomonitor: www.ecomonitor.cz

EurObserv'ER (Observatoire des énergies renouvelables) – the European Barometer of renewable energy sources : <http://ec.europa.eu/energy>

Eurosolar: www.eurosolar.cz

HAVEL, Václav: *Projev o občanské společnosti*, Macalester College, Minneapolis/St.Paul, USA, 26.4. 1999 – viz OS Noviny: <http://www.osnoviny.cz>

Hnutí Duha: www.hnutiduha.cz

MPO (Ministerstvo průmyslu a obchodu): www.mpo.cz

MŽP (Ministerstvo životního prostředí): www.env.cz

PEHE, Jiří: *Ekologické iniciativy a občanská společnost*: www.pehe.cz; viz také *Sedmá generace, prosinec 1999*

TZB-info (webové stránky o energii, úsporách energie, stavebnictví a technických zařízeních na výrobu energie): tzb-info.cz

Wikipedie: <http://cs.wikipedia.org>

Zelený kruh: www.zelenykruh.cz

Politické a legislativní dokumenty

Agenda 21 (český překlad dokumentu, část III.: *Posilování úlohy důležitých skupin*): [http://www.env.cz/osv/edice.nsf/B56F757C1507C286C12570500034BA62/\\$file/27.htm](http://www.env.cz/osv/edice.nsf/B56F757C1507C286C12570500034BA62/$file/27.htm)

Commission Green paper for a Community Strategy – Energy for the Future: Renewable sources of Energy - viz Euroskop.cz:

<http://www.euroskop.cz/45099/105964/clanek/zakladni-dokumenty-evropske-unie/zelene-knihy>

Commission report (in accordance with Article 3 of Directive 2001/77/EC): The share of renewable energy in the EU: <http://ec.europa.eu/energy> (překlad V.A.)

Commission White paper for a Community Strategy and Action Plan – Energy for the Future: Renewable sources of energy – viz Euroskop.cz:

<http://www.euroskop.cz/45099/105964/clanek/zakladni-dokumenty-evropske-unie/bile-knihy>

Směrnice 77/2001/EC o podpoře elektřiny vyrobené z obnovitelných zdrojů energie na vnitřním trhu s elektřinou (česká verze):

http://www.ceacr.cz/?page=smernice_eu

Zákon č. 458/2000 Sb., o podmínkách podnikání a o výkonu státní správy v energetických odvětvích (Energetický zákon).

Zákon č. 406/2000 Sb., o hospodaření energií se změnou č. 359/2003 Sb.

Zákon č. 180/2005 Sb. o podpoře výroby elektřiny z obnovitelných zdrojů energie a o změně některých zákonů (zákon o podpoře využívání obnovitelných zdrojů).

Další použité zdroje

DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. Praha: Karolinum, 2000.

www.psp.cz – stránky Poslanecké sněmovny České republiky

www.senat.cz – stránky Senátu České republiky

www.hrad.cz – stránky prezidenta České republiky

www.wind-tschechien.de – stránky Česko-německého informačního větrného serveru

PŘÍLOHY

Seznam kladených otázek

- ☞ *Co vás přivedlo k zájmu o obnovitelné zdroje energie a o energetiku obecně? Jak dlouho se touto oblastí zabýváte? Proč jste se rozhodl(a) vstoupit do legislativního procesu?*
- ☞ *Jak dlouho a jakým způsobem jste se snažili o započetí příprav na zákoně?*
- ☞ *Kdy jste se Vy/Vaše organizace začali o návrh zákona zajímat a v jaké fázi jste do projednávání zákona aktivně vstoupili?*
- ☞ *O co jste usilovali během projednávání zákona na ministerstvu a jak jste se snažili své požadavky prosadit?*
- ☞ *Byli jste k připomínkování zákona sami přizváni, nebo jste se museli sami angažovat? Jak hodnotíte spolupráci ze strany ministerstva?*
- ☞ *Jaký byl váš názor na první a druhý ministerský návrh zákona?*
- ☞ *O co jste usilovali během projednávání návrhu zákona v Parlamentu a jaké formy lobbingu jste používali? Na základě čeho jste určovali svou lobbovací strategii?*
- ☞ *Podle čeho jste si vybírali politiky, za nimiž půjdete lobbovat?*
- ☞ *Na jednání sněmovních výborů jste se dostávali bez potíží, či byl s přístupem problém? Jak hodnotíte spolupráci s poslanci a senátory?*
- ☞ *Jaký je Váš názor na ostatní nevládní organizace, které se na připomínkování zákona podílely?*
- ☞ *Jaké další lobby se na ovlivňování zákona podílely?*
- ☞ *Jak hodnotíte konečnou podobu zákona? Jaká má pozitiva a jaká negativa?*
- ☞ *Kolik pracovníků vaší organizace se na připomínkování zákona podílelo? Měli jste rozděleny úkoly (např. styk s veřejností, styk s médii, monitorování legislativního procesu atd.)?*
- ☞ *Jakým způsobem jste získávaly informace jednak o problematice OZE a způsobech jejich podpory, jednak o samotném legislativním procesu?*
- ☞ *Pracovaly jste s veřejností? Jakým způsobem?*

- ☛ *Spolupracovaly jste s médii? Jakým způsobem?*
- ☛ *Jak byste ohodnotily svou roli v legislativním procesu? Co se Vám podařilo a co naopak nepodařilo?*

